

มหามัชฌิมา

ศีลนี้แหละเป็นมนุษยธรรม
เพราะทำให้ผู้ที่มีศีลได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์โดยธรรม
คิดว่าคนไม่มีหิริโอตตตัปปะ ไม่รู้จักผิดชอบ
ประพฤตินั่นต่ำทราม จะควรเรียก่ามนุษย์ได้อย่างไร

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

มหามัชฌิมา

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

महेश्वर

มนุษยธรรม

สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ISBN 978-616-348-608-0

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระวันรัต

พระเทพปริยัติวิมล

กองบรรณาธิการ

พระราชมนู

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์

รศ.สุเชาวน์ พลอยขุม

ผู้จัดพิมพ์

วัดบวรนิเวศวิหาร

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระศพสมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ผู้อุปถัมภ์การพิมพ์

พระราชมนูและคณะศรัทธา

นิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่น ๕๖

บริษัท ที.ที. ทองทิพย์ เซอร์วิส จำกัด

พิมพ์ที่

คำนำ

นับแต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ล้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ และเชิญพระศพมาประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพชร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้มีพุทธศาสนิกชนและสาธุชนมาถวายความเคารพพระศพเป็นจำนวนมาก ทั้งกลางวันและกลางคืนต่อเนื่องมา ตั้งแต่บัดนั้นจนบัดนี้ แสวงถึงพระบารมีธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จพระที่ปกแผ่ไปยังพุทธศาสนิกชนและสาธุชนทุกหมู่เหล่าและแสวงถึงความเคารพนับถือที่พุทธศาสนิกชนและสาธุชนทุกหมู่เหล่ามีต่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระ อันเป็นแรงบันดาลใจให้บุคคลเหล่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ใกล้ไกลเพียงไร ก็ตั้งใจเดินทางมาถวายความเคารพพระศพอย่างเนืองแน่นต่อเนื่อง ด้วยความสำนึกในพระเมตตาคุณ และพระกรุณาคุณของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ

เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและสาธุชนผู้มาถวายความเคารพพระศพได้มีสิ่งอนุสรณ์ อันเนื่องด้วยเจ้าพระคุณสมเด็จพระ ไว้เป็นที่ระลึกและปลื้มปีติ ทางวัดบวรนิเวศวิหารจึงได้จัดพิมพ์พระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ พร้อมด้วยพระรูปน้อมถวายพระกุศลและแจกเป็นปฏิการแก่ทุกท่าน ดังที่ปรากฏอยู่ในมือของท่านทั้งหลายบัดนี้

วัดบวรนิเวศวิหาร

มกราคม ๒๕๕๗

พระประวัติ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก
(สุวฑฒนมหาเถร เจริญ คชวัตร)

เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร เป็น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดๆ ในอดีตที่ผ่านมา คือ ๒๔ ปี

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นวันคล้ายวันประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุ ๑๐๐ พรรษาบริบูรณ์ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่เจริญพระชนมายุยิ่งยืนนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดๆ ในอดีตที่ผ่านมา ทั้งทรงดำรงตำแหน่งต่างๆ ทางคณะสงฆ์ยาวนานกว่าพระองค์อื่นๆ คือ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๒๕ ปี ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ๕๒ ปี นับเป็นบุญบารมีในทางปฏิบัติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งยากที่จะมีเป็นสาธารณะแก่บุคคลทั่วไป

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก มีพระนามเดิมว่า เจริญ นามสกุล คชวัตร ทรงมีพระ
ชาติภูมิ ณ จังหวัดกาญจนบุรี ประสูติเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ.
๒๔๕๖ ทรงบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา
ณ วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี แล้วเข้ามาอยู่ศึกษาพระปริยัติ-
ธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จนพระชนมายุครบอุปสมบท จึงกลับ
ไปอุปสมบทที่วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี และทรงจำพรรษา ณ
วัดเทวสังฆาราม ๑ พรรษา แล้วจึงกลับมาทรงทำทัฬหีกรรม คือ
ทรงอุปสมบทซ้ำ ณ วัดบวรนิเวศวิหารเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณ-
วงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ประทับอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ
วัดบวรนิเวศวิหารตลอดมา จนกระทั่งสอบได้เป็นเปรียญธรรม ๙
ประโยค เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๔

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงสมณศักดิ์มา
โดยลำดับดังนี้ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้น
ราช และพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ พระโศภนคณา-
ภรณ์ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมวราภรณ์ ทรงเป็น
พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ พระสาสนโสภณ ทรงเป็นสมเด็จพระ
พระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร และทรงได้รับพระราชทาน
สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนามที่ สมเด็จพระญาณ-
สังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ทรงมีพระอริยาศยาใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่ทรงเป็นพระเบญจกษัตริย์ โดยเฉพาะในด้านภาษา ทรงศึกษาภาษาต่างๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน และ สันสกฤต จนสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี กระทั่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระอุปัชฌาย์ทรงเห็นว่า จะเพลthinในการศึกษาเกินไป วันหนึ่งทรงเตือนว่า ควรทำกรรมฐานเสียบ้าง เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเริ่มทำกรรมฐานมาแต่บัดนั้น และทำตลอดมาอย่างต่อเนื่อง จึงทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงภูมิธรรม ทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงศึกษาหาความรู้สมัยใหม่อยู่เสมอ เป็นเหตุให้ทรงมีทัศนระกว้างขวาง ทันทต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และทรงนิพนธ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากได้อย่างสมสมัย เหมาะแก่บุคคลและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน และทรงสั่งสอนพระพุทธศาสนาทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในด้านการศึกษา ได้ทรงมีพระดำริทางการศึกษาที่กว้างไกล ทรงมีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทย คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยมาแต่ต้น ทรงริเริ่มให้มีสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อฝึกอบรมพระธรรมทูตไทย ที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ทรงเป็นพระมหาเถระไทยรูปแรก ที่ได้ดำเนินงานพระธรรมทูตในต่างประเทศอย่างเป็นทางการ โดยเริ่มจากทรงเป็นประธานกรรมการ

อำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศเป็นรูปแรก เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์ในพิธีเปิดวัดไทยแห่งแรกในทวีปยุโรป คือวัดพุทธปทีป ณ กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร ทรงนำพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทไปสู่ทวีปออสเตรเลียเป็นครั้งแรก โดยการสร้างวัดพุทธรังษีขึ้น ณ นครซิดนีย์ ทรงให้กำเนิดคณะสงฆ์เถรวาทขึ้นในประเทศอินโดนีเซีย ทรงช่วยฟื้นฟูพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทในประเทศเนปาล โดยเสด็จไปให้การบรรพชาแก่ศากยกุลบุตรในประเทศเนปาลเป็นครั้งแรก ทำให้ประเพณีการบวชพื้นตวัขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเนปาลยุคปัจจุบัน ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดแคโรไลนาพุทธจักรวนาราม สหรัฐอเมริกา ทรงเจริญศาสนไมตรีกับองค์คาโกลามะ กระทั่งเป็นที่ทรงคุ้นเคยและได้วิสาสะกันหลายครั้ง และทรงเป็นพระประมุขแห่งศาสนจักรพระองค์แรกที่ได้รับทูลเชิญให้เสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการในประวัติศาสตร์จีน

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นนักวิชาการและนักวิเคราะห์ธรรมตามหลักการของพระพุทธรูปศาสนา ที่เรียกว่า รัชมวิจยะ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พุทธธรรมนั้นสามารถประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของชีวิตได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด ทรงมีผลงานด้านพระนิพนธ์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวนกว่า ๒๐๐ เรื่อง ประกอบด้วยพระนิพนธ์แสดงคำสอนทางพระพุทธรูปศาสนาทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง รวมถึงความเรียงเชิงศาสนคดีอีกจำนวนมาก ซึ่งล้วนมีคุณค่าควรแก่การศึกษาสถาบันการศึกษาของชาติหลายแห่งตระหนักถึงพระปรีชาสามารถ

และคุณค่าแห่งงานพระนิพนธ์ ตลอดจนพระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ
จึงได้ทูลถวายปริญญาคุณฐิติบัณฑิตกิตติมศักดิ์เป็นการเทิดพระเกียรติ
หลายสาขา รวม ๑๓ มหาวิทยาลัย

นอกจากพระกรณียกิจตามหน้าที่ตำแหน่งแล้ว ยังได้ทรง
ปฏิบัติหน้าที่พิเศษ อันมีความสำคัญยิ่งอีกหลายวาระ กล่าวคือ
ทรงเป็นพระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ปัจจุบัน เมื่อครั้งทรงพระผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ พร้อมทั้งทรง
ถวายความรู้ในพระธรรมวินัย ตลอดระยะเวลาแห่งการทรงพระผนวช
ทรงเป็นพระราชกรรมาจากราชาจารย์ ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรงผนวช
เป็นพระภิกษุ เมื่อพ.ศ. ๒๕๒๑

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ไม่เพียงแต่สร้างศาสน-
ธรรม คือคำสอนมอบไว้เป็นมรดกธรรมแก่พุทธศาสนิกชนและแก่โลก
เท่านั้น แต่ยังได้ทรงสร้างวัดพุทธธรรมอันนำสุขประโยชน์สู่ประชาชน
ทั่วไป มอบไว้เป็นมรดกของแผ่นดินอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ
วัดญาณสังวราราม ชลบุรี วัดรัชดาภิเษก กาญจนบุรี วัดวังฟูไทร
เพชรบุรี วัดล้านนาญาณสังวราราม เชียงใหม่ พระบรมธาตุ
เจดีย์ศรีนครินทราสถิติมหาสันติคีรี เชียงราย โรงพยาบาลสมเด็จพระ
ปิยมหาราชรมณียเขต กาญจนบุรี ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ใน
โรงพยาบาล และโรงเรียนในถิ่นทุรกันดาร ๑๙ แห่ง โรงพยาบาลสมเด็จพระ
สังฆราช พระองค์ที่ ๑๙ ท่าม่วง กาญจนบุรี ตึกกวีรญาณวงศ์
ตึกกวีรญาณ สามีศรีพยาบาล ตึก ภปร ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต กาญจนบุรี และวัดไทยใน
ต่างประเทศอีกหลายแห่ง

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงตำแหน่งหน้าที่
สำคัญทางการคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ มาเป็นลำดับ เป็นเหตุให้ทรง
ปฏิบัติพระกรณียกิจเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา ประเทศชาติ และ
ประชาชน เป็นอเนกประการ นับได้ว่าทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรง
เพียบพร้อมด้วยอัครสมบัติและปรกติปฏิบัติ และทรงเป็นครูสุภานี-
บุคคลของชาติ ทั้งในด้านพุทธจักรและอาณาจักร

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นที่เคารพ
สักการะตลอดไปถึงพุทธศาสนิกชนในนานาประเทศ ด้วยเหตุนี้ ทาง
รัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ จึงได้ทูลถวายตำแหน่ง
อภิธรรมหารัฐครู อันเป็นสมณศักดิ์สูงสุดแห่งคณะสงฆ์เมียนมาร์
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ และที่ประชุมผู้นำสูงสุดแห่งพุทธศาสนาโลก
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้ทูลถวายตำแหน่ง พระประมุขสูงสุดแห่ง
พระพุทธศาสนาโลก

ถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ พระสุขภาพของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ
ญาณสังวรถดถอยลง เนื่องจากทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น
ไม่อำนวยให้ทรงปฏิบัติพระศาสนกิจต่างๆ ได้โดยสะดวก จึงเสด็จ
เข้าประทับรักษาพระองค์ ณ ตึกวชิรญาณ สามีคคีพยาบาล โรง
พยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๔๓ ในช่วงแรกๆ ยังเสด็จกลับไปประทับ ณ วัดบวร-
นิเวศวิหาร เป็นระยะๆ ครั้งละ ๓-๔ วัน และเสด็จไปสดับพระ

ปาดิโมกษ์ ฌ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ทุกวันธรรมสวนะเดือน
เพ็ญและเดือนดับ กระทั่งพระสุษฐภาพไม้อำนวย คณะแพทย์ผู้ถวาย
การรักษาพยาบาลจึงกราบทูลให้ขการเสด็จไปสดับพระปาดิโมกษ์
ตั้งกล่าว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา

ถึงวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระอาการประชวร
โดยทั่วไปทรุดลง คณะแพทย์จึงได้ถวายการผ่าตัดพระอ้นตะ (ลำไส้)
และพระอ้นคุดน (ลำไส้เล็ก) หลังการผ่าตัด ทรงมีพระอาการทั่วไป
เป็นที่พอใจของคณะแพทย์ ถึงวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
เริ่มมีพระอาการความดันพระโลหิตลดลง แต่มีการกระตือรือร้นเป็น
ระยะๆ กระทั่งถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ความดัน
พระโลหิตลดลงถึง ๒๐ และคงตัวอยู่ระยะหนึ่ง ถึงเวลา ๑๙.๓๐ น.
ความดันพระโลหิตลดลงถึง ๐ ในทันทีทันใด

คณะแพทย์ได้ออกแถลงการณ์ในเวลาต่อมาว่า เจ้า
พระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก สิ้นพระชนม์ด้วยการติดเชื้อในกระแสพระโลหิต เมื่อวันที่
๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เวลา ๑๙.๓๐ น. สิริพระชนมายุ
ได้ ๑๐๐ พรรษา กับ ๒๑ วัน

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้เชิญพระศพจาก
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย มายังพระตำหนักเพ็ชร
วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาถวายน้ำสรงพระศพ ฌ พระ

ตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร แล้วเชิญพระศพประดิษฐานใน
พระโกศกุดั่นใหญ่ ภายใต้เศวตฉัตร ๓ ชั้น บนพระแท่นแว่นฟ้าปิด
ทองประดับกระจก แวดล้อมด้วยฉัตรเครื่องสูง ๓ คู่ ประดับพุ่ม
ตาดทองดอกไม้แจกัน และเทียนไฟฟ้ารายรอบพระโกศบนพระแท่น
แว่นฟ้าทั้งสองชั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ ทั้งกลางวันและ
กลางคืน พร้อมทั้งมีพระโคมย่ำยามถวายพระศพ เป็นเวลา ๗ วัน
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร (๓๐ -
๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖) ปัญญาสมวาร (๑๑ - ๑๒ ธันวาคม
๒๕๕๖) และสทมวาร (๓๐ - ๓๑ มกราคม ๒๕๕๗) ถวาย
พระศพตามราชประเพณีโดยลำดับ

นับแต่ได้เชิญพระศพประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพชร วัด
บวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นต้นมา
ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้นำประเทศ ทูตานุทูตประเทศต่างๆ และ
องค์กรศาสนา พร้อมทั้งพุทธศาสนิกชน ทั้งภายในประเทศและต่าง
ประเทศ มาถวายสักการะเคารพพระศพอย่างเนืองแน่นอย่างมิเคย
ปรากฏมาก่อน อาทิ

คณะทูตานุทูตกว่า ๒๓ ประเทศ มาร่วมในการบำเพ็ญพระ
ราชกุศลสัตตมวาร (๗ วัน) ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
พระราชกุศลปัญญาสมวาร (๕๐ วัน) วันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.
๒๕๕๖ และ พระราชกุศลสทมวาร (๑๐๐ วัน) วันที่ ๓๐

มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ พระราชทานพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ สำนักวาติกันโดยสภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้ประกอบพิธีมิสซาถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ คณะสงฆ์แห่งนิกายเนนบุตซึสึ แห่งประเทศญี่ปุ่น ได้ประกอบพิธีสวดถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ฯพณฯ เซอร์ริง ตีอเปเกย์ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศกัวฏาน พร้อมด้วยภริยาและคณะ ได้มาถวายสักการะเคารพพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระมหาคณาจารย์ จันทรธรรมสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่จีนนิกาย พร้อมด้วยคณะสงฆ์จีน ได้ประกอบพิธีกึ่งเต็กน้อมถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗ พระมหาคณานิมนธรรมปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่อนัมนิกาย พร้อมด้วยคณะสงฆ์อนัมนิกาย ได้ประกอบพิธีกึ่งเต็กน้อมถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๑๗ - ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ รัฐบาลอินเดียบโดยรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม ประเทศอินเดีย และ ฯพณฯ เอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย ได้ประกอบพิธีเวียนธูปถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ อย่างเต็มรูปแบบตามลัทธิเวียนธูปแห่งทิเบต

วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗ คณะสังฆเถรวาทแห่ง
อินโดนีเซีย พร้อมด้วยพุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียจำนวนกว่า ๑๐๐
คน ได้บำเพ็ญกุศลถวายพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระ

นอกจากนี้ ยังมีผู้นำองค์กรทางศาสนาในประเทศต่างๆ
ส่งสารแสดงความอาลัย เนื่องในการสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระ จำนวนมาก อาทิ องค์ทะไลลามะ พระสังฆราช พระ
สังฆนายก องค์การระหว่างประเทศ และองค์กรพุทธศาสนาจาก
นานาประเทศ

กล่าวได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ
สังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระสังฆมิต
ของพุทธบริษัททั่วโลกโดยแท้

ถึงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตรงกับวันคล้ายวัน
ประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก ครบ ๑๐๑ ปี และวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๕๗ ตรงกับวันสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ ครบ ๑ ปี
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน
พระบรมราชูปถัมภ์จัดงานบำเพ็ญกุศลถวายแด่เจ้าพระคุณ
สมเด็จพระ เนื่องใน ๒ วาระนี้ เรียกว่า “งานบำเพ็ญกุศลครบ ๑ ปี
แห่งการสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก” ระหว่างวันที่ ๓ - ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๕๗ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ในวันนี้ รัฐบาล ศิษยานุศิษย์ และ
พุทธศาสนิกชนได้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล

งานบำเพ็ญกุศลเริ่มแต่วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลาเช้า มีการถวายภัตตาหารเช้าแก่พระภิกษุสามเณร ๑๕๐ รูป ณ ประรำข้างพระตำหนักเพชร แล้วมีการตักบาตรพระภิกษุสามเณร ๑๕๐ รูป ณ ถนนพระสุเมรุหน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โดยมี ฯพณฯ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน พร้อมด้วย พุทธศาสนิกชนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เสร็จแล้ว ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ในนามของพุทธศาสนิกชนทั้งหมดไปวางพวงมาลาถวายสักการะพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิธานนันทมุนีจาตุรนต์ ฉายาทูลกระหม่อมรองสมเด็จพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นธรรมคุณที่ ๑ แห่งคณะสงฆ์ไทย ณ ตำหนักเพชร จากนั้นไปชมนิทรรศการพระประวัติเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิธานนันทมุนีจาตุรนต์ ฉายาทูลกระหม่อมรองสมเด็จพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นธรรมคุณที่ ๑ แห่งคณะสงฆ์ไทย ณ ตึกสภากาชาด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

เวลาเพล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์การบำเพ็ญกุศลคล้ายวันประสูติถวายพระกุศลแก่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิธานนันทมุนีจาตุรนต์ ฉายาทูลกระหม่อมรองสมเด็จพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นธรรมคุณที่ ๑ แห่งคณะสงฆ์ไทย โดยมีพระสงฆ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรอีก ๑๕๐ รูป

เวลาเย็น คณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหารและคณะศิษยานุศิษย์ เป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ

ระหว่างวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งตรงกับวันสิ้นพระชนม์ครบ ๑ ปี ได้จัดให้มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คณะศิษยานุศิษย์และประชาชนทั่วไปได้ร่วมในการระลึกถึงพระองค์ท่าน โดยในช่วงระยะเวลา นั้น มีการเปิดให้ประชาชนเข้าถวายสักการะ

พระศพ ฯ ร่วมฝังสวดพระอภิธรรมพระศพ โดยมีหนังสือสัมมาทิฏฐิ และชิตีเสียงอ่าน จิตตนคร โดย คุณเพชร พรหมช่วย แจกเป็นที่ระลึกให้ผู้ที่มีส่วนสักการะพระศพฯ ทุกวัน พร้อมเปิดให้ประชาชน เข้าชมและสักการะพระพุทธรูปสำคัญของชาติ ในเขตพุทธาวาส วัดบวรนิเวศวิหาร ๘ แห่ง

และมีการจัดกิจกรรม “บุปผาวิธานบูชา” คือ การให้ประชาชนร่วมปักดอกบานไม่รู้โรย บนพระรูปเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ในอิริยาบถต่างๆ เพื่อแสดงความระลึกถึงพระองค์ท่านอย่างไม่เสื่อมคลาย เสมือนพระองค์ยังคงดำรงอยู่ ตั้งความสำนึกในพระคุณพระองค์ท่านที่อยู่ในความระลึกถึงอย่างไม่เคยเสื่อมคลายไปจากใจของคณะศิษยานุศิษย์และประชาชนชาวไทย โดยหลังจากมีการปักภาพเสร็จแล้วจะทำการรวบรวมภาพ เพื่อจัดเป็นนิทรรศการต่อไป

มีการจัดกิจกรรม “ปฏิบัติธรรมสังฆราชบูชา ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” เชิญชวนพุทธศาสนิกชนร่วมสวดพระพุทธรมณฑ์ ฟังพระธรรมเทศนาและปฏิบัติธรรม โดยการนำของพระวิปัสสนาจารย์ สายกรรมฐาน น้อมอุทิศถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ๓ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร

นอกจากนี้ ในทุกวันเสาร์ และวันอาทิตย์ ตลอดเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ (วันที่ ๓, ๔, ๕, ๑๑, ๑๒, ๑๘, ๑๙, ๒๓ และ ๒๔ ตุลาคม) ได้จัดให้มีกิจกรรมการอ่านบทเสภา และบทกลอน ในพระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ที่พระองค์ได้ทรงนิพนธ์ไว้ จำนวนมากกว่าร้อยบท ซึ่งยังไม่เคยได้รับการเผยแพร่มาก่อน

โดยผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมจะเป็นผู้อ่านบทหรือยกทรงตั้งกล่าว
ทุกวันเสาร์และอาทิตย์ก่อนการเริ่มพิธี “ปฏิบัติธรรมสังฆราชบุชา
ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” เวลา ๑๖.๐๐ น.

หนึ่งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีได้ประดิษฐ์
พวงมาลาขนาดพิเศษ คือขนาด ๓ เมตร โดยใช้ดอกไม้จำนวน
๑๐๐,๑๐๑ กลีบ (หนึ่งแสนหนึ่งร้อยหนึ่งกลีบ) มีน้ำหนัก ๑๐๑
กิโลกรัม ทั้งนี้ พวงมาลาที่ประดิษฐ์เป็นรูปดอกบัวซึ่งเป็นดอกไม้
ที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซ่อนด้วยดอกไม้ประดิษฐ์เป็น
รูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อันเป็นรูปแบบพิเศษ พุ่มข้าวบิณฑ์มี ๒๑
แฉก สัญลักษณ์แทนวันที่ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระ
พระสังฆราช ๒๑ เมษายน ๒๕๓๒ พื้นตรงกลางพวงมาลา
ถักร้อยด้วยตาข่ายคอกกรัก อันแทนความศรัทธาและจงรักภักดีของ
พุทธศาสนิกชน ด้านล่างประดิษฐ์เป็นรูปช้างสามเศียรมีความหมาย
แทนพระสฤต “คชวัตร” บนเศียรข้างเทินด้วยพานพุ่มรูปดอกบัว
สัญลักษณ์แห่งอามิสบูชา เหนือพานพุ่มประดิษฐานอักษรพระนาม
ย่อ ญสส. อักษรพระนามสมเด็จพระสังฆราช ด้านล่างประดับ
ด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ มีพวงดอกไม้แบบราชสำนัก พร้อมประดิษฐ์
ดอกไม้ “บัวสี่เหล่า” เพื่อประดับหน้าพระโกศ โดยคณาจารย์และ
นักศึกษา สาขาเทคโนโลยีงานประดิษฐ์สร้างสรรค์ คณะเทคโนโลยี
คหกรรมศาสตร์

ที่ตึกมนุษยนาถ เปิดพิพิธภัณฑเจ้าอาวาสทุกพระองค์
ของวัดบวรนิเวศวิหาร และที่โถงตึกมนุษยนาถ ได้จัดกิจกรรมต่างๆ

อาทิ การแสดงดนตรีเพลงของกลุ่มศิลปินเป็น คีตัญชสิทธิ์ูชา เพื่อรำลึกถึงเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อีกด้วย

ที่ตึกสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมือง มีการจัดนิทรรศการ “สัมพัจฉรฉนัง ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” นิทรรศการครั้งนี้ได้รวบรวมกิจกรรมตลอดระยะเวลา ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์ ตลอดจนจดหมายเหตุแห่งการสิ้นพระชนม์ เพื่อถ่ายทอดให้ประชาชนได้มีโอกาสได้ร่วมรับรู้ถึงความสำนึกในพระเมตตาคุณ พระกรุณาธิคุณ ที่ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้มีโอกาสมาร่วมแสดงอาลัยต่อพระองค์ท่าน และในนิทรรศการครั้งนี้ ได้มีการเปิดตัวภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง “เมืองนิรมิต แห่งจิตตนคร” ในรูปแบบใหม่ทันสมัย น่าตื่นตาตื่นใจ โดยการจัดทำเป็นโรงภาพยนตร์ เลี้ยงเซอร์ราวด์ ที่ดำเนินการผลิตโดย “คณะเมืองนิรมิต แห่งจิตตนคร” ซึ่งเป็นคณะจิตอาสาที่ร่วมกันสร้างสรรคขึ้น เพื่อถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในครั้งนี้ นอกจากนี้ยังได้จัดทำหนังสือการ์ตูน พร้อมจัดพิมพ์เป็นหนังสือแจกแก่ผู้เข้าชม จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตรงกับวันสิ้นพระชนม์ครบ ๑ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์การบำเพ็ญกุศลครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์ถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เริ่มแต่วันที่ ๒๓ ตุลาคม เวลาเย็น มีพระธรรมเทศนาภักดิ์หนึ่ง แล้วพระสงฆ์ ๒๐ รูป สวดมาติกา สดับปกรณ์ เวลาค่ำ คณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหารและคณะ

อุบาสกอุบาสิกา จัดให้มีการสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ

วันที่ ๒๔ ตุลาคม เวลาเช้า พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรมณต์ จบแล้วถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธรมณต์ และพระภิกษุสามเณรอีก ๑๕๐ รูป โดยมี ฯพณฯ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เป็นประธานในพิธี

ตอนบ่าย มีพิธีมอบทุนส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แก่สำนักศาสนศึกษาทั่วประเทศที่มีการจัดการศึกษาดีเด่น ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ของมูลนิธิสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วัชรพรนิเวศวิหาร ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักเพชรด้วย โดยสมเด็จพระวันรัต รักษาการเจ้าอาวาส วัชรพรนิเวศวิหาร เป็นประธานในพิธี

ตอนเย็น มีการสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ แล้วพระสงฆ์ วัชรพรนิเวศวิหารสวดพระพุทธรมณต์ถวายพระกุศลแก่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ณ พระตำหนักเพชร

วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่ประชุมสุดยอดชาวพุทธโลก ประกอบด้วยพระราชอาชิบตี ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางพระพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญของโลกจาก ๔๑ ประเทศ ได้ร่วมประกอบพิธีสวดมนต์ถวายพระกุศล และเทิดพระเกียรติแก่เจ้าพระคุณสมเด็จฯพระญาณสังวรฯ พระประมุขสูงสุดแห่งพุทธศาสนาโลก ณ วิหารแห่งวัดเนนบุตซึสึ เมืองกาโต จังหวัดคิโงะ ประเทศญี่ปุ่น

અહ્યવરજાવ

มนุษยธรรม

สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ISBN 978-616-348-608-0

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระวันรัต

พระเทพปริยัติวิมล

กองบรรณาธิการ

พระราชมนู

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์

รศ.สุเชาวน์ พลอยขุม

ผู้จัดพิมพ์

วัดบวรนิเวศวิหาร

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระศพสมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ผู้อุปถัมภ์การพิมพ์

พระราชมนูและคณะศรัทธา

นิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่น ๕๖

บริษัท ที.ที. ทองทิพย์ เซอร์วิส จำกัด

พิมพ์ที่

คำนำ

นับแต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ล้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ และเชิญพระศพมาประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพชร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้มีพุทธศาสนิกชนและสาธุชนมาถวายความเคารพพระศพเป็นจำนวนมาก ทั้งกลางวันและกลางคืนต่อเนื่องมา ตั้งแต่บัดนั้นจนบัดนี้ แสวงถึงพระบารมีธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จพระที่ปกแผ่ไปยังพุทธศาสนิกชนและสาธุชนทุกหมู่เหล่าและแสวงถึงความเคารพนับถือที่พุทธศาสนิกชนและสาธุชนทุกหมู่เหล่ามีต่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระ อันเป็นแรงบันดาลใจให้บุคคลเหล่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ใกล้ไกลเพียงไร ก็ตั้งใจเดินทางมาถวายความเคารพพระศพอย่างเนืองแน่นต่อเนื่อง ด้วยความสำนึกในพระเมตตาคุณ และพระกรุณาคุณของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ

เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและสาธุชนผู้มาถวายความเคารพพระศพได้มีสิ่งอนุสรณ์ อันเนื่องด้วยเจ้าพระคุณสมเด็จพระ ไว้เป็นที่ระลึกและปลื้มปีติ ทางวัดบวรนิเวศวิหารจึงได้จัดพิมพ์พระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ พร้อมด้วยพระรูปน้อมถวายพระกุศลและแจกเป็นปฏิการแก่ทุกท่าน ดังที่ปรากฏอยู่ในมือของท่านทั้งหลายบัดนี้

วัดบวรนิเวศวิหาร

มกราคม ๒๕๕๗

พระประวัติ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก
(สุวฑฒนมหาเถร เจริญ คชวัตร)

เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร เป็น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดๆ ในอดีตที่ผ่านมา คือ ๒๔ ปี

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นวันคล้ายวันประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุ ๑๐๐ พรรษาบริบูรณ์ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่เจริญพระชนมายุยิ่งยืนนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดๆ ในอดีตที่ผ่านมา ทั้งทรงดำรงตำแหน่งต่างๆ ทางคณะสงฆ์ยาวนานกว่าพระองค์อื่นๆ คือ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๒๕ ปี ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ๕๒ ปี นับเป็นบุญบารมีในทางปฏิบัติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งยากที่จะมีเป็นสาธารณะแก่บุคคลทั่วไป

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก มีพระนามเดิมว่า เจริญ นามสกุล คชวัตร ทรงมีพระ
ชาติภูมิ ณ จังหวัดกาญจนบุรี ประสูติเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ.
๒๔๕๖ ทรงบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา
ณ วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี แล้วเข้ามาอยู่ศึกษาพระปริยัติ-
ธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จนพระชนมายุครบอุปสมบท จึงกลับ
ไปอุปสมบทที่วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี และทรงจำพรรษา ณ
วัดเทวสังฆาราม ๑ พรรษา แล้วจึงกลับมาทรงทำทัฬหีกรรม คือ
ทรงอุปสมบทซ้ำ ณ วัดบวรนิเวศวิหารเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณ-
วงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ประทับอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ
วัดบวรนิเวศวิหารตลอดมา จนกระทั่งสอบได้เป็นเปรียญธรรม ๙
ประโยค เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๔

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงสมณศักดิ์มา
โดยลำดับดังนี้ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้น
ราช และพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ พระโศภนคณา-
ภรณ์ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมวราภรณ์ ทรงเป็น
พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ พระสาสนโสภณ ทรงเป็นสมเด็จพระ
พระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร และทรงได้รับพระราชทาน
สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนามที่ สมเด็จพระญาณ-
สังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ทรงมีพระอริยาศยาใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่ทรงเป็นพระเบญจกษัตริย์ โดยเฉพาะในด้านภาษา ทรงศึกษาภาษาต่างๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน และ สันสกฤต จนสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี กระทั่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระอุปัชฌาย์ทรงเห็นว่า จะเพลthinในการศึกษามากไป วันหนึ่งทรงเตือนว่า ควรทำกรรมฐานเสียบ้าง เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเริ่มทำกรรมฐานมาแต่บัดนั้น และทำตลอดมาอย่างต่อเนื่อง จึงทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงภูมิธรรม ทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงศึกษาหาความรู้สมัยใหม่อยู่เสมอ เป็นเหตุให้ทรงมีทัศนระกว้างขวาง ทันทต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และทรงนิพนธ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากได้อย่างสมสมัย เหมาะแก่บุคคลและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน และทรงสั่งสอนพระพุทธศาสนาทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในด้านการศึกษา ได้ทรงมีพระดำริทางการศึกษาที่กว้างไกล ทรงมีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทย คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยมาแต่ต้น ทรงริเริ่มให้มีสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อฝึกอบรมพระธรรมทูตไทย ที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ทรงเป็นพระมหาเถระไทยรูปแรก ที่ได้ดำเนินงานพระธรรมทูตในต่างประเทศอย่างเป็นทางการ โดยเริ่มจากทรงเป็นประธานกรรมการ

อำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศเป็นรูปแรก เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์ในพิธีเปิดวัดไทยแห่งแรกในทวีปยุโรป คือวัดพุทธปทีป ณ กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร ทรงนำพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทไปสู่ทวีปออสเตรเลียเป็นครั้งแรก โดยการสร้างวัดพุทธรังษีขึ้น ณ นครซิดนีย์ ทรงให้กำเนิดคณะสงฆ์เถรวาทขึ้นในประเทศอินโดนีเซีย ทรงช่วยฟื้นฟูพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทในประเทศเนปาล โดยเสด็จไปให้การบรรพชาแก่ศากยกุลบุตรในประเทศเนปาลเป็นครั้งแรก ทำให้ประเพณีการบวชพื้นตวัขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเนปาลยุคปัจจุบัน ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดแคโรไลนาพุทธจักรวนาราม สหรัฐอเมริกา ทรงเจริญศาสนไมตรีกับองค์คาโกลามะ กระทั่งเป็นที่ทรงคุ้นเคยและได้วิสาสะกันหลายครั้ง และทรงเป็นพระประมุขแห่งศาสนจักรพระองค์แรกที่ได้รับทูลเชิญให้เสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการในประวัติศาสตร์จีน

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นนักวิชาการและนักวิเคราะห์ธรรมตามหลักการของพระพุทธรูปศาสนา ที่เรียกว่า รัชมวิจยะ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พุทธธรรมนั้นสามารถประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของชีวิตได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด ทรงมีผลงานด้านพระนิพนธ์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวนกว่า ๒๐๐ เรื่อง ประกอบด้วยพระนิพนธ์แสดงคำสอนทางพระพุทธรูปศาสนาทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง รวมถึงความเรียงเชิงศาสนคดีอีกจำนวนมาก ซึ่งล้วนมีคุณค่าควรแก่การศึกษา สถาบันการศึกษาของชาติหลายแห่งตระหนักถึงพระปรีชาสามารถ

และคุณค่าแห่งงานพระนิพนธ์ ตลอดจนพระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ
จึงได้ทูลถวายปริญญาคุณฐิติบัณฑิตกิตติมศักดิ์เป็นการเทิดพระเกียรติ
หลายสาขา รวม ๑๓ มหาวิทยาลัย

นอกจากพระกรณียกิจตามหน้าที่ตำแหน่งแล้ว ยังได้ทรง
ปฏิบัติหน้าที่พิเศษ อันมีความสำคัญยิ่งอีกหลายวาระ กล่าวคือ
ทรงเป็นพระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ปัจจุบัน เมื่อครั้งทรงพระผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ พร้อมทั้งทรง
ถวายความรู้ในพระธรรมวินัย ตลอดระยะเวลาแห่งการทรงพระผนวช
ทรงเป็นพระราชกรรมาจากราชาจารย์ ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรงผนวช
เป็นพระภิกษุ เมื่อพ.ศ. ๒๕๒๑

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ไม่เพียงแต่สร้างศาสน-
ธรรม คือคำสอนมอบไว้เป็นมรดกธรรมแก่พุทธศาสนิกชนและแก่โลก
เท่านั้น แต่ยังได้ทรงสร้างวัดพุทธธรรมอันนำสุขประโยชน์สู่ประชาชน
ทั่วไป มอบไว้เป็นมรดกของแผ่นดินอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ
วัดญาณสังวราราม ชลบุรี วัดรัชดาภิเษก กาญจนบุรี วัดวังฟูไทร
เพชรบุรี วัดล้านนาญาณสังวราราม เชียงใหม่ พระบรมธาตุ
เจดีย์ศรีนครินทราสถิติมหาสันติคีรี เชียงราย โรงพยาบาลสมเด็จพระ
ปิยมหาราชรมณียเขต กาญจนบุรี ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ใน
โรงพยาบาล และโรงเรียนในถิ่นทุรกันดาร ๑๙ แห่ง โรงพยาบาลสมเด็จพระ
สังฆราช พระองค์ที่ ๑๙ ท่าม่วง กาญจนบุรี ตึกกวีรญาณวงศ์
ตึกกวีรญาณ สามีศรีพยาบาล ตึก ภปร ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต กาญจนบุรี และวัดไทยใน
ต่างประเทศอีกหลายแห่ง

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงตำแหน่งหน้าที่
สำคัญทางการคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ มาเป็นลำดับ เป็นเหตุให้ทรง
ปฏิบัติพระกรณียกิจเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา ประเทศชาติ และ
ประชาชน เป็นอเนกประการ นับได้ว่าทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรง
เพียบพร้อมด้วยอัครตสมบัติและปรกติปฏิบัติ และทรงเป็นครูสุภานี-
บุคคลของชาติ ทั้งในด้านพุทธจักรและอาณาจักร

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นที่เคารพ
สักการะตลอดไปถึงพุทธศาสนิกชนในนานาประเทศ ด้วยเหตุนี้ ทาง
รัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ จึงได้ทูลถวายตำแหน่ง
อภิธรรมหารัฐครู อันเป็นสมณศักดิ์สูงสุดแห่งคณะสงฆ์เมียนมาร์
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ และที่ประชุมผู้นำสูงสุดแห่งพุทธศาสนาโลก
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้ทูลถวายตำแหน่ง พระประมุขสูงสุดแห่ง
พระพุทธศาสนาโลก

ถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ พระสุขภาพของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ
ญาณสังวรถดถอยลง เนื่องจากทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น
ไม่อำนวยให้ทรงปฏิบัติพระศาสนกิจต่างๆ ได้โดยสะดวก จึงเสด็จ
เข้าประทับรักษาพระองค์ ณ ตึกวชิรญาณ สามีคคีพยาบาล โรง
พยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๔๓ ในช่วงแรกๆ ยังเสด็จกลับไปประทับ ณ วัดบวร-
นิเวศวิหาร เป็นระยะๆ ครั้งละ ๓-๔ วัน และเสด็จไปสดับพระ

ปาดิโมกษ์ ฌ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ทุกวันธรรมสวนะเดือน
เพ็ญและเดือนดับ กระทั่งพระสุษฐภาพไม้อำนวย คณะแพทย์ผู้ถวาย
การรักษาพยาบาลจึงกราบทูลให้ขการเสด็จไปสดับพระปาดิโมกษ์
ตั้งกล่าว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา

ถึงวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระอาการประชวร
โดยทั่วไปทรุดลง คณะแพทย์จึงได้ถวายการผ่าตัดพระอ้นตะ (ลำไส้)
และพระอ้นคุดน (ลำไส้เล็ก) หลังการผ่าตัด ทรงมีพระอาการทั่วไป
เป็นที่พอใจของคณะแพทย์ ถึงวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
เริ่มมีพระอาการความดันพระโลหิตลดลง แต่มีการกระตือรือร้นเป็น
ระยะๆ กระทั่งถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ความดัน
พระโลหิตลดลงถึง ๒๐ และคงตัวอยู่ระยะหนึ่ง ถึงเวลา ๑๙.๓๐ น.
ความดันพระโลหิตลดลงถึง ๐ ในทันทีทันใด

คณะแพทย์ได้ออกแถลงการณ์ในเวลาต่อมาว่า เจ้า
พระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก สิ้นพระชนม์ด้วยการติดเชื้อในกระแสพระโลหิต เมื่อวันที่
๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เวลา ๑๙.๓๐ น. สิริพระชนมายุ
ได้ ๑๐๐ พรรษา กับ ๒๑ วัน

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้เชิญพระศพจาก
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย มายังพระตำหนักเพ็ชร
วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาถวายน้ำสรงพระศพ ฌ พระ

ตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร แล้วเชิญพระศพประดิษฐานใน
พระโกศกุดั่นใหญ่ ภายใต้เศวตฉัตร ๓ ชั้น บนพระแท่นแว่นฟ้าปิด
ทองประดับกระจก แวดล้อมด้วยฉัตรเครื่องสูง ๓ คู่ ประดับพุ่ม
ตาดทองดอกไม้แจกัน และเทียนไฟฟ้ารายรอบพระโกศบนพระแท่น
แว่นฟ้าทั้งสองชั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ ทั้งกลางวันและ
กลางคืน พร้อมทั้งมีพระโคมย่ำยามถวายพระศพ เป็นเวลา ๗ วัน
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร (๓๐ -
๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖) ปัญญาสมวาร (๑๑ - ๑๒ ธันวาคม
๒๕๕๖) และสทมวาร (๓๐ - ๓๑ มกราคม ๒๕๕๗) ถวาย
พระศพตามราชประเพณีโดยลำดับ

นับแต่ได้เชิญพระศพประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพชร วัด
บวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นต้นมา
ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้นำประเทศ ทูตานุทูตประเทศต่างๆ และ
องค์กรศาสนา พร้อมทั้งพุทธศาสนิกชน ทั้งภายในประเทศและต่าง
ประเทศ มาถวายสักการะเคารพพระศพอย่างเนืองแน่นอย่างมิเคย
ปรากฏมาก่อน อาทิ

คณะทูตานุทูตกว่า ๒๓ ประเทศ มาร่วมในการบำเพ็ญพระ
ราชกุศลสัตตมวาร (๗ วัน) ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
พระราชกุศลปัญญาสมวาร (๕๐ วัน) วันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.
๒๕๕๖ และ พระราชกุศลสทมวาร (๑๐๐ วัน) วันที่ ๓๐

มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ พระราชทานพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ สำนักวาติกันโดยสภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้ประกอบพิธีมิสซาถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ คณะสงฆ์แห่งนิกายเนนบูตซึส แห่งประเทศญี่ปุ่น ได้ประกอบพิธีสวดถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ฯพณฯ เซอร์ริง ตือปเกย์ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศภูฏาน พร้อมด้วยภริยาและคณะ ได้มาถวายสักการะเคารพพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระมหาคณาจารย์ จันทรรมสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่จีนนิกาย พร้อมด้วยคณะสงฆ์จีน ได้ประกอบพิธีกึ่งเต็กน้อมถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗ พระมหาคณานิมนธรรมปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่อนัมนิกาย พร้อมด้วยคณะสงฆ์อนัมนิกาย ได้ประกอบพิธีกึ่งเต็กน้อมถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ

วันที่ ๑๗ - ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ รัฐบาลอินเดีย โดยรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม ประเทศอินเดีย และ ฯพณฯ เอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย ได้ประกอบพิธีเวียนธูปถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ อย่างเต็มรูปแบบตามลัทธิเวียนธูปแห่งทิเบต

วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗ คณะสังฆเถรวาทแห่ง
อินโดนีเซีย พร้อมด้วยพุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียจำนวนกว่า ๑๐๐
คน ได้บำเพ็ญกุศลถวายพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระ

นอกจากนี้ ยังมีผู้นำองค์กรทางศาสนาในประเทศต่างๆ
ส่งสารแสดงความอาลัย เนื่องในการสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระ จำนวนมาก อาทิ องค์ทะไลลามะ พระสังฆราช พระ
สังฆนายก องค์การระหว่างประเทศ และองค์กรพุทธศาสนาจาก
นานาประเทศ

กล่าวได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ
สังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระสังฆมิต
ของพุทธบริษัททั่วโลกโดยแท้

ถึงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตรงกับวันคล้ายวัน
ประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก ครบ ๑๐๑ ปี และวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๕๗ ตรงกับวันสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ ครบ ๑ ปี
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน
พระบรมราชูปถัมภ์จัดงานบำเพ็ญกุศลถวายแด่เจ้าพระคุณ
สมเด็จพระ เนื่องใน ๒ วาระนี้ เรียกว่า “งานบำเพ็ญกุศลครบ ๑ ปี
แห่งการสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก” ระหว่างวันที่ ๓ - ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๕๗ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ในวันนี้ รัฐบาล ศิษยานุศิษย์ และ
พุทธศาสนิกชนได้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล

งานบำเพ็ญกุศลเริ่มแต่วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลาเช้า มีการถวายภัตตาหารเช้าแก่พระภิกษุสามเณร ๑๕๐ รูป ณ ประรำข้างพระตำหนักเพชร แล้วมีการตักบาตรพระภิกษุสามเณร ๑๕๐ รูป ณ ถนนพระสุเมรุหน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โดยมี ฯพณฯ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน พร้อมด้วย พุทธศาสนิกชนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เสร็จแล้ว ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ในนามของพุทธศาสนิกชนทั้งหมดไปวางพวงมาลาถวายสักการะพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณมุนี (วันสุมังคลาภ) ณ ถานหน้าพระตำหนักเพชร จากนั้นไปชมนิทรรศการพระประวัติเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณมุนี (วันสุมังคลาภ) ณ ตึกสภากาชาด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

เวลาเพล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์การบำเพ็ญกุศลคล้ายวันประสูติถวายพระกุศลแก่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณมุนี (วันสุมังคลาภ) โดยมีพระสงฆ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรอีก ๑๕๐ รูป

เวลาเย็น คณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหารและคณะศิษยานุศิษย์ เป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ

ระหว่างวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งตรงกับวันสิ้นพระชนม์ครบ ๑ ปี ได้จัดให้มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คณะศิษยานุศิษย์และประชาชนทั่วไปได้ร่วมในการระลึกถึงพระองค์ท่าน โดยในช่วงระยะเวลา นั้น มีการเปิดให้ประชาชนเข้าถวายสักการะ

พระศพ ฯ ร่วมฝังสวดพระอภิธรรมพระศพ โดยมีหนังสือสัมมาทิฏฐิ และชื่อดีเสียงอ่าน จิตตนคร โดย คุณเพชร พรหมช่วย แจกเป็นที่ระลึกให้ผู้ที่มีส่วนสักการะพระศพฯ ทุกวัน พร้อมเปิดให้ประชาชน เข้าชมและสักการะพระพุทธรูปสำคัญของชาติ ในเขตพุทธาวาส วัดบวรนิเวศวิหาร ๘ แห่ง

และมีการจัดกิจกรรม “บุปผาวิธานบูชา” คือ การให้ประชาชนร่วมปักดอกบานไม่รู้โรย บนพระรูปเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ในอิริยาบถต่างๆ เพื่อแสดงความระลึกถึงพระองค์ท่านอย่างไม่เสื่อมคลาย เสมือนพระองค์ยังคงดำรงอยู่ ตั้งความสำนึกในพระคุณพระองค์ท่านที่อยู่ในความระลึกถึงอย่างไม่เคยเสื่อมคลายไปจากใจของคณะศิษยานุศิษย์และประชาชนชาวไทย โดยหลังจากมีการปักภาพเสร็จแล้วจะทำการรวบรวมภาพ เพื่อจัดเป็นนิทรรศการต่อไป

มีการจัดกิจกรรม “ปฏิบัติธรรมสังฆราชบูชา ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” เชิญชวนพุทธศาสนิกชนร่วมสวดพระพุทธรมณฑ์ ฟังพระธรรมเทศนาและปฏิบัติธรรม โดยการนำของพระวิปัสสนาจารย์ สายกรรมฐาน น้อมอุทิศถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ๓ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร

นอกจากนี้ ในทุกวันเสาร์ และวันอาทิตย์ ตลอดเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ (วันที่ ๓, ๔, ๕, ๑๑, ๑๒, ๑๘, ๑๙, ๒๓ และ ๒๔ ตุลาคม) ได้จัดให้มีกิจกรรมการอ่านบทเสภา และบทกลอน ในพระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ที่พระองค์ได้ทรงนิพนธ์ไว้ จำนวนมากกว่าร้อยบท ซึ่งยังไม่เคยได้รับการเผยแพร่มาก่อน

โดยผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมจะเป็นผู้อ่านบทหรือยกทรงตั้งกล่าว
ทุกวันเสาร์และอาทิตย์ก่อนการเริ่มพิธี “ปฏิบัติธรรมสังฆราชบุชา
ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” เวลา ๑๖.๐๐ น.

หนึ่งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีได้ประดิษฐ์
พวงมาลาขนาดพิเศษ คือขนาด ๓ เมตร โดยใช้ดอกไม้จำนวน
๑๐๐,๑๐๑ กลีบ (หนึ่งแสนหนึ่งร้อยหนึ่งกลีบ) มีน้ำหนัก ๑๐๑
กิโลกรัม ทั้งนี้ พวงมาลาที่ประดิษฐ์เป็นรูปดอกบัวซึ่งเป็นดอกไม้
ที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซ่อนด้วยดอกไม้ประดิษฐ์เป็น
รูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อันเป็นรูปแบบพิเศษ พุ่มข้าวบิณฑ์มี ๒๑
แฉก สัญลักษณ์แทนวันที่ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระ
พระสังฆราช ๒๑ เมษายน ๒๕๓๒ พื้นตรงกลางพวงมาลา
ถักร้อยด้วยตาข่ายคอกกรัก อันแทนความศรัทธาและจงรักภักดีของ
พุทธศาสนิกชน ด้านล่างประดิษฐ์เป็นรูปช้างสามเศียรมีความหมาย
แทนพระสฤต “คชวัตร” บนเศียรข้างเทินด้วยพานพุ่มรูปดอกบัว
สัญลักษณ์แห่งอามิสบูชา เหนือพานพุ่มประดิษฐานอักษรพระนาม
ย่อ ญสส. อักษรพระนามสมเด็จพระสังฆราช ด้านล่างประดับ
ด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ มีพวงดอกไม้แบบราชสำนัก พร้อมประดิษฐ์
ดอกไม้ “บัวสี่เหล่า” เพื่อประดับหน้าพระโกศ โดยคณาจารย์และ
นักศึกษา สาขาเทคโนโลยีงานประดิษฐ์สร้างสรรค์ คณะเทคโนโลยี
คหกรรมศาสตร์

ที่ตึกมนุษยนาถ เปิดพิพิธภัณฑเจ้าอาวาสทุกพระองค์
ของวัดบวรนิเวศวิหาร และที่โถงตึกมนุษยนาถ ได้จัดกิจกรรมต่างๆ

อาทิ การแสดงดนตรีเพลงของกลุ่มศิลปินเป็น คีตัญชสิทธิ์ูชา เพื่อรำลึกถึงเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า อีกด้วย

ที่ตึกสถาภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มีการจัดนิทรรศการ “สัมพัจฉรฉนั ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” นิทรรศการครั้งนี้ได้รวบรวมกิจกรรมตลอดระยะเวลา ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์ ตลอดจนจดหมายเหตุแห่งการสิ้นพระชนม์ เพื่อถ่ายทอดให้ประชาชนได้มีโอกาสได้ร่วมรับรู้ถึงความสำนึกในพระเมตตาคุณ พระกรุณาธิคุณ ที่ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้มีโอกาสมาร่วมแสดงอาลัยต่อพระองค์ท่าน และในนิทรรศการครั้งนี้ ได้มีการเปิดตัวภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง “เมืองนิรมิต แห่งจิตตนคร” ในรูปแบบใหม่ทันสมัย น่าตื่นตาตื่นใจ โดยการจัดทำเป็นโรงภาพยนตร์ เลี้ยงเซอร์ราวด ที่ดำเนินการผลิตโดย “คณะเมืองนิรมิต แห่งจิตตนคร” ซึ่งเป็นคณะจิตอาสาที่ร่วมกันสร้างสรรคขึ้น เพื่อถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ในครั้งนี้ นอกจากนี้ยังได้จัดทำหนังสือการ์ตูน พร้อมจัดพิมพ์เป็นหนังสือแจกแก่ผู้เข้าชม จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตรงกับวันสิ้นพระชนม์ครบ ๑ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์การบำเพ็ญกุศลครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์ถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า เริ่มแต่วันที่ ๒๓ ตุลาคม เวลาเย็น มีพระธรรมเทศนาภักดิ์หนึ่ง แล้วพระสงฆ์ ๒๐ รูป สวดมาติกา สดับปกรณ์ เวลาค่ำ คณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหารและคณะ

อุบาสกอุบาสิกา จัดให้มีการสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ

วันที่ ๒๔ ตุลาคม เวลาเช้า พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรมณต์ จบแล้วถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธรมณต์ และพระภิกษุสามเณรอีก ๑๕๐ รูป โดยมี ฯพณฯ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เป็นประธานในพิธี

ตอนบ่าย มีพิธีมอบทุนส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แก่สำนักศาสนศึกษาทั่วประเทศที่มีการจัดการศึกษาดีเด่น ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ของมูลนิธิสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วัชรพรนิเวศวิหาร ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักเพชรด้วย โดยสมเด็จพระวันรัต รักษาการเจ้าอาวาส วัชรพรนิเวศวิหาร เป็นประธานในพิธี

ตอนเย็น มีการสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ แล้วพระสงฆ์ วัชรพรนิเวศวิหารสวดพระพุทธรมณต์ถวายพระกุศลแก่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ณ พระตำหนักเพชร

วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่ประชุมสุดยอดชาวพุทธโลก ประกอบด้วยพระราชอาชิบตี ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางพระพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญของโลกจาก ๔๑ ประเทศ ได้ร่วมประกอบพิธีสวดมนต์ถวายพระกุศล และเทิดพระเกียรติแก่เจ้าพระคุณสมเด็จฯพระญาณสังวรฯ พระประมุขสูงสุดแห่งพุทธศาสนาโลก ณ วิหารแห่งวัดเนนบุตซีสุ เมืองกาโต จังหวัดคิโงะ ประเทศญี่ปุ่น

ନି. ନି. ଶ୍ରୀମତୀ

ଅଧ୍ୟାୟ

สารบัญ

มนุषยธรรม	๑
มนุषยธรรมที่ ๑	๔
มนุषยธรรมที่ ๒	๑๘
มนุषยธรรมที่ ๓	๓๓
มนุषยธรรมที่ ๔	๕๐
มนุषยธรรมที่ ๕	๖๖
ปกติภาพ - ปกตีสุข	๘๐

มนุษย์ธรรม

ในโลกนี้ มีมนุษย์และเครื่องนุ่งห่มสืบทอดกันมาอยู่ เพราะอาศัยความไม่ต่างผลาญชีวิตกัน และความมีเมตตาต่อกัน ส่วนสัตว์บางชนิดที่ดุร้ายและอยู่รวมกันเป็นหมู่ใหญ่ไม่ได้ เพราะความดุร้าย ปรากฏว่าได้สูญพันธุ์ไปแล้วก็มี เช่น สัตว์ไดโนเสาร์ และที่เห็นกันว่ากำลังจะสูญพันธุ์ไปก็มี เช่น เสือ มีคำกล่าวขกเสือเป็นข้อเปรียบเทียบว่า เสือสองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้ ก็แสดงถึงความดุร้ายของเสือที่ทำลายแม้พวกเดียวกัน

มีบางคนเห็นว่า สัตว์ที่มีกำลังมากจะคงอยู่ได้ในโลก ส่วนสัตว์ที่มีกำลังน้อยจะหมดไป เพราะสัตว์ที่มีกำลังมาก เบียดเบียนสัตว์ที่มีกำลังน้อย เหมือนอย่างปลาใหญ่กินปลาเล็ก ฉะนั้น เมื่อต้องการจะดำรงอยู่ก็ต้องทำให้ตนมีกำลังมาก ความเห็นนี้ยกเหตุผลคัดค้านได้ว่า มีกำลังมากอย่างเดียว

ไม่อาจดำรงอยู่ได้ ตังสัตว์บางจำพวกที่กล่าวมานั้น ส่วนสัตว์
มีกำลังน้อย แต่อยู่รวมกันได้เป็นหมู่ใหญ่ ไม่เบียดเบียนทำร้าย
ล้างชีวิตกัน มีเมตตาต่อกัน สามารถดำรงอยู่ได้ พึงเห็นหมู่มนุษย์
ตลอดจนถึงในหมู่สัตว์ไตรภพ แม้ชนิดเล็กๆ เช่น มด ปลวก
เป็นต้น ฉะนั้น การไม่ทำลายล้างชีวิตกันตามศีลของพระพุทธเจ้า
และความมีเมตตากรุณาตามธรรมของพระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุ
เพื่อความดำรงอยู่ของชีวิตทั้งหลายในโลก

เรื่องศีลจึงเป็นข้อปฏิบัติขั้นแรกของพระพุทธศาสนา
หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นข้อปฏิบัติของความเป็นคน
ก็ได้ เพราะฉะนั้น “ศีล” โดยเฉพาะศีลห้า จึงเป็น “มนุษยธรรม”
คือเป็นธรรมของมนุษย์ แปลว่า คนเราจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
นั้น มิใช่ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องมียุทธธรรมสำหรับ
มนุษย์อีกด้วย จนถึงมีภษิตทิโตปเทศที่กล่าวไว้โดยความว่า
“คนและสัตว์ไตรภพนั้น ย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์
เสมอกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนต่างกับสัตว์ไตรภพนั้นก็คือธรรม”

และธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีศีล ๕ ที่เรียกว่าเป็นเหตุอัน
ใกล้ก็คือ “หิริ” ความละอายแก่ใจ “โอตตปปะ” ความเกรงกลัว
ต่อความชั่ว หิริโอตตปปะนี้เป็นเหตุใกล้ของศีล

การถือศีลนั้น อาจจะปฏิบัติในวงกว้างก็ได้ ในวงแคบ
ก็ได้ เช่น ชาวประมงที่อาจรักษาศีลข้อ ๑ คือ ปาณาติปาตา
เวรมณี ได้ในวงจำกัด ยกเว้นสัตว์ที่เป็นอาชีพของตน หรือว่า
งดเว้นโดยไม่จำกัดในวันใดวันหนึ่ง เช่น ในธรรมเนียมเก่าของ
ไทยเรา เว้นการฆ่าสัตว์ในวันพระ ในเวลานี้ในชนบทหลายแห่ง
ก็ยังปฏิบัติกันอยู่

มนุษยธรรมที่ ๑

ปาณาติปาตา เวรมณี *เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต* คำว่า สัตว์มีชีวิต แปลจากคำว่า ปาณะ คืออินทรีย์ที่หายใจ ที่มีชีวิต เป็นอยู่ หมายถึงมนุษย์และสัตว์จรทุกชนิด เพราะเมื่อมีชีวิตเป็นอยู่ที่ต้องหายใจเหมือนกันหมด การหายใจหมายถึงความมีชีวิต หรือความมีชีวิตที่หมายถึงการหายใจ คำว่า ปาณา จึงแปลฟังง่าย ๆ ว่า สัตว์มีชีวิต ซึ่งหมายถึงทั้งมนุษย์ ทั้งสัตว์จรที่ยังหายใจได้อยู่ตั่งกล่าวนี้ การฆ่าคือการทำให้ตายด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งก็ตาม ตลอดจนถึงการทำให้แท้งลูก ก็ชื่อว่าการฆ่าเหมือนกัน เว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิต คือความตั้งใจคเว้นจากการฆ่าสัตว์ทุกชนิด

ความตั้งใจคเว้นหรือความมกเว้นได้ ไม่นานี้ ถ้าไม่ได้รับศีลไว้ก่อน แต่เมื่อพบสัตว์มีชีวิตพอจะฆ่าได้ ก็คิดงกเว้นขึ้นได้ เช่น เมื่อยุ่งกัก จะตบให้ตายก็ได้ แต่ไม่ตบ เพียงแต่บตีให้ไป

อย่างนี้เป็น**สัมปัตตวิริติ** ความเว้นจากวัตถุที่จะพึงล่วงได้อันมาถึงเฉพาะหน้า ถ้างตเว้นได้ด้วยรับศีลไว้ก่อน หรือตั้งใจถือศีลไว้ก่อน เป็น**สมาทานวิริติ** ความเว้นด้วยการถือเป็นกิจวัตร ถ้างตเว้นได้เป็นปกตินิสัยของตนจริงๆ ก็เป็น**สมุจเฉทวิริติ** ความเว้นด้วยการตัดขาดมีอันไม่ทำอย่างนั้นเป็นปกติ ความตั้งใจงดเว้นดังกล่าวมีเมื่อใด ศีลข้อนี้ก็มีเมื่อนั้น

มีปัญหาว่า เต็กๆ ไม่รู้เตียงสา ไม่ได้ฆ่าสัตว์อะไร จะชื่อกว่ามีศีลหรือไม่ คนที่ยังไม่ฆ่าสัตว์เพราะยังไม่มีโอกาสจะฆ่า จะชื่อกว่ามีศีลหรือไม่ ก็อาจตอบได้ด้วยอหัตถกวิริติว่า ไม่ชื่อกว่ามีศีล เพราะไม่มีวิริติเจตนา คือความตั้งใจงดเว้น เช่น เต็กไม่รู้เตียงสานั้นยังไม่รู้จักตั้งใจงดเว้น คนที่ยังไม่มีโอกาสจะฆ่าก็ไม่มีความตั้งใจงดเว้น

การงดงดศีลข้อนี้มีขึ้นในเมื่อสิ่งที่จะฆ่าเป็นสัตว์มีชีวิต คนที่รู้อยู่ว่าเป็นสัตว์มีชีวิต มีเจตนาคิดจะฆ่า พยายามฆ่าด้วยเจตนา นั้น ด้วยการทำเองก็ตาม สั่งใช้ให้คนอื่นทำก็ตาม และ

สัตว์ก็ตายด้วยความพยายามนั้น เมื่อประกอบด้วยองค์ลักษณะ
ดังกล่าว คือก็ขาด มีปัญหาว่าไม่ได้เจตนาเหยียบมตตาย คือ
ขาดหรือไม่ ก็ตอบได้ว่าไม่ขาด เพราะไม่รู้วาสัตว์มีชีวิต ขุนกั
ตบยุง แต่ยุงบินหนีไปเสียก่อน คือขาดหรือไม่ ก็ตอบได้ว่า
ไม่ขาด เพราะว่าสัตว์ไม่ตาย

การฆ่าสัตว์ ท่านแสดงว่ามีโทษมากและน้อยต่างๆ กัน
คือถ้าฆ่าผู้ที่มีคุณมาก มีเจตนาฆ่าแรงมาก มีความพยายามมาก
ก็มีโทษมาก ถ้าฆ่าผู้ที่มีคุณน้อย มีเจตนาอ่อน มีความพยายาม
น้อย ก็มีโทษน้อยลงมาตามส่วน

ผู้ทำศีลข้อนี้ขาดแล้ว เมื่อรับศีลใหม่ หรือไม่รับจาก
ใคร แต่ตั้งใจถือศีลขึ้นใหม่ด้วยตนเอง ศีลก็กลับมีขึ้นใหม่
เพราะหลักอยู่ที่วิริยเจตนา คือความตั้งใจงดเว้นดังกล่าว ตั้งใจ
งดเว้นขึ้นเมื่อใด ศีลก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น ฉะนั้น ถึงจะรับศีลจากพระ
แต่รับเพียงด้วยปาก ใจไม่ได้คิดงดเว้นอะไร ก็ไม่เกิดเป็นศีล
ขึ้น ถึงไม่ได้รับศีลจากพระ แต่มีใจงดเว้น ก็เกิดเป็นศีลขึ้นได้

มีข้อที่ต่างกันอยู่ว่า การรับจากพระเป็นการแสดงตนและเป็นการกล่าวคำสัตย์ปฏิญาณ ซึ่งทำให้ต้องสำนึกตนในคำสัตย์ปฏิญาณนั้น เป็นเครื่องช่วยทำให้คิดมั่นเข้า และการรับศีลเมื่อไม่ได้ตั้งใจรับเป็นนิจ ถึงจะไปล่วงศีลเข้าในภายหลัง เพราะความพลั้งเผลอ หรือเพราะเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ไม่เสียสัตย์ปฏิญาณอะไร ทั้งนี้ก็สุดแต่จะตั้งเจตนาไว้อย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสไว้มีความว่า ตนรักชีวิตของตน สะดุ้งกลัวความตายฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิตของตน สะดุ้งกลัวความตายฉันนั้น ฉะนั้น จึงไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า อนึ่ง ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น จึงไม่ควรสร้างความสุขให้แก่ตน ด้วยการก่อทุกข์ให้แก่คนอื่น อาศัยหลักพระพุทธภาษิตดังกล่าวนี้จึงเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๑ ด้วยอาศัยหลักคุณุธรรมและหลักเมตตากรุณา

หลักคุณธรรมคือหลักการให้ความยุติธรรม ค้ำครองชีวิตสัตว์ทั้งหลาย โดยเที่ยงธรรมเสมอหน้ากันทั้งหมด ทั้งมนุษย์ทั้งสัตว์จรทุกชนิด มิใช่บัญญัติด้วยลำเอียงเข้ากับมนุษย์ ว่ามนุษย์ควรจะมาตีจรจนกินได้ หรือลำเอียงเข้ากับสัตว์จรจน เพราะทั้งมนุษย์ทั้งสัตว์จรเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็ต้องหายใจอยู่เหมือนกัน และต่างก็รักชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์อยู่เหมือนกัน ฉะนั้น การให้ความค้ำครองชีวิตโดยเสมอหน้ากันหมดไม่เลือกว่าเราว่าเขา ไม่เลือกว่าตนว่าผู้อื่น ไม่เลือกว่ามนุษย์ว่าสัตว์จรชนิดไหน จึงเป็นกรคุณธรรม ปราศจากความลำเอียงอย่างแท้จริง

แต่มนุษย์เรามีปกตินิสัยเข้ากับตัวด้วยอำนาจความโลภโกรธหลง จึงพอใจบัญญัติอะไรให้อนุโลมกับปกตินิสัย และอ้างปกตินิสัยอันมีกิเลสนี้แหละให้เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ ที่บัญญัติให้มนุษย์มีสิทธิ์ตัดชีวิตสัตว์จรเพื่อใช้เนื้อทำอาหารได้โดยไม่ผิด ทั้งเป็นการชอบธรรมด้วย ลองนึกดูว่าถ้าเสียอ้างว่า คนเกิดมาเป็นอาหาร

ของเสีย คนก็คงไม่ยอมเป็นแน่ โดยทำนองเดียวกัน ถ้าปลาเนื้อ
พูดได้ ก็คงไม่ยอมให้ถือว่า เกิดมาเป็นอาหารของคนเหมือนกัน
ข้อที่คนเรากล้าเอียงเข้ากับตัวนี้ มีตัวอย่างให้เห็นได้
อีกมากมาย เช่น ในบางคราวสัตว์ศิริจรรย์ทำร้ายคน คนก็พูดกัน
เป็นข่าวว่า สัตว์นั้นๆ ตู แต่คนทำร้ายสัตว์ศิริจรรย์ต่างๆ ไป ไม่พูด
กันว่าคนตู ในคราวหนึ่งเมื่อหลายปีมาแล้ว ปลาฉลามกินคน
ที่ลงเล่นน้ำที่ศรีราชา เกิดเป็นข่าวเกรียวกราว สมเด็จพระ
สังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ รัชสมัยเป็นเชิงประทาน
แง่คิดว่า “ปลากินคน เป็นข่าวอะอะกันใหญ่ แต่คนกินปลา
เงียบไม่มีใครพูด”

เมื่อพิจารณาดูให้ดีแล้วจะเห็นว่า คนเรากล้าเอียง
เข้ากับตัวอยู่มากมายนัก ดังกล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงตัด
ความกล้าเอียงได้หมด ประทานความยุติธรรมแก่ทุกๆ ชีวิตสัตว์
เสมอเหมือนกัน

อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงมีพระเมตตากรุณาแก่ สัตว์ทุกถ้วนหน้า เหมือนอย่างมารดาบิดามีเมตตากรุณาแก่ บุตรธิดา มารดาบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตากรุณาไม่อาจจะฆ่าเอง หรือยอมให้ใครฆ่าบุตรธิดาของตนได้ฉันทิ พระพุทธเจ้าก็ฉันทิ นั้น เพราะทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาในสรรพสัตว์

เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อ ๑ เพื่อมิให้ เบียดเบียนชีวิตของกันและกัน ด้วยเมตตากรุณา ฉะนั้น จึง มิใช่ควรเว้นจากการฆ่าสัตว์เพียงอย่างเดียว ควรเว้นจากการ ทำร้ายร่างกายกัน และการทรมานสัตว์ให้ลำบากด้วย แม้การทำร้ายร่างกายอย่างเล็กๆ น้อยๆ ก็ควรเว้น เช่น คนที่โตกว่า ชกต่อยข่มเหงคนที่เล็กกว่า ฟีรงแกนน่อง การทรมานคือทำ สัตว์ให้ลำบากแม้เพื่อเล่นสนุกก็ควรเว้น เช่น เล่นเผาหนูทั้งเป็น ใช้น้ำมันราดตัวให้ชุ่ม จุดไฟ ปล่อยให้วิ่ง ไฟติดโหลงไป เป็นการ เล่นสนุก ตลอดจนการเล่นกัศัจจ์หรือเป็นต้น สำหรับผู้ใหญ่บางที่ ก็เล่นทรมานสัตว์ เช่น ชนวัว ชนไก่ เป็นการสนุกบ้าง เป็นการ

พินันบ้าง เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำทั้งสิ้น การใช้งานสัตว์จนเกินกำลัง เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำเหมือนกัน การทำเหล่านี้เป็นการก่อทุกข์ให้เกิด ขึ้นแก่ผู้อื่น แสดงว่าผู้ทำมีใจขาดเมตตากรุณา ไม่ได้คิดย้อนมาดู ตัวว่า ถ้าถูกทำเช่นนั้นบ้างจะเป็นอย่างไร

การเล่นสนุกอีกอย่างหนึ่งของคน คือการล่าสัตว์ในป่า บางคนถือว่าเป็นการฝึกฝนจรรยา ทำให้ใจกล้า แต่ก็ผิดจรรยาอย่าง เขาเปรียบ เพราะใช้อาวุธ และหลบอยู่บนห้างบนต้นไม้หรือในที่ กำบัง และสัตว์มากชนิดไม่มีทางจะต่อสู้ด้วยเลย สัตว์บางชนิด ยังไม่คุ้นกับความมีใจคำอำมหิตของคน เห็นคนเข้าก็คงไม่คิดว่า เป็นเพศฆาต รือมองดูอย่างทิ้ง สงสัยว่าคนคงเป็นเพื่อนสัตว์ ชนิดหนึ่ง ซึ่งความจริงก็เป็นอย่างนั้น จึงถูกยิงอย่างสะดวก บาง สัตว์ที่ถูกยิงเป็นแม่มีลูกอ่อนติดตาม ครั้นถูกยิงแล้วก็พยายาม ปิดบาดแผล ออกถั่นความเจ็บปวดมิให้ลูกเห็น แสดงอาการ เศร้าโศกและแสดงความรักอาลัยลูกอย่างสุดซึ้ง แล้วก็ตกลงมา ตาย คนที่ยิงแม่ที่แรกจะไม่คิดอะไร ครั้นเห็นเหตุการณ์ดังกล่าว

เห็นสายตาสัตว์ผู้แม่ที่มองตนอย่างละห้อยเหมือนจะถามสาเหตุ
เกิดสงครามสังเวชนาเล็กการล่าสัตว์ตั้งแต่นั้นก็มี

บางทีในฤดูแล้ง สัตว์ป่าจำต้องกระเสือกกระสนมาต็ม
น้ำในสระที่มีคนไปคอยตักยิงอยู่ แม่น่าจะรู้ว่ามิภัย ก็ต้องมา
เพราะความระหายน้ำ แล้วถูกยิงอย่างยอมให้ยิง การยิงสัตว์
เป็นการกีฬาในคราวสัตว์เผธิญทุกซ์เช่นนี้ เป็นการแสดงความ
โหดร้ายยิ่งนัก ผู้ที่มีใจอำมหิตโหดร้ายนี้แหละ คือยักษ์ในหมู่
มนุษย์และในหมู่สัตว์จาดาน ผู้ใช้ความคิดให้ถูกต้องสักหน่อยจักทำ
อย่างนั้นไม่ได้เลย ในฐานะนับถือพระพุทธเจ้าก็ยังไม่ควรทำ
พระพุทธเจ้าทรงสอนให้นึกเปรียบเทียบระหว่างตัวเรากับผู้อื่น
สัตว์อื่นว่า ต่างรักชีวิตกลัวตายเหมือนกัน แล้วควรเว้นจาก
การฆ่า การเบียดเบียน ควรปลูกเมตตากรุณาในสรรพสัตว์

มิใช่แต่การฆ่าสัตว์มีชีวิตอื่นเท่านั้น ถึงการฆ่าตัว
เองตายที่เรียกว่าอัตวินิบาตกรรม พระพุทธเจ้าที่ทรงห้ามมิให้
ทำ การฆ่าตัวเป็นการแสดงความอับจน ฟ่ายแพ้ หมตทาง

แก้ไข หมตทางออกอย่างอื่น ลึ้นหนทางแล้ว เมื่อฆ่าตัวก็เป็น
การทำลายตัว เมื่อทำลายตัวก็เป็นทำลายประโยชน์ทุกๆ อย่าง
ที่จะพึงได้ในชีวิต ในบางหมู่เห็นว่าการฆ่าตัวในบางกรณีเป็น
เกียรติสูง แต่ทางพระพุทธศาสนาแสดงว่าเป็นโมฆกรรมคือกรรม
ที่เปล่าประโยชน์ เรียกผู้ที่ทำว่าโมฆบุคคลคือคนเปล่า เท่ากับว่า
ตายไปเปล่าๆ ควรจะอยู่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้ ก็หมด
โอกาสเสียแล้ว ตรงกับคำที่พูดกันว่า เสียไปเสียแล้ว

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สงวนรักษาตนให้ดีตลอดเวลา
ทั้งปวง ทรงห้ามมิให้มอบตนให้แก่ใคร และไม่ให้ฆ่าตัวเอง
เช่นเดียวกับมิให้ฆ่าสัตว์อื่น โดยปกติคนทุกคนรักชีวิตรักตน
กลัวตาย แต่เพราะเหตุบางอย่างบางครั้งอาจเกิดการคิดสละ
ชีวิต ก็เมื่อเกิดความคิดเช่นนั้นขึ้นได้ โฉนจะทำให้เกิดความคิด
อีกอย่างหนึ่งขึ้นไม่ได้ คือคิดอยู่ต่อไป เว้นไว้แต่จะแพ้แก่ความคิด
แพ้แก่ใจตนเอง ฉะนั้น เมื่อมีสติระงับมิให้เป็นผู้พ่ายแพ้อย่างหมด
ประตุเช่นนั้น แต่ให้เป็นผู้ชนะตนเอง ชนะใจตนเองได้แล้วจะไม่

ก่อกรรมนั้นให้แก่ตนได้เลย

ธรรมคู่กับศีลข้อ ๑ คือ เมตตากฎณา เป็นกัลยาณธรรม ธรรมที่งาม หรือธรรมที่ทำให้เป็นกัลยาณชน คนงาม เมตตากฎณานี้เป็นมูลฐานให้เกิดศีลข้อที่ ๑ และทำให้จิตใจงาม เป็นเหตุก่อการกระทำเกื้อกูลขึ้นอีก ดังเช่นไม่ฆ่าสัตว์ด้วยมีศีล และเกื้อกูลสัตว์ทั้งหลายด้วยมีธรรมคือความเมตตากฎณา การไม่เกื้อกูลใคร ไม่ทำให้เสียศีล เพราะไม่ได้ฆ่าใคร แต่ขาดธรรมคือกรุณา ฉะนั้น จึงควรปลูกเมตตากฎณาให้มีคู่ไปกับศีล

เมตตา คือความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข คำว่าไมตรีจิต หรือมิตรจิต ก็คือจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา คนที่มีมิตรจิตเรียกว่ามิตร ตรงกันข้ามกับศัตรูหรือไพรี ซึ่งมีจิตพยาบาทมุ่งร้าย เมตตาจึงตรงข้ามกับโทสะพยาบาท เมตตาเป็นเครื่องอุปถัมภ์ โทสะพยาบาทเป็นเครื่องทำลายล้าง ฉะนั้น เมื่อมีเมตตาต่อกัน ย่อมคิดจะเกื้อกูลกันให้มีความสุข ถึงจะประพฤติผิดพลั้งพลาดต่อกันบ้าง ก็ให้อภัยกันไม่ถือโทษ เหมือนอย่าง

ศต. พ.ศ. ๒๕๒๕

มารดาบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตา ไม่ถือโทษด้วยโทษพยายามใน
บุตรธิดา แต่ถ้าขาดเมตตาต่อกันแล้วก็ตรงกันข้าม สถานและ
สิ่งของเป็นเครื่องเกื้อกูลที่มีอยู่ทั่วไป เช่น วัด โรงเรียน และ
สถานศึกษาอบรมต่างๆ เป็นต้น ล้วนประกาศเมตตาจิตของผู้
จัดตั้งหรือจัดทำ เพื่อให้เกิดสุขประโยชน์แก่คนทั้งหลาย

กรุณา คือความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นสัตว์อื่นปราศจาก
ทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์เกิดแก่ผู้อื่นก็พลอยหวนใจสงสาร เป็น
เหตุให้คิดช่วยทุกข์ภัยของกันและกัน กรุณานี้ตรงกันข้ามกับ
วิหิงสาความเบียดเบียน สิ่งที่เป็นเครื่องช่วยเบียดเบียนช่วยบำบัด
ทุกข์ภัยทั้งหลาย เช่น โรงพยาบาล เป็นต้น ล้วนประกาศกรุณา
ของท่านผู้สร้าง

ชีวิตของทุกคนดำรงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยความเมตตา
กรุณาของผู้อื่นมาตั้งแต่เบื้องต้น คือตั้งต้นแต่บิดา มารดา
ญาติมิตรสหาย ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ และรัฐบาล เป็นต้น
ไม่เช่นนั้น ถึงไม่ถูกใครฆ่า ก็ไม่อาจจะดำรงชีวิตอยู่ได้เลย เหมือน

อย่างมารดาบิดาทิ้งทารกไว้เฉยๆ ไม่ถนอมเลี้ยงดู ไม่ต้องทำอะไร ทารกก็จะสิ้นชีวิตไปเอง ฉะนั้น เมื่อทุกๆ คนมีชีวิตเจริญมาด้วยความเมตตาการุณาของท่าน ก็ควรปลูกเมตตาการุณาใน ชีวิตอื่นสืบต่อไป

วิธีปลูกเมตตา คือคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาเป็นสุข นี้เป็นเมตตา และคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาปราศจากทุกข์ นี้เป็นกรุณา ที่แรกท่านแนะนำให้คิดไปในตนเองก่อน แล้วให้คิดเจาะจงไปในคนที่รักนับถือ ซึ่งเป็นที่ใกล้ชิดสนิทใจ อันจะหัดให้เกิดเมตตาการุณาได้ง่าย ครั้นแล้วก็หัดคิดไปในคนที่ห่างไกลออกไปโดยลำดับ จนในคนที่ไม่ชอบกัน เมื่อหัดคิดโดยเฉพาะเจาะจงได้สะดวก ก็หัดคิดแผ่ใจออกไปด้วยเมตตาการุณาในสรรพสัตว์ไม่มีประมาณทุกถ้วนหน้า เมื่อหัดคิดตั้งใจดังกล่าวบ่อยๆ เมตตาการุณาจะเกิดขึ้นในจิตใจ เหมือนอย่างหว่านพืชลงไปแล้วหมั่นปฏิบัติตามวิธีเพาะปลูก เช่น รดน้ำเป็นต้นเรื่อยๆ พืชก็งอกขึ้นฉนั้น ฉะนั้น ควรเริ่มเพาะปลูกเมตตาการุณาในพื

ศต. ๗-๘๗๖๒๐

ในน้อง ในมารดาบิดา ตลอดถึงในเพื่อนที่ไม่ค่อยชอบเป็นต้น
เมื่อพืชคือเมตตากุณางอกขึ้นแล้ว ตัวเรานี้แหละจะเป็นสุข
ก่อนใครหมด

มนุษย์ธรรมที่ ๒

ในสมัยหนึ่งในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเขตวนาราม ใกล้กรุงสาวัตถี โภศลรัฐ มีพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนคนหนึ่ง เป็นผู้ที่พระราชแห่งรัฐนั้นทรงยกย่องนับถือยิ่งกว่าพราหมณ์คนอื่นๆ จึงคิดว่า ในหลวงทรงเห็นเราว่าเป็นผู้มีศีลหรือมีสุตะ (คือมีวิชาความรู้เพราะได้เรียนมาแล้ว) จึงทรงนับถือเป็นราชครู เราจะทดลองดูให้รู้แน่ ว่า ศีลหรือวิชาความรู้จักสำคัญกว่ากัน วันหนึ่ง เมื่อเข้าไปเฝ้าพระราชในพระราชวัง จึงลงหยิบเงิน ๑ กหาปณะจากที่เก็บของราชหเรัญญิก (ผู้รักษาเงินหลวง) ราชหเรัญญิกนี้ ไม่พูดว่าอะไรเพราะเคารพ ในครั้งที่ ๒ พราหมณ์ก็ลองทำอย่างนั้นอีก ราชหเรัญญิกก็ยังนิ่ง ครั้นพราหมณ์นักทดลองนั้นลงหยิบเอาอีกเป็นครั้งที่ ๓ ราชหเรัญญิกจึงร้องขึ้นว่า โจรลักพระราชทรัพย์ จับตัวพราหมณ์ผูกพันธนาการไปแสดงต่อพระราช กราบทูลให้ทรงทราบ

พระราชชาติทรงสติบแล้วไม่สบายพระราชหฤทัย ได้
ตรัสสอบถามความจริงแก่พราหมณ์ พราหมณ์ได้กราบทูลว่า
ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระองค์มิได้มีเจตนาลักพระราชทรัพย์
มีเจตนาเพียงเพื่อจะทดลองดูให้หายสงสัยเท่านั้น เพราะ
ข้าพระองค์สงสัยอยู่ว่า คีตกับวิชาความรู้ ๒ อย่างนี้ อย่าง
ไหนจะสำคัญกว่ากัน จึงลองทำเหมือนผิดคิด คือทำแก้ง
หีบฉวยทรัพย์หลวง ตั้งที่ราชเหรียญได้กราบทูลนั้น บัดนี้
ข้าพระองค์สิ้นสงสัยแล้ว เห็นชัดแล้วว่า คีตสำคัญ เมื่อพระ
ราชาได้ทรงทราบเรื่องการทดลองคีตของพราหมณ์แล้ว ก็ไม่
ทรงถือว่าเป็นความผิด พราหมณ์ได้กราบทูลขอพระราชานุญาต
บวชในสำนักพระพุทธเจ้า พระราชาได้พระราชทานอนุญาต
พราหมณ์นั้นจึงได้เข้าบรรพชาอุปสมบทอยู่ในพระพุทธศาสนา
สืบมา

เรื่องนี้พระอาจารย์ได้เขียนเล่าไว้ ตั้งชื่อว่า เรื่อง
ทดลองคีต เพื่อเป็นตัวอย่างว่า คีตนั้นเป็นข้อสำคัญในทาง

ความประพัตติตัว คู่กับวิชาความรู้ที่เป็นข้อสำคัญในการเลี้ยงชีวิตเป็นต้น จะหมิ่นคิดเสียด่าว่ามีวิชาความรู้อย่างเดียวก็พอ ดังนี้หาขอบไม่ จำต้องมีคิดด้วย จึงจะได้รับความยกย่องนับถือให้ดำรงฐานะตำแหน่งต่างๆ แม้จะดำรงฐานะตำแหน่งสูง มีวิชาสามารถ ถ้าประพัตติเป็นการผิดคิดเป็นที่ปรากฏ ดังพราหมณ์ราชครูหิบบทวิทย์หลวง ก็จะต้องเสื่อมเสีย และต้องได้รับโทษตามความผิด และตามกฎหมายในเวลานั้น ลักทรัพย์เพียง ๑ บาท ก็มีโทษถึงประหารชีวิต เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย ได้ปรับโทษการลักทรัพย์ตั้งแต่ ๑ บาทขึ้นไป เป็นปาราชิก คือขาดจากความเป็นภิกษุ จะอุปสมบทอีกไม่ได้ เท่ากับเป็นโทษประหารในทางศาสนา อนุโลมตามกฎหมายบ้านเมือง และตามมาตราเงินในเวลานั้น ๕ มาสกเป็น ๑ บาท ๔ บาทเป็น ๑ กหาปณะ พราหมณ์ลักทดลองศีลได้หิบบทวิทย์หลวงเกิน ๑ บาทมากมาย ฉะนั้น แม้จะเป็นการทำเพื่อทดลองดู แต่ถ้าพระราชาไม่ทรงเชื่ออย่างนั้น ก็มีหวังว่าจะได้

รับหันโทษ ใครๆ จึงไม่ควรทดลองศีลอย่างพรหมณ์ตามที่
เล่า และใครจะเชื่อ เมื่อไปหยิบของอะไรของใคร เจ้าของอะอะ
ขึ้น จึงพูดแก้ว่า ลองหยิบดูเล่นๆ เท่านั้น ไม่ใช่หยิบเอาจริงๆ
เพื่อให้ทราบหลักเกณฑ์ของศีลข้อที่กล่าวนี้ จะได้แสดงเรื่องศีล
ข้อนี้โดยเฉพาะต่อไป

อุทินนาทานา เวมณี *เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่*
เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตคิดลัก คำว่าสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
หมายถึงของทุกๆ อย่าง ที่เจ้าของยังหวงแหนยึดถือกรรมสิทธิ์อยู่
สิ่งของหรือวัตถุทุกอย่างที่บุคคลสามารถเข้ายึดถือเป็นกรรมสิทธิ์
ได้ เรียกรวมว่า ทรัพย์ แบ่งออกเป็น ประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ คือ

สังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ ไม่ว่าตัวทรัพย์
นั้นเคลื่อนที่ได้เองเพราะเป็นสิ่งมีวิญญาณ (สวิญญาณกทรัพย์)
เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือเป็นสิ่งที่คนทำให้เคลื่อนเพราะ
เป็นสิ่งไม่มีวิญญาณ (อวิญญาณกทรัพย์ เช่น สมุด คินสอ
ปากกา เงิน ทอง เป็นต้น)

อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ได้แก่ที่ดิน และบ้านเรือนที่ปลูกอย่างถาวรบนที่ดิน ถ้าแบ่งทรัพย์ออกเป็น สวิญญาณกทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีวิญญาณ) และอวิญญาณกทรัพย์ (ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญาณ) อสังหาริมทรัพย์ที่จัดเข้าในอวิญญาณกทรัพย์ (สัตว์บางชนิดได้ยืมว่าเกิดติดที่ เช่น หอยนางรม ถ้าเป็น อย่างนั้น ก็เป็นสวิญญาณกะที่เป็นอสังหาริมะ)

ทรัพย์เหล่านี้ที่มีเจ้าของถือกรรมสิทธิ์อยู่ เรียกว่า **อทินนะ** *สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้* คำว่า *ไม่ได้ให้* ก็หมายความว่า ยังถือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของอยู่ ยังไม่สละกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ และคำว่า *เจ้าของ* หมายถึงคนใดคนหนึ่งก็ได้ หมายถึงส่วนกลาง ก็ได้ เช่น ถ้าเป็นของของใครคนไหน คนนั้นก็เป็นเจ้าของ ถ้าเป็นของสมาคมไหนองค์การไหน สมาคมนั้นองค์การนั้นก็เป็นเจ้าของ ถ้าเป็นของหลวง หลวงก็เป็นเจ้าของ ถ้าเป็นของสงฆ์ของศาสนา สงฆ์และศาสนาก็เป็นเจ้าของ เป็นต้น

การถือเอา (สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) ด้วยจิตคิดลัก มาจากศัพท์ว่า **อาทานะ** ในคำว่า อทินนาทานา (อทินน + อาทาน) หมายความว่า ถือเอาทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่นไปจากความครอบครองของเขา ด้วยเจตนาทุจริต คือด้วย **เจตนาเจตนาเจตนาลักขโมย** เรียกสั้นๆ ว่า ลัก

การลักทุกอย่างที่ผิดศีลข้อที่ ๒ นี้ มีโทษน้อย และมากตามวัตถุที่ลัก เจตนาที่ลัก และกิริยาที่ประกอบโจรกรรม ถ้าวัตถุที่ลักเล็กน้อย เจตนาอ่อน กิริยาที่ทำการลักไม่ร้ายแรง ก็มีโทษน้อย ถ้าวัตถุที่ลักมาก เจตนาแรง กิริยาที่ทำการลักร้ายแรง ก็มีโทษมากขึ้น คือเป็นบาปมากขึ้นตามส่วนกัน และจะลักเองหรือสั่งใช้ให้ผู้อื่นลัก ก็เป็นการลักอันผิดศีลข้อนี้เหมือนกัน

ถ้าจะถามว่าอทินนาทาน เป็นศีลข้อที่ ๒ ใช้ไหม ตอบว่าไม่ใช่ เพราะอทินนาทานแปลว่า การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตคิดลัก อทินนาทานจึงไม่ใช่ศีล แต่เป็นการทำที่ผิดศีล

ถ้าถามว่าอะไรเป็นศีลข้อที่ ๒ ตอบว่าเวรมณี คือ ความเว้นจากอกุศลนาทาน หรือวิริติเจตนางดเว้น นี่แหละเป็นศีล ถ้าตั้งใจไว้ว่าจะไม่ลักของใคร ด้วยรับศีลไว้หรือด้วยตั้งใจเอาเอง ก็เป็นสมาทานวิริติ ถ้าไม่ได้ตั้งใจไว้ก่อน ไปพบของใครวางเผละไว้ จะลักก็ได้ แต่ก็เกิดตั้งใจขึ้นเดี๋ยวนั้นว่าไม่ลัก เป็นสัมปัตตวิริติ ถ้าเว้นได้เป็นปกตินิสัย ไม่มีเกิดความคิดจะลักขึ้นเลย ทุกสิ่งทุกโอกาส ก็เป็นสมุจเฉทวิริติ เช่นเดียวกับที่ได้แสดงแล้วในศีลข้อที่ ๑

การล่วงศีลข้อนี้มีขึ้นในเมื่อของที่ จะลักเป็นของที่มีเจ้าของหวงแหน คนที่รู้อยู่ว่าเป็นของที่มีเจ้าของหวงแหน มีเจตนาลัก ทำการลักเองหรือสั่งใช้ให้คนอื่นลัก และได้ของนั้นมา ใครมือไวใจเร็วประพาศติผิดศีลข้อนี้ เมื่อตั้งใจงดเว้นขึ้นใหม่เมื่อใด ก็เกิดเป็นศีลขึ้นอีกเมื่อนั้น เพราะศีลมีขึ้นด้วยวิริติเจตนาตั้งแต่แสดงแล้ว

อนึ่ง ควรเว้นจากการลักทรัพย์โดยอ้อม คือไม่ใช่โจรกรรมหรือขโมยสินทรัพย์โดยตรง แต่ว่าอนุโลมโจรกรรม เช่น

สมโจร คือเป็นโจรรับซื้อของโจรของขโมย

ปกอลอก คือคบคนด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์ มุ่งหมายจะเอาทรัพย์ถ่ายเทยว หากวิธีให้เขาจ่ายทรัพย์ให้ บางที่จนถึงเขาต้องสิ้นตัว ต้องตกยาก

รับสินบน คือถือเอาทรัพย์ที่เขาให้ เพื่อช่วยทำธุระให้แก่เขาในทางที่ผิด

อีกอย่างหนึ่ง ควรเว้นจากการทำทรัพย์ของผู้อื่นให้สูญที่ตนจะต้องรับใช้ อันนับว่าเป็นฉาพยาโจรกรรม ฉาพยาแปลว่าเงา **ฉาพยาโจรกรรม** ก็ได้แก่เงาของโจรกรรม คือใกล้จะเป็นโจรกรรมทีเดียว เช่น

ผลาญ คือทำอันตรายแก่ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยโทษะพยาบาท เช่น ผูกโกรธเขาจึงลอบพินคั้นผลไม้ของเขา ลอบทำของอะไรของเขาให้เสีย

หยิบฉวย คือถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยความมั่งง่าย เช่น บุตรหลานผู้ประพติมั่งง่าย ไม่บอกขออนุญาตก่อน หยิบฉวยสิ่งของของมารดาบิดาปู่ย่าตายายไปใช้ ถือถือว่าเป็นของมารดาบิดาและญาติ มิตรสหายหยิบฉวยสิ่งของของมิตรไปใช้ ไม่ได้บอกเจ้าของให้รู้

อันคนที่คุ้นเคยไว้วางใจกัน เช่น เป็นญาติกัน เป็นมิตรสหายกัน เรียกว่าคนวิสาสะกัน คำว่า วิสาสะ แปลว่า คุ้นเคยกัน ไว้วางใจกัน คนที่มีวิสาสะกันนี้ อาจถือวิสาสะ คือ ถือเอาของของกันไปใช้ มิได้บอกให้เจ้าของรู้ก่อน แต่การถือวิสาสะนี้มีโทษถ้าถือไม่ถูกต้องลักษณะ เมื่อถือให้ถูกต้องตามลักษณะของการถือวิสาสะ จึงจะไม่มีโทษ ลักษณะของการถือวิสาสะที่ถูกต้อง คือ

เจ้าของเป็นผู้สนิทกับคน เมื่อถือวิสาสะแล้วจะไม่มีใครสนเท่ห์

เจ้าของได้สั่งอนุญาตไว้ หรือเป็นสิ่งที่เขาไม่หวังหรือ
พอให้แก่ตนได้

เมื่อถือเอาแล้ว เขารู้เข้า เขาจะพอใจหรือไม่ว่าอะไร
การถือวิสาสะไม่ถูกต้องลักษณะ มีโทษ ทำความไม่พอใจ
แก่เจ้าของ ทำให้เขาสิ้นรักสิ้นไฉฉวยใจในตน และทำให้เป็นที่
สงสัยของคนอื่นว่า ตนเป็นโจรเป็นขโมย ฉะนั้น ยิ่งคุ้นเคยกัน
มาก ก็ควรระวังระวัง เพื่อมิให้เกิดความประมาท ถือเสียว่า
คุ้นเคยกัน พาให้ประพฤติดีตก่อนกัน เช่น ถือวิสาสะกันอย่าง
มักง่าย เมื่อเป็นเช่นนี้ ความคุ้นเคยก็จะกลายเป็นเหตุก่อ
ความกินแหนงแค้นระแวง ถ้าไม่คุ้นเคยกันยิ่งดีกว่า

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้ต่อจากข้อที่ ๑
พิจารณาเห็นว่า ทรงบัญญัติขึ้นด้วยอาศัยหลักกฤษฎีธรรมและ
เมตตากรุณาเช่นเดียวกัน เพราะทุกๆ คน ต่างต้องมีทรัพย์ไว้
สำหรับบริโภคนิสัย และไม่ควรปรารถนาให้ใครลักขโมยช่วงชิงไป
บางคนต่อสู้เพื่อป้องกันทรัพย์จนถึงต้องบาดเจ็บล้มตาย เมื่อ

คนไม่ชอบให้ใครมาลักทรัพย์ของตน ก็ไม่ควรลักทรัพย์ของ
คนอื่น ฉะนั้น การไม่ลักทรัพย์ของกัน จึงเป็นการละเว้นที่ยุติธรรม
ในทรัพย์ เพราะเป็นการละเว้นความลำเอียงเห็นแก่ตัวเสียได้
ด้วยนึกเห็นใจคนอื่น ที่มีความหวงแหนรักษาทรัพย์เหมือนกับ
ตน และคนเราจะอยู่ด้วยกันเป็นสุข ก็เพราะไม่เบียดเบียนในทาง
ต่างๆ ในทางหนึ่ง คือไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของกัน ละเว้น
จากการเบียดเบียนกันได้ ก็ช่วยปลุกเมตตากรุณาในกัน คอย
ยับยั้งหักห้ามใจที่อยากได้หรือโกรธเกลียด เมื่อมีเมตตาหวังดี
มีกรุณาหวังช่วยกันอย่างจริงใจแล้ว ก็จะไม่คิดขโมยของกัน
ฉะนั้น ศิลข้อนี้จึงเป็นศิลปะปกติของคนที่มีเมตตากรุณาต่อกัน
ไม่ต้องไปรับมาจากที่ไหนเลย แต่เกิดจากใจเมตตากรุณาเอง
ดังเช่นมารดาบิดาและผู้ที่มีเมตตาทั้งหลายไม่ได้ไปรับศิลปะจาก
ที่ไหน แต่ก็มีศิลปะในบุตรีบิดาและในผู้ที่ตนเมตตา ไม่มีศิลปะที่จะ
เบียดเบียนทรัพย์ของบุตรีบิดาและในผู้ที่ตนเมตตา มีแต่คิดให้
อาศัยหลักเมตตากรุณาตั้งกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศิลปะ

ชื่อนี้ และด้วยศีลชื่อนี้เป็นอันรับรองความมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์
ของเจ้าของทรัพย์ทุกคน

มีบางคนกล่าวอ้างว่า พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้
ยึดถือทรัพย์ ถ้ามีก็ให้รวมเป็นกองกลางคือของสงฆ์ คำอ้างนี้
ผิดหลักศีลชื่อนี้และผิดหลักสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ)
ในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลชื่อนี้ เป็น
อันทรงรับรองความมีทรัพย์ยึดครองอยู่ จึงห้ามมิให้ลักทรัพย์
ของกัน และทรงสอนให้ประกอบอาชีพ แสวงหาทรัพย์ในทาง
ที่ชอบ เมื่อได้มาก็ให้รักษาไว้ให้ดี และใช้จ่ายให้พอสมควรแก่
กำลัง ส่วนของสงฆ์นั้นเกี่ยวแก่พระภิกษุสงฆ์ เมื่อมีวัดขึ้น ก็
ต้องมีของกลางสำหรับวัด เรียกว่าเป็นของสงฆ์ สำหรับวัด
เป็นวัดๆ ไป เช่นเดียวกับในฝ่ายอาณาจักรก็มีของหลวง ของ
องค์การ ของสมาคมนั้นๆ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติให้
ต้องรวมของบุคคลเข้าเป็นของสงฆ์ และในคำสอนที่ให้สละ
บริจจาค ก็สอนให้รู้จักเลือกให้ มิได้สอนให้สละเรื่อยไป แต่เมื่อ

จะออกบวช ต้องสละสมบัตินิเวศน์อยู่เอง และต้องปฏิบัติตาม
พระธรรมวินัยของผู้บวช เป็นคฤหัสถ์ก็ควรปฏิบัติตามฆราวาส-
ธรรม (ธรรมของคฤหัสถ์) เป็นพระจะปฏิบัติอย่างชาวบ้าน
หรือชาวบ้านจะปฏิบัติอย่างพระหาได้ไม่ ในธรรมข้อเดียวกัน
บางข้อก็มีวิธีปฏิบัติต่างกัน เช่น สัมมาอาชีวะ เป็นพระเที่ยว
บิณฑบาต เป็นสัมมาอาชีวะ ไปประกอบการค้าไม่เป็นสัมมา-
อาชีวะ เป็นคฤหัสถ์ประกอบการค้าในทางชอบเป็นสัมมาอาชีวะ
แต่จะเที่ยวบิณฑบาตไม่ได้ ฉะนั้น การอ้างเอาพระพุทธศาสนา
ต่างๆ นั้น บางทีเป็นการอ้างเอาประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง
นอกจากพระพุทธศาสนา

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๒ คือสัมมาอาชีวะ ความเลี้ยง
ชีพในทางที่ชอบ เป็นข้อที่ควรมีให้คู่ไปกับศีลข้อนี้ คนมีศีลที่
ยากจนขัดสน และคนที่เป็โจรเป็นขโมย ก็เพราะขาดสัมมา-
อาชีวะ ถ้ามีสัมมาอาชีวะ ก็จะไม่ยากจน จะไม่เป็นขโมย การ
อาชีพเป็นกิจจำเป็นของทุกๆ คน เพราะทุกๆ คนต้องบริโภคที่

แปลว่ากิน เครื่องบริโภคที่จำเป็นก็ได้แก่ปัจจัย (เครื่องอาศัย) < คือ ผ้านุ่มห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และบางที่แยกเรียกของกินคืออาหารว่าเครื่องบริโภค ของใช้นอกจากนี้ว่าเครื่องอุปโภค กิจกรรมเพื่อให้มีของกินของใช้มา เคยเรียกว่า โภคกิจ แล้วเปลี่ยนเรียกว่าเศรษฐกิจ เป็นเรื่องปากท้อง หรือเป็นเรื่องยังชีวิตเลี้ยงชีวิตคือการอาชีพ

ทุกคนต้องหาปัจจัยมาบริโภคเลี้ยงตนและผู้อื่นที่จะต้องเลี้ยง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีพะ เพื่อให้ได้ทรัพย์มาในทางที่ชอบให้พอเพียง เมื่อหาเลี้ยงชีพเองยังไม่ได้ เช่น ยังเป็นเด็ก กำลังเล่าเรียนศึกษา ต้องอาศัยมารดาบิดาหรือผู้อื่นที่มีเมตตากรุณาเลี้ยงดู ก็ควรประพฤติโดยอนุโลมสัมมาอาชีพะ เช่น ช่วยมารดาบิดาหรือผู้ที่ตนอาศัยอยู่ทำกรางานที่พอควรแก่กำลังและเวลาของตน ไม่ใช่ทรัพย์ที่ท่านให้ในทางที่ผิด เช่น ไปเล่นการพนัน ใช้แต่ในทางที่เป็นประโยชน์ ให้รู้จักค่าของทรัพย์ ให้รู้ว่าท่านได้ทรัพย์มาด้วย

ความเหนื่อยยาก รู้จักประหยัด ออมทรัพย์ ไม่หลอกลวงขอ
ทรัพย์ท่าน เช่น ขอด้วยอ้างว่าจะไปชำระค่าเล่าเรียน แต่ไปใช้
ดูภาพยนตร์เสีย และเมื่อท่านอุปการะเพื่อให้เรียน ก็ตั้งใจเรียน
ให้ดีที่สุด ให้สมกับความเมตตากรุณาของท่านแล

มนุษย์ธรรมที่ ๓

ในอดีตล่วงมาแล้ว ได้มีมาณพชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง เรียนศิลปะทั้งปวงในเมืองตักกศิลา ถ้าสำเร็จวิชาธนู ได้มีชื่อปรากฏว่าจุลธนูคหบดีบัณฑิต คือเป็นบัณฑิตเรียนสำเร็จวิชาธนู แต่ยังเป็นหนุ่มน้อย (อย่างได้ปริญาเป็นบัณฑิตในบัดนี้) อาจารย์ของธนูคหบดีนั้นพอใจว่า ธนูคหบดีเรียนศิลปะได้เหมือนตน จึงยกธิดาของตนให้เป็นภรรยา

ธนูคหบดีพาภรรยาเดินทางกลับเมืองพาราณสี เมื่อเดินทางไปถึงทางป่าช้าตำบลหนึ่งที่ไม่มีใครจะเดินผ่านไป เพราะมีช้างคู่ร้ายคอยทำร้ายคนเดินทาง ธนูคหบดีผู้แม่ธนูไม่กลัว จึงพาภรรยาเดินทางผ่านเข้าไป ก็พบช้างคู่วิ่งเข้ามา จึงยิงลูกศรไปคอกหนึ่งต้องตระพองช้างคู่ร้ายทะลุหลัง ช้างร้ายก็ล้มลงในที่นั้น ตำบลนั้นจึงเป็นที่ปลอดภัยของคนเดินทางทั้งปวง

ธุดคหะพากริยาเดินทางต่อไปถึงทางป่าช้าอีกตำบล
หนึ่ง อันเป็นแหล่งโจร ๕๐ คนช่องสุ่มอยู่ ค่อยฆ่าปล้นคน
เดินทาง ธุดคหะผู้แมนธนูไม่กลัวได้เดินเข้าทางเข้าไป พบ
พวกโจรกำลังนั่งปิ้งเนื้อเสียบไม้บริโภคนกันอยู่ พวกโจรเห็น
ธุดคหะเดินมาก็พากริยาผู้ประดับตกแต่งกายจึงจะพากันลุกขึ้น
จับตัว แต่นายโจรเป็นผู้ฉลาดดูลักษณะคน สังเกตรู้ว่าชายนี้
เป็นคนเอกอุ(ตม) จึงห้ามโจรบริวารทั้งปวงมิให้ลุกขึ้นสักคนหนึ่ง

ธุดคหะส่งพากริยาเข้าไปหาพวกโจร ให้ขอเนื้อมา
บริโภคนสักเสียบไม้หนึ่ง นายโจรจึงสั่งให้บริวารให้ พวกโจรได้
ให้เสียบไม้เนื้อดิบที่ยังมีได้ปิ้ง เพราะคิดว่าพวกเราที่ต้องปิ้ง
กันเอง ฝ่ายธุดคหะเป็นผู้ยกตน จึงโกรธพวกโจรว่าให้เนื้อดิบ
พวกโจรก็โกรธว่า บุรุษนี้คนเดียวเท่านั้นมาแสดงหมิ่นเหมือน
พวกเราเป็นสตรี จึงลุกฮือขึ้นพากันวิ่งเข้าไป ธุดคหะจึงยิง
พวกโจรล้มลง ๔๗ คน ด้วยเกาทัณฑ์ ๔๗ ดอก ก็หมด
เกาทัณฑ์ เพราะวางเกาทัณฑ์บรรจุเกาทัณฑ์หรือลูกศรทั้งหมด

๕๐ ดอก ธนุกคหะได้ยิงข้างเดียวดอกหนึ่งจึงเหลือ ๔๙ ดอก
เมื่อยิงโจรอีก ๔๙ ดอก ฆ่าโจร ๔๙ คน ก็หมดลูก ยังเหลือ
นายโจรอีก ๑ คน ธนุกคหะจึงผลักดันนายโจรให้ล้มลงแล้วทับอยู่
บนอกของนายโจร ร้องบอกภริยาให้ส่งดาบให้เพื่อตัดศีรษะของ
นายโจร

ฝ่ายภริยาของธนุกคหะซึ่งถือดาบอยู่ในขณะนั้น ได้
เกิดสึเนหานายโจรโดยฉับพลัน จึงยื่นด้ามดาบไว้ในมือของนาย
โจร นายโจรก็จับด้ามดาบกระชากออกตัดศีรษะของธนุกคหะ
ครั้นฆ่าธนุกคหะแล้วก็พาหญิงนั้นไป พลองตามถึงชาติตระกูล
เรื่องราว นางก็บอกเล่าโดยตลอด จนถึงว่านางได้เกิด
สึเนหานายโจร จึงให้ฆ่าสามีของตนเสีย นายโจรเมื่อได้เรื่อง
ตลอดแล้ว คิดจริงเกียจว่า หญิงนี้ให้ฆ่าสามีของตนเสีย ได้เห็น
ชายอื่นเข้า ก็จักทำเราอย่างนั้นอีก เราควรทิ้งเสียเถิด ครั้นพา
นางไปจนถึงแม่น้ำสายหนึ่งขวางทางอยู่ จึงหลอกว่า น้ำนี้มี
จระเข้ตัวจะทำอย่างไร นางกล่าวขอให้นายโจรห่อเครื่องประดับ

ของนางนำข้ามปากไปไว้ที่ฝั่งโน้นก่อน แล้วกลับมารับนางข้ามปากไป นายโจรรับคำ ถว้ยห่อเครื่องประดับทั้งหมดข้ามปากไป ถึงฝั่งแล้วเดินไป นางเห็นอาการดังนั้นจึงร้องคร่ำครวญขอให้ นายโจรกลับมารับ ฝ่ายนายโจรก็ร้องตอบมาว่า หญิงเช่นนี้จะไปให้ไกลสุดไกล แล้วถือห่อเครื่องประดับหนีไป นางจึงถูกทอดทิ้งอยู่เดียวดายในกลางป่า ลงนั่งร้องไห้อยู่ใกล้กอตะไคร้น้ำ กอหนึ่ง ณ ที่นั้น

ในขณะนั้น นางได้เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งคาบก้อนเนื้อวิ่งมาในเบื้องหน้า ทันใดนั้นก็ได้มีปลาตัวหนึ่งกระโดดขึ้นจากน้ำ ตกอยู่ข้างหน้าสุนัขจิ้งจอก สุนัขจิ้งจอกจึงก้มเนื้อที่คาบไว้แล้ววิ่งไปเพื่อจะจับปลา ฝ่ายปลาก็คืนตกลงไปในน้ำ ในขณะนั้น มีนกตัวหนึ่งโฉบลงมาจิกคาบก้อนเนื้อนั้นบินไป สุนัขจิ้งจอกจึงไม่ได้ทั้งเนื้อทั้งปลา ลงนั่งหน้าเศร้า ฝ่ายนางเห็นเหตุการณ์ที่ท่านว่าเทพดาอาเพศโดยตลอด จึงหัวเราะเยาะขึ้น ด้วยเสียงอันดังว่า ปรารถนาส่วนเกิน จึงพลาดหมดทั้งเนื้อ

ทั้งปลา ต้องจับเจ้าชบเขา

ฝ่ายสุนัขจิ้งจอกซึ่งเทพคาอาเพท ได้กล่าวเย้ยหยันว่า โทษของคนอื่นเห็นง่าย ส่วนโทษของคนนั้นเห็นยาก นางเองก็ เลื่อมลั่นทั้งสามีและชายชู้ ชบเขามากกว่า นางได้ยินดังนั้น ก็ดิ้นย่อนคิดได้ถึงกรรมของตน ก็ยิ่งเสียใจ กล่าวว่ ถ้าเรา รอดพ้นไปได้จากที่นี่แล้ว และถ้าได้สามีอีก ก็จะซื้อตรงต่อสามี แน่อน สุนัขจิ้งจอกเทพคาอาเพทได้กล่าวล่ำทับในที่สุดว่า คนทำบาปครั้งหนึ่งแล้วก็จักทำบาปอีกได้ แล้วก็หายไป ทั้งนาง นั้นชดเชยไปตามยถากรรม

เรื่องที่เล่ามานี้ เก็บความมาจากนิทานชาดกชื่อว่า จุลลนุคคหชาดก เป็นเค้าของบทละครไทยเรื่องจันทโครพ แสดงให้เห็นโทษของหญิงผู้ประพฤตินิโคตในทางกาม

ส่วนเรื่องแสดงโทษของผู้ชายประพฤตินิโคตนั้นก็ มี อีกมาก ดังเรื่องรามเกียรติ์ ทศกัณฐ์เจ้ากรุงลงกาได้ไปลักพา นางสีดาพระชายาของพระรามไปไว้ยังกรุงลงกา เป็นเหตุให้

พระรามยกทัพวานรไปตีตพันกรุงลงกา มาญาติวงศ์ยักษ์ของ
ทศกัณฐ์ตายไปโดยลำดับ จนถึงองค์ทศกัณฐ์เอง ตลอดจนถึง
พลยักษ์และชาวเมืองก็ต้องพลอยพินาศไปทั้งสิ้น เพราะความ
ประพาศิณิชาในกามของทศกัณฐ์ผู้เดียวเป็นเหตุ

ความประพาศิณิชาในกามเป็นเหตุให้เกิดโทษ มีตัวอย่าง
ให้เห็นได้อยู่ทุกกาลสมัย ในปัจจุบันนี้ก็มีตัวอย่างให้เห็นอยู่ไม่
น้อย สามีภรรยาแตกร้างกันเพราะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประพาศิ
นอกใจกัน บ้างก็เพียงแตกแยกกัน บ้างก็ทำลายกัน ฝ่ายหญิง
ทำลายฝ่ายชายก็มี ฝ่ายชายทำลายฝ่ายหญิงก็มี เป็นอันว่า
เมื่อความประพาศิณิชาเช่นนี้เกิดขึ้นในที่ใด ก็เป็นเหตุเปลี่ยนรักให้
เป็นความชิงชัง เปลี่ยนมิตรสหายให้เป็นศัตรู เปลี่ยนความไว
วางใจให้เป็นความกินแหนงแคลงใจ ให้ริวารฉานแตกแยก ให้
ทำลายล้าง ทำสุขให้เป็นทุกข์ โดยเฉพาะทำให้เกิดความทุกข์ใจ
อย่างยิ่งแก่ผู้ที่เป็นฝ่ายเสีย ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติ
ศีลข้อ ๓ คือ

กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวมณี *เว้นจากประพตติจิต*
ในกาม ศีลข้อนี้มีบัญญัติห้ามมิให้ประพตติจิตในกาม แต่ไม่ห้ามความประพตติชอบในกาม คำว่าในกามนั้น หมายถึงในเรื่องเกี่ยวกับความใคร่ระหว่างชายกับหญิง ที่เรียกในบัดนี้ว่าความรักเกี่ยวกับเพศ ทุกๆ คนเมื่อเป็นเด็กย่อมพอใจในการเล่นต่างๆ อย่างเต็มที่ แต่เมื่อร่างกายเติบโตขึ้น ก็เกิดมีความรู้สึกเป็นอย่างชายหญิงแรกรุ่งนุ่นสาว และโดยปกติก็มีการครองคู่เป็นสามีภริยาเกิดบุตรหลานสืบตระกูลกันต่อๆ มา และจักสืบกันต่อๆ ไป เชื้อสายของมนุษย์และสัตว์โลกทุกชนิดจึงไม่สิ้นสูญ แต่ในการครองคู่ของคนนั้น ยังต้องการเหตุอุปถัมภ์ต่างๆ ทั้งภายในทั้งภายนอก เพื่อให้อยู่ด้วยกันยั่งยืนตลอดและมีความสุขความเจริญ จะเกิดผลเป็นไปดังกล่าวได้ก็จะต้องมีการปฏิบัติในเรื่องนี้ในทางชอบ ในเมื่อถึงวัยถึงเวลาอันสมควร เมื่อไปประพตติยุ่งเกี่ยวก่อนถึงวัยเวลาอันสมควรก็ดี ประพตติในทางที่ผิดก็ดี หรือเมื่อมีคู่ครองแต่งงานแต่งงานแล้ว ยังประพตติ

นอกใจกันอยู่ที่ดี รวมเรียกว่าประพตติผิดในกามอย่างกว้างๆ
ประพตติยุ่งเกี่ยวก่อนถึงวัยถึงเวลาอันสมควรนั้น
เช่น ในเวลาเล่าเรียนศึกษาซึ่งเป็นเวลาหาวิชาความรู้ใส่ตน
ไม่ใช่เป็นเวลาหาคู่ครอง ถ้าจะต้องการมีความรัก ก็ต้องทุ่มเท
ความรักไปในการศึกษาเล่าเรียน คือให้รักเรียน แต่ถ้าปล่อยให้
ปล่อยกายเคลิบเคลิ้มหลงไหลไปในเรื่องเพศ ก็เรียกว่าประพตติ
ผิด จะประพตติผิดน้อยหรือมากเพียงไรที่สุดแต่จะปล่อยให้
ปล่อยกายให้ผิดไปเท่าไร ความประพตติยุ่งเกี่ยวก่อนถึงวัย
เวลาอันสมควรเช่นนี้ โดยปกติเกี่ยวแก่เยาวชน มีโทษทำให้
เรียนไม่สำเร็จหรือเสียหายไปมีไฉ่น้อย และเป็นจารึกเศร้าหมอง
ติดอยู่กับตนเอง เยาวชนทั่วไปจึงสมควรงดเว้นและป้องกันตน
มิให้ทำผิดไปในเรื่องนี้ตั้งแต่ต้น

อนึ่ง ประพตติในทางที่ผิดนั้น คือเมื่อไม่ถึงเวลาอัน
สมควร แต่ประพตติในทางลักลอบ หรือละเมิดล่วงล้ำในเขต
ที่ไม่ควรละเมิด คือถ้าเป็นฝ่ายชายละเมิดในภรรยาท่าน (เขา)

หรือหญิงผู้อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน หรือในหญิงที่จารีตห้าม เช่น หญิงที่เป็นเทือกเถาของตนตั้งที่ระบุไว้ในกฎหมาย ซึ่งรวมเรียกว่าหญิงซึ่งอยู่ในพิทักษ์รักษาของตระกูล หรือในหญิงผู้อยู่ใต้บัญญัติในพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมเรียกว่าหญิงผู้อยู่ในพิทักษ์รักษาของธรรมเนียม หรือในหญิงที่กฎหมายบ้านเมืองห้าม ถ้าเป็นหญิงประพฤดิละเมิดหรือร่วมประพฤดิละเมิดในชายที่ไม่ควรกล้ำกลาย เช่น ผู้อยู่ภายใต้บัญญัติห้าม เป็นต้น หญิงหรือชายผู้ประพฤดิละเมิดล่วงล้ำในเขตที่ไม่ควรละเมิดล่วงล้ำดังกล่าว เรียกว่าประพฤดิผิดในกาม เขตที่ไม่ควรละเมิดอันเป็นเหตุให้บังเกิดความประพฤดิผิดเช่นนี้ ถึงไม่จำแนกไว้ก็เป็น ที่เข้าใจกันได้ เพราะรวมลงว่าเป็นเขตที่หวงห้าม คือนอกจาก เจ้าตัวทั้งสองแล้ว ยังมีบุคคลที่สามรักษาหวงห้าม หรือเจ้าตัว นั้นเองอยู่ได้ธรรมเนียมหรือบัญญัติที่ห้ามไว้ ฉะนั้น ต้องมีการ ลักลอบเหมือนอย่างทรัพย์ที่มีเจ้าของหวง ต้องลักขโมยจึงจะได้ แม้แมวเมื่อเข้าไปลักปลาย่างในครัว ก็แสดงว่ารู้ตัวว่าเป็นแมว

ขโมย จึงลอบเข้าไปและลอบวิ่งออก หรือเมื่อมีคนเห็น ก็รีบวิ่งหนีออกไปโดยเร็ว และถ้าการประพฤติผิดนั้นเป็นการใช้กำลังบังคับ ก็ยังเป็นการประพฤติผิดโดยแท้

อนึ่ง แม้ผู้มีคู่ครองแต่งงานแต่งการแล้ว ยังประพฤตินอกจิตนอกใจกันอยู่ ก็เป็นประพฤติผิดในกาม เพราะเป็นความประพฤติผิดในกันและกัน และยังเป็นการประพฤติผิดในเมื่อไปละเมิดในภรรยาท่านตั้งกล่าวแล้ว

ลักษณะสำหรับกำหนดว่าเป็นการประพฤติผิดในกาม ซึ่งเป็นการผิดศีลนั้น คือเป็นวัตถุหรือเป็นเขตที่ไม่ควรละเมิด ล่วงล้ำก้ำกราย ไม่ควรได้ไม่ควรถึง มีจิตประสงค์จางงจะได้วัตถุหรือเขตนั้น ปฏิบัติสำเร็จได้ตั้งประสงค์ ความประพฤติผิดตั้งกล่าวนี้มีโทษเบา ปานกลาง และหนัก ตามระดับแห่งเขตที่ละเมิด กับทั้งเจตนาและการกระทำ ตั้งมีตัวอย่างให้เห็นอยู่ทุกกาลสมัย

ความง่วงเหงาจากประพาศิณในกามตั้งกล่าวได้ เป็นศีล
ง่วงเหงาได้ด้วยตั้งใจถือศีล เป็นสมาทานวิริติ ไม่ได้ตั้งใจง่วง
ก่อน พบโอกาสที่จะประพาศิณได้ แต่งง่วงได้ เป็นสัมปัตตวิริติ
ง่วงได้เป็นปกคตินิสัยที่เดียว จัดเป็นสมุจเฉทวิริติ เทียบอย่าง
วิริติระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดาทั่วไป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๑ เพื่อป้องกันชีวิต
ข้อที่ ๒ ป้องกันทรัพย์สมบัติที่จะต้องใช้ดำรงชีวิต และข้อที่
๓ นี้เพื่อความสงบสุขในครอบครัว ด้วยอาศัยหลักกุศิธรรม
และเมตตากุศิธรรมเช่นเดียวกัน

อาศัยหลักกุศิธรรมนั้น คือเมื่อตนเองมีความรักและ
ห่วงหาในสิ่งซึ่งเป็นที่รักของตนฉันใด คนอื่นก็มีความรู้สึก
ฉันนั้นเหมือนกัน ฉะนั้น เมื่อไม่ปรารถนาให้ใครมาละเมิด
ล่วงล้ำในสิ่งที่รักที่ห่วงหาของตน ก็ไม่ควรละเมิดล่วงล้ำในของ
คนอื่น เหมือนอย่างทุกคนก็ย่อมมีญาติพี่น้องต่างเพศของตน
และไม่ปรารถนาให้ใครมาประพาศิณละเมิดล่วงล้ำ เมื่อเป็นเช่นนี้

ไหนจึงจักไปประพุดิอย่างที่คุณไม่ชอบในญาติพี่น้องของคนอื่น
ฉะนั้น เมื่อพิจารณาโดยยุติธรรมแล้ว จึงไม่ควรประพุดิผิดใน
เรื่องนี้ในทางใดทางหนึ่งเลยทีเดียว

อาศัยหลักเมตตาการุณานั้น คือเมื่อมีเมตตาการุณา
ต่อกันโดยจริงใจแล้ว ก็ไม่ประพุดิผิดต่อกันเลย เพราะการ
ประพุดิผิดเช่นนั้น เป็นการทำลายด้วยอำนาจความใคร่ความ
ปรารถนา มิใช่วิสัยของคนที่มีเมตตาการุณากันจะทำได้ ฉะนั้น
พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติศีลข้อนี้ การปฏิบัติตามศีลข้อนี้จะสำเร็จ
ได้ดีก็ต้องมีธรรมที่คู่กัน คือความสำรวมในกาม

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๓ คือกามสังวร ความสำรวมใน
กาม สังวรแปลว่าสำรวม คือระวังควบคุมตนไม่ให้ประพุดิผิด
แต่ให้ประพุดิในทางที่ชอบ เมื่อเป็นเยาวชน ก็ระวังควบคุม
ใจระวังควบคุมกาย ไม่ให้ออกไปนอกทาง เว้นเหตุขักจูงต่างๆ
เช่น หนังสือและภาพยนตร์ เป็นต้น ที่เป็นเหตุขักจูง รักษา
ประเพณีอันดีงามของไทยตามที่ผู้ปกครองของตนได้อบรม

แนะนำอยู่โดยมากแล้ว การป้องกันเป็นการดีกว่าแน่นอน และต้องป้องกันไว้แต่ต้น เหมือนอย่างป้องกันไฟไม่ให้เกิดขึ้น ย่อมดีกว่าดับไฟ และดับไฟของน้อยย่อมดีกว่าดับไฟของโต ซึ่งอาจจะดับไม่ได้ ต้องปล่อยให้ไหม้ไปเอง และไฟอย่างนี้เป็นไฟละเอียดอย่างไฟฟ้า ซึ่งเมื่อถูกไฟฟ้าอย่างแรง कुछแล้ว อาจทำให้หัวใจหยุดได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเปรียบไว้ว่า เหมือนอย่างศรีสลักมีพิษที่รักษาได้ยาก เมื่อยังไม่ถึงวัยถึงเวลา จึงควรที่จะป้องกันไว้ก่อน

ส่วนในระหว่างสามภรรยา ทางพระพุทธศาสนาสอนให้สามีสันโดษคือยินดีพอใจอยู่แต่ในภรรยาของตน ส่วนภรรยาให้มีความซื่อตรงในสามีของตน เพื่อให้อยู่ครองกันเป็นสุขตลอดไป เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้จะเกิดอันตรายขึ้นก็อาจช่วยกันได้ และเป็นตัวอย่างที่ควรสรรเสริญ ดังเรื่องของกนิษฐและกนิฐี ในจันทกนิษฐชาดกที่จะนำมาเล่าในที่สุดท้ายนี้ มีความว่า

ในสมัยศึกคำบรพพ์นั้น เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครอบครอง
ราชสมบัติในกรุงพาราณสี มีหมู่กษัตริย์เกิดอยู่ในป่าหิมพานต์
(ป่ามีหิมะ) อาศัยอยู่บนภูเขาเงินชื่อว่าจันทบรพพ์ ครั้งหนึ่ง
พระเจ้ากรุงพาราณสี เสด็จประพาสป่าหิมพานต์แต่พระองค์
เดียว ทรงล่าเนื้อเสวยไปโดยลำดับ จนถึงแม่น้ำเล็กสายหนึ่ง
ก็เสด็จขึ้นไปทางต้นน้ำ โดยปกติหมู่กษัตริย์ไม่ลงจากเขาในฤดู
ฝน เมื่อถึงฤดูแล้งจึงพากันลงมา ครั้งนั้น กษัตริย์และกษัตริณีสามี
ภรรยาคู่หนึ่งพากันลงมาจากภูเขา เกลือกเคล้าของหอมในที่
นั้นๆ เคี้ยวกินเกสรดอกไม้ นุ่งห่มใบไม้เล่นพลางขับร้องพลาง
จนถึงแม่น้ำเล็กนั้นก็ร่อนลงเกลี้ยดอกไม้ลงในน้ำ ลงเล่นน้ำเป็น
ที่สนุกสบาย แล้วก็พากันขึ้นนั่งบนกองดอกไม้ ฝ่ายจันทกษัตริย์
(เรียกชื่อตามภูเขาที่อยู่นั้น) ก็ตัดไม้ไผ่ขับร้อง จันทกษัตริย์ได้พ็อน
รำขับร้องประสานเสียง

ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงได้สดับเสียง ก็แอบเสด็จ
เร้นพระองค์เข้าไป ทรงเห็นกษัตริย์ทั้งสอง ก็มีพระหฤทัยปฏิพัทธ์

ในนางกินรี ทรงปรารถนาจะได้นางกินรี จึงทรงยิงธนูศรไปต้อง
จันทกินนรล้มลง

จันทกินนรต้องศรเป็นบาดแผลเจ็บปวดทรมานราว โลหิต
ไหลพร่าง ก็ร้องคร่ำครวญขึ้นว่า “จันทา เราจะตาย เมาเลือด
เต็มที จะหมดลมบัดนี้ เจ็บปวดเหลือเกิน เมื่อเราตายแล้ว
เจ้าก็จะต้องเศร้าโศก เราก็ยิ่งเศร้าใจ เพราะสงสารเจ้ายิ่งกว่า
ทุกข์กายในบัดนี้” จันทกินนรรำเพื่อไปจนถึงวิสัญญีภาพสลดลง
ฝ่ายจันทกินรีกำลังเพ็ดเพลิน ที่แรกจึงยังไม่รู้ว่าจันทกินนร
ถูกยิง ครั้นเห็นจันทกินนรล้มสลดลง จึงเข้าไปดูเห็นโลหิตไหล
โชกจากบาดแผล ก็ร้องขึ้น พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงคิดว่า
กินนรคงตายแล้ว จึงเสด็จออกแสดงพระองค์

จันทกินรีเห็นพระเจ้ากรุงพาราณสี จึงคิดว่ามนุษย์ผู้นี้
แน่ละยังมีของเรา มีความกลัวก็บินหนีขึ้นไปจับบนยอดเขา
แล้วร้องปรึกษาพระเจ้ากรุงพาราณสีโดยความว่า “โจรใจร้าย
ฆ่าสามีของเรา เราโศกใจนัก ขอให้มารดาของท่าน ชายาของ

ท่านจงได้โชคเหมือนเช่นนี้ และจงอย่าเห็นบุตร เห็นสามี ท่าน
ได้ทำร้ายสามีของเรา ซึ่งไม่ได้ทำร้ายอะไรท่านเลย”

พระเจ้ากรุงพาราณสีได้ตรัสตอบโยน ทรงรับรองว่า
จะยกย่องนางกินรีให้เป็นพระราชชายา

นางจันทกินรีได้กล่าวบ่นลือเสียงอย่างองอาจหนักแน่น
ว่า “ถึงเราจักตาย ก็จักไม่ยอมเป็นของท่าน ซึ่งได้ฆ่าสามีของ
เราผู้ไม่ได้ทำอะไรให้ท่านอย่างแน่นอน”

พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงได้สติบดงันนั้นก็สิ้นปฏิพัทธ์
ตรัสว่า “เจ้านางกินรีชอบอยู่ในกนกฤษณาและของหอม อยู่กับ
หมู่กินนร ไม่ชอบอยู่ในบ้านในเมืองก็แล้วไป” ทรงสิ้นอาลัย
เสด็จหลีกไป

จันทกินรี ครั้นเห็นพระเจ้ากรุงพาราณสีเสด็จไปแล้ว
ก็บินลงมานำร่างกินนรขึ้นไปบนยอดเขา คร่ำครวญอยู่ช้านาน
ในที่สุดได้ลงคลำตัวของจันทกินนร รู้สึกว่ายังอุ่นอยู่ ก็คิดว่า
ยังมีชีวิตอยู่ จึงร้องฟ้องเทวดาขึ้นว่า “ท้าวโลกบาลไม่มี หรือ

หายไปไหน หรือตายไปหมดแล้ว จึงไม่มาช่วยรักษาสามีของ
เรา” จึงร้อนถึงท้าวสักกเทวราช ต้องเสด็จจำแลงเป็นพราหมณ์
ลงมาถือกุนที (คนโท) นำมารดจันทกินนร พิศศรก็สิ้นไปใน
ขณะนั้น จันทกินนรกลับฟื้นขึ้น หายเป็นปกติ ต่างยินดี ไหว้
ท้าวสักกเทวราช ท้าวสักกเทวราชก็ให้โอวาทสั่งสอน มิให้ลง
จากภูเขาจันทบรรพตลงล้าไปในทางของมนุษย์อีก กินนรกินรี
ทั้งสองก็รับโอวาทและอยู่ด้วยกันเป็นสุขสวัสดิ์สืบไปแล (ได้ทราบ
ว่าจันทกินนรราชาคนนี้ สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจุฑาธุชฯ อินทราชัย ได้
ทรงนิพนธ์เป็นละครแบบตึกคำบรรพ์)

มนุษยธรรมที่ ๔

อันแก้วแหวนเงินทองสิ่งของต่างๆ ทุกๆ คนคงต้องการของจริงของแท้ ไม่ต้องการของเทียมของปลอม แม้ถ้อยคำที่พูดกันก็เป็นเช่นเดียวกัน คือ ต้องการถ้อยคำที่จริง ไม่ต้องการฟังคำเท็จ เว้นไว้แต่จะพูดฟังกันเล่น เช่น เล่นนิทานเรื่องเท็จแข่งกัน ถ้าเป็นถ้อยคำที่พูดกันโดยปกติแล้ว ก็ต้องการถ้อยคำที่พูดกันตามความจริงทั้งนั้น ถ้าใครพูดเท็จอยู่เนืองๆ จนเป็นที่จับได้แล้ว ถึงจะพูดจริงสักครั้ง ก็ไม่มีใครเชื่อเหมือนนิทานเรื่องเต็กเลี้ยงแกะ ซึ่งชอบพูดหลอกคนว่าหมาป่ามากินลูกแกะ เพื่อให้คนแตกตื่นกันไปช่วย เห็นเป็นสนุก เมื่อพูดหลอกเขาอยู่อย่างนี้บ่อยๆ ครั้นมีหมาป่ามากินลูกแกะจริงๆ จึงวิ่งมาบอกเพื่อให้คนไปช่วย ก็ไม่มีใครเชื่อ ต้องเสียลูกแกะไปเพราะโทษของมุสา

เรื่องเช่นนี้มีเล่าไว้ในนิทานชาดกทางพระพุทธศาสนา
มากเรื่อง เช่น เรื่องหนึ่งเล่าว่า มีหมอรักษาพิษงูผู้ขาดแคลน
คนหนึ่ง ไม่ได้การรักษาวะไรในละแวกบ้าน จึงออกเดินเรื่อยไป
ถึงต้นไทรต้นหนึ่งใกล้ประตูบ้าน เห็นงูตัวหนึ่งกำลังนอนหลับ
โผล่ศีรษะออกมาทางคาบไม้ ในขณะนั้น มีเด็กกลุ่มหนึ่งกำลัง
เล่นกันอยู่ที่นั่น หมอจึงคิดจะลงงูให้จับงูเพื่อให้งูกัดแล้ว
รักษาเอาค่าจ้าง จึงพูดแก่เด็กว่า เห็นลูกนกสาธิกานั้นไหม จับ
เอาซิ เด็กคนหนึ่งซึ่งเป็นเด็กฉลาด มองไปเห็นศีรษะที่คาบไม้
ยังไม่รู้ว่าเป็นงู จึงปีนต้นไม้ขึ้นไปจับเข้าที่คอ จึงรู้ว่างู แต่ก็จับ
ให้แน่น ไม่ให้งูกลับศีรษะมากัดได้ แล้วเหวี่ยงไปโดยเร็ว งูนั้น
ปลิวไปตกที่คอของหมอเข้าพอดี พันคอของหมอนั้น กัดให้ล้ม
ลงสิ้นชีวิตในที่นั้น เข้าภายิตที่ว่า หมองูตายเพราะงู ให้ทุกข์แก่
ท่าน ทุกข์นั้นถึงตัว

อีกชาดกหนึ่งเล่าว่า ครั้งหนึ่งได้มีกรรมทรสพครั้ง
ใหญ่ในกรุงพาราณสี เป็นที่น่าตื่นเต้นยินดีในหมู่มนุษย์ ตลอด

ถึงเทพที่พากันมาดู ได้มีเทพบุตร ๔ องค์ประดับเทริดดอกไม้
แต่งทิพย์มาชมมหรสพ หม่อมมนุษย์เห็นเทริดนั้น ซึ่งสวยสดงดงาม
และมีกลิ่นหอมตลบ ก็พากันร้องขอ เทพบุตรตอบว่าดอกไม้ทิพย์
เหล่านี้มีอานุภาพมาก ควรเฉพาะแก่ทวยเทพ ไม่ควรแก่คน
ประพาศิษฐ์ในหมู่มนุษย์ แต่ว่าก็สมควรแก่มนุษย์ที่ประกอบด้วย
คุณงามความดีเหมือนกัน

ครั้นกล่าวนำร่วมกันอย่างนี้แล้ว เทพบุตรองค์ที่ ๑
กล่าวว่า คนใดไม่ลักของเขาด้วยกาย ทางวาจาที่ไม่พูดเท็จ
ได้ยศก็ไม่มัวเมา คนนั้นควรประดับดอกแฉ่งทิพย์ เทพบุตร
องค์ที่ ๒ กล่าวว่า คนใดแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่
ตักดวงทรัพย์ด้วยวิธีหลอกลวง ได้บริโภครทรัพย์แล้วก็ไม่มัวเมา
ชนนั้นควรประดับดอกแฉ่งทิพย์ เทพบุตรองค์ที่ ๓ กล่าวว่า
ชนใดมีจิตไม่เหลืองเรือตังขมึ้นด้วยกามราคะ มีความเชื่อตั้งมั่น
ไม่หน่ายง่าย ไม่กินดี (อยู่ดี) แต่คนเดียว ชนนั้นควรประดับ
ดอกแฉ่งทิพย์ เทพบุตรองค์ที่ ๔ กล่าวว่า ชนใดไม่บริภาษคำว่า

คนดีคนสงบทั้งต่อหน้าทั้งลับหลัง มีปกติพูดอย่างไร ทำอย่างนั้น
ชนนั้นควรประดับตกแต่งทิพย์

ฝ่ายปุโรหิตในครั้นได้ยินแล้วคิดว่า คุณเหล่านี้
แม้สักข้อหนึ่งไม่มีอยู่ในตน แต่ว่าจักพูดประกาศว่ามี เพื่อว่าจัก
ได้รับดอกไม้ทิพย์เหล่านี้มาประดับ แล้วมหาชนจักได้นับถือ
ยกย่อง จึงได้กล่าวแก่เทพบุตรทั้ง ๔ องค์โดยลำดับว่า ตน
ประกอบด้วยคุณเหล่านี้ๆ เทพบุตรเหล่านั้นถอดเทริดคอกแดง
ทิพย์ออกให้แก่ปุโรหิต ปุโรหิตที่รับมาสวมประดับที่ตนที่ละเทริด
โดยลำดับ เทพบุตรทั้ง ๔ ครั้นให้ดอกไม้ทิพย์แก่ปุโรหิตแล้วก็
กลับไปสู่เทวโลก

ครั้นเทพบุตรพากันไปแล้ว ก็เกิดความเจ็บปวดอย่างยิ่ง
ที่ศีรษะของปุโรหิต เหมือนอย่างถูกบดด้วยหินอันคม เหมือนอย่าง
ถูกบีบด้วยแผ่นเหล็ก ปุโรหิตนั้นเจ็บปวดครวคร่าวกถึงเกลือก
ไปมา ร้องครวญครางด้วยเสียงอันดัง เมื่อมหาชนพากันถาม
ว่าเป็นอะไรก็บอกว่า ข้าพเจ้าพูดเท็จแก่เทพบุตรว่ามีคุณต่างๆ

ขอเทร็ดคอกไม้นี้มาสวม ช่วยถอดคอกออกจากศีรษะที่ ชนทั้งหลายพากันพยายามถอด ก็ถอดคอกไม่ได้ เหมือนอย่างถูกผูกไว้แน่นด้วยแผ่นเหล็ก จึงนำไปบ้าน

ปุโรหิตร้องครวญครางอยู่ถึง ๗ วัน พระราชาจึงทรงปรึกษากับหมู่อำมาตย์ แล้วจัดให้มีมหรสพขึ้นใหม่ เพื่อให้เทพบุตรมาอีก เทพบุตรทั้งหลายก็พากันมา มหาชนก็นำพราหมณ์ทุกศิลา พราหมณ์นั้นก็อ้อนวอนขอชีวิต เทพบุตรเหล่านั้นก็กล่าวว่ คอกไม้ทิพย์เหล่านี้ไม่ควรแก่ท่านซึ่งเป็นคนไม่ดี ท่านเข้าใจว่าจักดวงเทพตาฟ้าดินได้ จึงได้รับผลของมูสาวาทของตน แล้วได้กล่าวตำหนิปุโรหิตนั้นต่างๆ ในท่ามกลางมหาชน แล้วก็ถอดเทร็ดคอก กลับไปสู่สถานของตน ฝ่ายปุโรหิตก็หายจากความเจ็บปวด แต่ก็ได้รับความอับยศเป็นอย่างมาก เพราะโทษของการอาศัยยศตำแหน่งหน้าที่ทำชั่ว แล้วยังมูสาว่ว่าทำดีเพื่อจะได้ทิพยบุปผาภรณ์ (เครื่องประดับคอกไม้ทิพย์) จากฟากฟ้า ซึ่งไม่ควรแก่คนชั่ว การพูดเท็จมีโทษดังเช่นเรื่องที่เล่าเป็นนิทาน

สุภามิตตสนใจตั้งกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๔ ว่า

มุสาวาทา เวรมณี *เว้นจากการกล่าวเท็จ* เท็จหรือมุสา คือไม่เป็นความจริง กล่าวเท็จก็คือพูดไม่จริงหรือพูดปดเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เช่น ไม่รู้ไม่เห็น พูดว่ารู้ว่าเป็น ไม่ได้ทำ พูดว่าทำ หรือได้รู้เห็นได้ทำ พูดปฏิเสธเสีย ไม่ใช่แต่พูดด้วยปากเท่านั้น เขียนหนังสือเท็จปดเขา หรือแสดงอาการให้เขาเข้าใจผิด เช่น เมื่อเขาถามว่าเห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ไหม ความจริงก็เห็น แต่ลั่นศีรษะเพื่อให้เข้าใจว่าไม่เห็น เรียกว่ากล่าวเท็จหรือมุสาวาทเหมือนกัน การแสดงความเท็จนั้น มักใช้การพูดกันเป็นส่วนมาก จึงเรียกว่ามุสาวาท แต่ก็หมายถึงทุกๆ วิธีที่ทำให้คนอื่นเข้าใจผิดจากความจริง เช่น ที่เรียกว่า

ปด ได้แก่มุสาจริงๆ เพื่อให้แตกกัน เพื่อหลอก เพื่อขอยก เพื่อประจบสอพลอ เป็นต้น

ทนสภตสาบาน เพื่อให้เขาเชื่อในคำเท็จ

ทำมารยา เช่น ไม่เป็นอะไร แกล้งทำเป็นใช่

ท่าเลศนัย เช่น ทำกตอุบายลวงหลอกหรือล่อให้เขายายใจให้เชื่อผิดๆ หรือทำแยมพรายให้เขาคิดต่อไปผิดๆ

เสริมความ คือ ขยายให้มากไปกว่าความจริง เช่น คนที่ ๑ พูดเพียงว่า ไปเยี่ยมเพื่อนป่วย คนที่ ๒ พูดต่อไปว่า เพื่อนคนนั้นป่วยมาก คนที่ ๓ พูดต่อไปอีกว่า เพื่อนคนนั้นป่วยมีอาการร่อแร่

อำคความ คือ พูดไม่หมด เว้นความบางตอนไว้เสียเพื่อปกปิด เช่น กลับบ้านผิดเวลา ผู้ปกครองถามว่าไปไหนมาก็ตอบว่าไปบ้านเพื่อน ไปบ้านเพื่อนจริงเหมือนกัน แต่ก็ได้พากันไปเที่ยวที่อื่นๆ อีกด้วย

มุสสาวาททุกวิธีเช่นที่กล่าวนี้ มีโทษน้อย ปานกลาง หรือมาก ตามระดับแห่งเรื่องที่มุสสาวาจะก่อให้เกิดขึ้นได้เพียงไร และเจตนา (ความจงใจ) แรงเท่าไร กิริยาที่ประกอบมุสสาวาทใช้พยายามเท่าไร

เวรมณี คือความเว้นจากมฺุสาทุกอย่าง เป็นศีลข้อที่ ๔ นี้ ถ้าเว้นด้วยตั้งใจรับศีลไว้ก่อน เป็นสมาทานวิริติ ถ้าเว้นด้วยตั้งใจขึ้นเดี๋ยวนั้นเอง ในขณะที่พบโอกาสจะพูดเท็จได้ เป็นสัมปตตวิริติ ถ้าเว้นได้จนเป็นปกตินิสัยจริงๆ ก็เป็นสมฺุทฺเณจวิริติ

เมื่อรับศีลข้อนี้ไว้แล้ว ทำอย่างไรศีลจึงจะขาด ให้กำหนดคมองคฺุฎกษณะตังนี้ คือ จิตคิดจะพูดให้ผิดไปจากความจริง ทั้งรู้้อยู่ มีความพยายามเกิดจากจิตนั้น และคนอื่นรู้เข้าใจความ เช่น พูดกันด้วยภาษาไทยแก่คนที่รู้ภาษาไทย เขาฟังออกว่าพูดว่าอย่างไร หรือใช้กิริยาสั่นศีรษะ เขาเห็นแล้วเข้าใจความประสงค์ว่าปฏิเสธ ใช้กิริยาพยักหน้า เขาก็เข้าใจว่ารับรอง ถ้าคนอื่นไม่รู้เข้าใจความ เหมือนอย่างพูดปดด้วยภาษาไทยแก่คนที่ไม่รู้ภาษาไทย เขาฟังไม่รู้ว่าจะไร ศีลก็ยังไม่ขาด

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๔ อาศัยหลักยฺุติธรรม และเมตตากรุณาเช่นเดียวกับข้ออื่นๆ คือทุกๆ คนปรารถนาจะได้รับความจริง ไม่ต้องการถูกหลอกลวงด้วยความเท็จ จึงไม่ควร

จะกล่าวถึงหลอกหลวงคนอื่นให้เข้าใจผิด เมื่อพูดอย่างยุติธรรม
ไม่ลำเอียงไปทางตนและทางผู้อื่น ก็ต้องพูดอย่างนี้ แต่เมื่อพูด
ลำเอียงเข้ากับตน ก็ต้องพูดอีกอย่างหนึ่งว่า หลอกหลวงเขาได้
เป็นดี แต่ถูกเขาหลอกหลวงไม่ดี อื่นๆ ทุกๆ คนถ้ารักเมตตา
กรุณากัน ก็หลอกหลวงกันไม่ลง แต่ทุกๆ คนก็ควรระวังเมตตา
ปรารภนาสุขต่อกัน กรุณาปรารภนาจะช่วยกันจากความทุกข์
ความเดือดร้อนต่างๆ มิใช่หรือ ตัวเราเองก็ปรารภนาให้คนอื่นให้
ความปรารภนาดีด้วยเมตตา ไม่ต้องการให้ใครมุ่งร้าย ปรารภนา
ให้คนอื่นให้ความช่วยเหลือเมื่อทุกข์ ไม่ต้องการให้ใครก่อทุกข์
เพิ่มทุกข์ให้ มิใช่หรือ จึงไม่เป็นการสมควรหรือที่จะทำจิตใจ
ให้มีเมตตากรุณาแก่คนอื่น เหมือนอย่างที่คุณต้องการให้คนอื่นมี
แก่ตน และคนที่มิจิตเมตตากรุณาต่อกัน จะพูดมุสาหลอกทำลาย
กันได้หรือ นอกจากจะพูดความจริงที่ควรพูดแก่กัน พระพุทธเจ้า
ทรงมีพระกรุณาเพียงธรรมในสรรพสัตว์ จึงทรงบัญญัติศีลข้อนี้
เพื่อให้เว้นจากมุสาวาท

ผู้ที่ตั้งใจรักษาจากตามศีลข้อนี้ ควรเว้นจากมุสาวาทโดยตรงตั้งเช่นที่กล่าวมาแล้ว ควรเว้นจากมุสาวาทโดยอ้อมด้วย เช่น พูดล้อเสียด พูดเสียดแทง ประชดหรือตำพุดลับปลับเหลวไหล เมื่อทำสัญญากันไว้แล้วก็รักษาสัญญา ไม่บิดพลิ้วทำให้ผิดสัญญา เมื่อให้สัตย์แก่กันไว้แล้วก็รักษาสัตย์ ไม่กลับสัตย์หรือเสียดสัตย์ เมื่อรับคำแล้วไม่คืนคำ รวมความว่าให้รักษาสัจจวาจา คือ ให้พูดจริงและให้ทำจริงตั้งพูด การพูดจริงนั้นง่ายกว่าพูดเท็จ เพราะไม่ต้องคิดประติขันธ์เปลี่ยนแปลงเรื่อง พูดตรงไปตามเรื่องเท่านั้น แต่การพูดเท็จต้องคิดประติขันธ์เปลี่ยนแปลง ยากที่จะโกหกได้สนิท มักมีพิรุณให้จับได้ ไม่เร็วก็ช้า แต่การทำจริงตั้งพูด อาจยากสำหรับคนที่ชอบพูดอะไรพล่อยๆ แต่ไม่ยากสำหรับคนที่ตรិตรองแล้วจึงพูด ใครก็ตามจะรักษาสัจจวาจาได้ ต้องมีธรรมที่คู่กันกับศีลข้อนี้ในจิตใจ คือ ความมีสัตย์

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๔ คือความมีสัตย์ ได้แก่ มีความจริง ความตรง คนที่มีความจริง จะเป็นเด็กก็ตาม ผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตรสหาย สวามีภักดีคือจงรักภักดีในเจ้าของตน มีความกตัญญูกตเวทิตาในท่านผู้มีคุณ มีความยุติธรรมหรือเที่ยงธรรม รู้จักผิดรู้จักถูก และว่าไปตามผิดตามถูกในบุคคลในเรื่องทั่วไป กล่าวโดยเฉพา ก็เป็นคนมีวาจาสัตย์ พูดเป็นที่เชื่อถือได้

ศีลคือมธุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากกล่าวเท็จ) และธรรมคือความมีสัตย์นี้ จำเป็นแก่สังคมมนุษย์ทุกสังคม เป็นต้นว่าในระหว่างเพื่อน ในระหว่างสามีภรรยาหรือครอบครัว ขึ้นไปจนถึงในระหว่างประเทศ เมื่อต่างมีศีลและธรรมคู่นี้ จึงอยู่ด้วยกันเป็นปกติเรียบร้อย เชื่อถือกันได้ ไว้วางใจกันได้ ผู้ปกครองประชาชนตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อรักษาศีลและธรรมคู่นี้อยู่ เป็นที่เชื่อถือได้ทั้งในประเทศ ทั้งต่างประเทศ คือภายในประเทศ ก็ไม่พูดหลอกลวงประชาชน รักษาสัตย์ต่อ

ประชาชน สำหรับที่เกี่ยวกับต่างประเทศ ก็รักษาสัญญาที่ทำได้
ต่อกัน เป็นต้น พระมหากษัตริย์ตั้งแต่โบราณกาลมา ปรากฏใน
เรื่องต่างๆ ว่า ได้ทรงรักษาวาจาสัตย์อย่างกวดขัน บางพระองค์
แม้จะรับสั่งปลั่งพระโอษฐ์ออกไป ก็ไม่ทรงคืนคำ ด้วยทรงถือ
เป็นพระราชธรรมว่า เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ ดังนิทาน
ชาตกเรื่องหนึ่งว่า

พระราชาองค์หนึ่งมีพระราชโอรสประสูติแต่พระ
อัครมเหสี ๒ พระองค์ มีพระนามว่า มหิตสาตกุมารองค์หนึ่ง
จันทกุมารองค์หนึ่ง พระอัครมเหสีสิ้นพระชนม์ พระราชาทรง
ตั้งพระอัครมเหสีขึ้นใหม่ พระนางประสูติพระราชโอรสองค์
หนึ่งพระนามว่า สุริยกุมาร พระราชาทอดพระเนตรเห็นสุริย-
กุมารซึ่งประสูติใหม่ มีพระราชหฤทัยโสมนัสยินดี ตรัสแก่พระ
อัครมเหสีองค์ใหม่ว่า พระองค์พระราชทานพรแก่พระราชโอรส
ที่ประสูติแต่พระนาง คือพระราชทานให้พระนางทูลขออะไรให้แก่
พระราชโอรสของพระนางได้ตามปรารถนา พระนางจึงทูลขอ

ราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสของพระนาง ในเวลาเมื่อพระราชโอรสคือสุริยกุมารนั้นทรงเจริญวัยขึ้นแล้ว

พระราชินีไม่อาจทรงปฏิเสธเพราะได้ครัสพระราชทานพรไว้แล้ว จึงทรงส่งมหิสตาสกุมารและจันทกุมาร ซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสีองค์แรก ให้ออกไปประทับอยู่ในป่า ทรงส่งให้กลับมากลือเอาราชสมบัติต่อเมื่อพระองค์ทรงถ่วงถ่วงไปแล้ว พระกุมารทั้งสองกราบถวายบังคมลาพระราชบิดา ลงจากปราสาท เสด็จจำเริญออกไป สุริยกุมารซึ่งพระราชมารดาทูลขอราชสมบัติให้ ทรงเห็นทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว เสด็จออกไปกับพระเชษฐาทั้งสอง พระกุมารทั้งสามได้เสด็จเข้าป่าหิมพานต์ (ป่ามีหิมะ) ได้หยุดพักในที่ไม้ไกลจากสระบัวแห่งหนึ่ง มหิสตาสกุมารสั่งสุริยกุมารให้ไปที่สระ อาบต๋มแล้วให้ใช้ใบบัวทำกรวยใส่น้ำมา

สระนั้นมีผีเสื้อน้ำตนหนึ่งรักษาอยู่ ผีเสื้อน้ำนั้นได้รับอนุญาตจากท้าวเวสสุวรรณ ให้จับคนที่ลงไปในสระกินได้

เว้นแต่คนที่รู้เทวธรรม ฉี่เลื้อน้ำได้จับคนที่ไม่รู้กินเสียเรื่อยมา
สุริยกุมารก็ถูกจับและถูกถามถึงเทวธรรมเช่นเดียวกัน จึงตอบ
ว่า พระจันทร์และพระอาทิตย์ชื่อว่าเทวธรรม ฉี่เลื้อน้ำกล่าวว่
ท่านไม่รู้เทวธรรม แล้วจับไปขังไว้ในที่อยู่ของตน มหิสสาสกุมาร
เห็นสุริยกุมารชักช้า ก็ส่งจันทกุมารไปอีก จันทกุมารได้ถูกจับ
ถามเช่นเดียวกัน ตอบว่า ทิศทั้ง ๔ ชื่อว่าเทวธรรม จึงถูกขังไว้อีก

ฝ่ายมหิสสาสกุมารเห็นจันทกุมารยังชักช้าอยู่อีก ก็คิด
ว่าน่าจะมีอันตราย จึงไปยังสระนั้นเอง ทรงตรวจดูเห็นแต่
รอยลง ไม่เห็นรอยขึ้น ก็ทรงทราบว่ามิฉี่เลื้อน้ำรักษา จึงทรง
ผูกสอดพระขรรค์ ถือนธูปยืนระวางอยู่ ฉี่เลื้อน้ำเห็นมหิสสาส-
กุมารไม่ลงสระ จึงจำแกลงเพศเป็นคนทำงานป่ามาชักชวนให้ลง
มหิสสาสกุมารเห็นแล้ว ก็รู้ว่าเป็นยักษ์ จึงถามว่า ท่านจับน้อง
ชายของเราไปหรือ จับไปเพราะเหตุอะไร จับทั้งหมดหรือเว้น
ใครบ้าง ยักษ์ก็ทุลรับว่าได้จับกุมารทั้งสองไป เพราะได้รับอนุญาต
ให้จับคนที่ลงสระนี้ทุกคน เว้นไว้แต่ผู้รู้เทวธรรม และตนต้องการ

เทวกรรม มหิศาตฤมารก็รับว่า จะกล่าวเทวกรรมให้ฟัง แต่จะต้องชำระกายให้สะอาดก่อน

ยักษ์ได้ปฏิบัติพระราชกุมารให้สรงสนานเสวยน้ำเรียบร้อยแล้ว ใต้นิ่งเพื่อจะฟังเทวกรรมใกล้พระบาทกุมาร มหิศาตฤมารตรัสเตือนให้ฟังโดยเคารพแล้ว จึงกล่าวเทวกรรม ดังมีคำแปลว่า “คนที่ทั้งหลายถึงพร้อมด้วยหิริ (ความละอายใจต่อความชั่ว) และโอตตัมปะ (ความเกรงกลัวต่อความชั่ว) ตั้งอยู่ในธรรมอันขาว สงบแล้ว เรียกว่าผู้ที่มีเทวกรรมในโลก” ยักษ์ได้สดับแล้วเลื่อมใส ก็กล่าวว่า จะคืนอนุชาให้องค์หนึ่ง จะให้นางค์ไหนดมา มหิศาตฤมารตรัสให้นางค์เล็กมา ยักษ์จึงกล่าวติเตียนว่า พระกุมารรู้แต่เทวกรรมเท่านั้น แต่ไม่ประพฤติในเทวกรรม เพราะควรที่จะให้นางอนุชาองค์โตมา จึงจะชื่อว่าทำความนับถือคนที่เจริญ

มหิศาตฤมารตรัสว่า ทรงรู้เทวกรรมและประพฤติด้วย แล้วก็ตรัสเล่าเรื่องให้ยักษ์ฟังมีความว่า พระองค์ ๒ พี่น้อง

ต้องเข้าป่าก็เพราะพระอรหันต์องค์เล็ก พระราชาบิดาประทานพรแก่อรหันต์องค์เล็ก แต่มิได้ประทานพรแก่พระองค์ทั้งสอง เมื่อพระมารดาเลี้ยงทูลขอราชสมบัติให้แก่อรหันต์องค์เล็กซึ่งเป็นโอรสของพระนาง พระราชาบิดาก็จำต้องทรงอนุญาต เพราะได้ทรงตั้งพระวาจาวีไว้แล้ว และก็ต้องทรงอนุญาตอริยวาส (การอยู่ป่า) แก่พระองค์ทั้งสอง ฝ่ายอรหันต์องค์เล็กไม่ยอม กลับขอมาอยู่ด้วย ฉะนั้นเมื่อพระองค์กล่าวว่ อรหันต์องค์เล็กถูกยักษ์ตนหนึ่งกินเสียในป่าแล้ว ใครเล่าจักเชื่อ ฉะนั้น พระองค์จึงให้นำอรหันต์องค์เล็กมา เพื่อมิให้เป็นที่พึงตำหนิติเตียนได้ ยักษ์ได้พึงเหตุผล มีความเลื่อมใส จึงคืนอรหันต์ให้ทั้งสององค์

ต่อมา เมื่อพระราชบิดาสิ้นพระชนม์ มหิตสาตกุมาร จึงกลับมาทรงรับราชสมบัติในกรุงพาราณสี ประทานตำแหน่งอุปราชแก่จันทกุมาร ประทานตำแหน่งเสนาบดีแก่สุริยกุมาร และได้ทรงนำยักษ์ซึ่งได้กลับตัวเป็นผู้มีศีล ไม่ทำร้ายเหยื่อยักษ์ทั้งหลายแล้ว มาบ่มรุงไว้ในบ้านเมืองให้เป็นสุขสืบไป

มนุษยธรรมที่ ๕

อินน้ำดื่มธรรมดาเพื่อแก้กระหาย เป็นสิ่งจำเป็นแก่ร่างกาย แต่น้ำดื่มอีกชนิดหนึ่งไม่ใช่เพื่อแก้กระหาย ไม่เป็นสิ่งจำเป็นต้องหัดดื่ม เมื่อดื่มตืดๆ เรื่อยๆ ไป จนตืดเข้าแล้วก็ทำให้กระหาย ทำให้เหมือนเป็นของจำเป็น ที่แรกคนดื่มน้ำครั้นหนักๆ เข้า น้ำนั้นกลับดื่มคน พูดอย่างสามัญพียงง่ายๆ ว่าที่ต้นคนกินน้ำ ที่หลังน้ำกินคน อินน้ำกินคนนี้ก็คือน้ำมาเป็นของกลั่นเรียกว่าสุรา เป็นของคองเรียกว่าเมรัย มีชนิดต่างๆ คนรู้จักดื่มน้ำเมามาแต่สมัยตึกตำบรพ์ จะกล่าวว่ตั้งแต่ก่อนพระอินทร์เกิดก็ได้ ที่กล่าวดังนี้ เพราะมีเรื่องที่ทำนแสดงแ่งไว้ว่า

เมื่อมขมาณพทำกรรมตั้งามในมนุษยโลก ไปเกิดในเทวโลกเป็นท้าวสักกเทวราชคือพระอินทร์นั้น เทวโลกที่พระอินทร์ไปเกิด มีเทพจำพวกหนึ่งครอบครองเป็นเจ้าของอยู่

ก่อน เทพเจ้าถิ่นเห็นพระอินทร์กับบริวารเป็นอาคันตุกะมา ก็เตรียมน้ำตีมักลิ้นหอมเพื่อเลี้ยงต้อนรับ ในขณะที่ประชุมเลี้ยงต้อนรับ พระอินทร์ได้ให้สัญญาแก่บริษัของตนไม่ให้ตีม ให้แสดงเพียงอาการเหมือนตีม เทพเจ้าถิ่นจึงพากันตีมฝ่ายเดียว พากันเฆี่ยนจนหมดสติ พระอินทร์และเทพบริวาร ก็ช่วยจับ เทพเจ้าถิ่นเหวี่ยงทิ้งไปยังเชิงศิเนรุ พวกเทพเจ้าถิ่นเมื่อถูกจับเหวี่ยงตกลงไปสร้างเมากลับฟื้นคืนสติขึ้นแล้ว ก็กล่าวแก่กันว่า พวกเราไม่ตีมสุราก็แล้ว จึงเกิดเป็นข้อขึ้นว่าอสุระ เพราะกล่าว ว่าไม่ตีมสุรา แต่เข้าไป เพราะเมาจนเสียเมืองไป ต้องสร้างอสุร- ภาขึ้นใหม่ นับแต่นั้นมา หมู่เทพบนยอดเขาสิเนรุซึ่งมีพระอินทร์ เป็นประมุข และหมู่อสุรเทพที่เชิงเขาสิเนรุ ได้ทำสงครามชั้วเดียว กันอยู่เนืองๆ แต่เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถอยเข้าเมืองของตน อีก ฝ่ายหนึ่งก็ตามเข้าไปไม่ได้ เมืองทั้งสองจึงเรียกว่าอยุธยบุรี คืออยุธยา ใครรบไม่ได้ ตีไม่แตก

เรื่องนี้บางท่านเห็นว่ามีเค้าทางตำนานของอินเตีย โบราณอยู่บ้าง (ไม่ใช่พระพุทธศาสนา) นำมาเล่าเพียงเพื่อให้ ทราบเรื่องเก่าๆ มีคติเกี่ยวกับน้ำเมาอยู่บ้างว่า เรื่องน้ำเมา มี มาเก่าแก่และเมามายกันจนเสียบ้านเสียเมืองมาแล้ว

เรื่องเช่นนี้ในศาสนาอื่นก็มีเล่าไว้ เช่น คัมภีร์หนึ่งเล่า ว่าโนอาห์ทำไร่องุ่น และดื่มสุราองุ่น เมื่อดื่มถึงมึนหลังจากนั้น ท่วมโลกไม่กี่ร้อยปี

อีกคัมภีร์หนึ่ง เมื่อเทวดาพากันเสื้อมฤตย์ เพราะถูก พระฤๅษีผู้มีนามว่าทิวราสสาป ก็ดื่มน้ำอมฤต เรื่องมีว่า พระอินทร์ ทรงช้างไฉยราพตไปในวิถีดึกอากาศ พบฤๅษีทิวราสซึ่งถือพวงมาลัย ดอกไม้สวรรค์อันนางฟ้าองค์หนึ่งถวายเป็นถวาย พระฤๅษียื่นถวายพระอินทร์ ท้าว่าเธอรับมาพาตบนศีรชะช้าง ช้างตูกถลินคอกไม้ซึ่งอดลอบ แรงหนักหนา ทำให้เป็นบ้าคลั่ง จึงพาตวงเอื้อมจับพวงดอกไม้อ จากตระพองขว้างลงเหยียบย่ำ พระฤๅษีทิวราสโกรธว่าพระอินทร์ คุหมีน จึงสาปให้เสื้อมฤตย์และให้พ่ายแพ้แก่หมู่อสูร

นับแต่นั้นมา พระอินทร์และเทพบริวารที่อ่อนฤทธิ์ รม
มีใครชนะหมู่อสูร พวกมันไม่เป็นสุข ก็พากันไปเฝ้าพระนารายณ์
ขอให้ช่วย พระนารายณ์ก็แนะนำอุปายให้ทวยเทพไปชวนเด็ก
ยุทธรสงครามกับหมู่อสูร ผูกพันไมตรีร่วมกันตั้งพิธิกวนสมุทร หมู่
เทพก็ปฏิบัติตาม ไปชวนอสูรเด็กรบและชวนไปเก็บโอสถโยนลงไป
ในเกษียรสมุทร (ทะเลน้ำนม) เอาภูเขามาเป็นไม้กวน เอา
พญานาคมาเป็นเชือก พระนารายณ์มาช่วยพิธิ บันหน้ำที่ให้หมู่
อสูรถือทางศิวะนาค ให้หมู่เทพถือทางหางนาค พระนารายณ์
เองอวดาร (แบ่งภาคลงมา) เป็นเต่าลงไปรองรับภูเขาที่เป็นไม้กวน

เมื่อช่วยกันกวน หมู่อสูรอยู่ทางศิวะนาค ก็ถูกไฟที่
พุ่งจากนาคแผดเผาจนอ่อนฤทธิ์ลงไป หมู่เทพอยู่ทางหางนาค
ก็ถืออย่างสบาย ครั้นกวนสมุทรได้ที่ ก็เกิดสิ่งต่างๆ รวมทั้ง
สุราและอมฤต (น้ำที่กินแล้วไม่ตาย) ในที่สุด ทวยเทพจึงดื่มน้ำ
อมฤตได้ก่อนจนหมด จึงกลับคืนฤทธิ์ และได้ชื่อว่าอมร (ผู้ไม่ตาย)

เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่พระพุทธรศาสนา เห็นมีเรื่องเกี่ยวกับ
น้ำเมา จึงนำมาเล่าไว้เพื่อแสดงว่าคนในทุกๆ ส่วนของโลก
เชื่อว่า สุราได้เกิดมีมานานตั้งแต่สมัยนิยาย

ในชาตกก็มีเล่าไว้ด้วยเหมือนกันว่า ในอดีตกาลนาน
นักแล้ว มีพรานป่าคนหนึ่งชื่อสุระ ได้เข้าป่าหิมพานต์ มาถึง
ต้นไม้ต้นหนึ่ง ต้นไม้นั้นค่าคบแยกออกเป็น ๓ ในที่สูงขนาดชั่ว
บุรุษ ในระหว่างค่าคบทั้ง ๓ มีเป็นบ่อขนาดคุ่ม ในฤดูฝนมีน้ำ
ขังเต็ม และมีผลสมอ มะขามบ่อม และพริกตกลงไป รวมอยู่
จากต้นที่เกิดอยู่โดยรอบ มีหมูนกแซกเข้าจิกข้าวสารี่ที่เกิดเอง
ในที่ไม่ไกลกันมาทำตกลงไปผสมอยู่ด้วย เมื่อถูกแดดเผา น้ำนั้น
ก็แปรรสมีสีแดง หมูสัตว์มีนกกเป็นต้นคืบเข้าไปแล้ว ก็พากันเมา
ตกอยู่ที่โคนต้นไม้ สร้างเมาแล้วจึงพากันบินไปได้

นายพรานสุระเห็นดังนั้น เห็นว่าไม่เป็นพิษจึงลองดื่มดู
บ้าง คืบเข้าไปแล้วก็เมาและอยากบริโภคเนื้อ จึงฆ่าสัตว์มีนกก
เป็นต้นที่เมาตกลงบังบริโภคกับน้ำเมา ครั้นเมาแล้วก็พ้อนรำ

ขับร้อง ขวนตาบสรูปหนึ่งชื่อว่าวรุณะให้ลงที่มตุบ้าง ก็พากัน
ตีมนจนเมามาไปยังคู่ แล้วนำมาแพร่หลายในบ้านเมือง ต่อมา
ก็คิดวิธีทำน้ำเมาขึ้น และได้เริ่มเรียกชื่อว่าสุรา หรือวรุณี ตาม
ชื่อของนายพรานสุระและตาบสวรุณะ แต่เมื่อดูตามศัพท์ สุรา
แปลว่า กล้า อาจหมายความว่า เพราะตีมาแล้วทำให้ใจกล้า
มูทะลุก็ได้ และวรุณี อาจหมายถึงวรุณคือฝน เพราะตามเรื่อง
นั้น เกิดจากน้ำฝนตกลงซังหมักคองกับสิ่งต่างๆ ในค่าคบไม้ก็ได้

น้ำเมานี้เป็นสิ่งที่ชาวโลกมิใช่น้อยมักจะโปรดปราน
เมื่อมีงานรื่นเริงอะไรก็มักจะทิ้งไม่ได้ ถ้าขาดไปมักจะบ่นว่า
แห้งแล้งเจียบเหงา บางแห่งมีจัดงานเทศกาลตีมสุรากัน แต่
บัณฑิตทั้งหลายในโลก ตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงปัจจุบัน ไม่
สรรเสริญยกย่องการตีมสุราว่าเป็นของดี มีแต่แสดงโทษไว้
ต่างๆ โดยตรงบ้าง ทางอ้อมบ้าง โดยตรงนั้น เช่น แสดง
ว่าการตีมน้ำเมาเป็นอบายมุข และชี้โทษไว้ ๖ สถาน คือ เสีย
ทรัพย์สิน ก่อการทะเลาะวิวาท เกิดโรค ต้องติเตียน ไม่รู้จักอาย

ทอนกำลังปัญญา ส่วนโดยอ้อมนั้น เช่นที่ผูกเป็นนิทานไว้ต่างๆ
ตั้งเรื่องกำเนิดสุราในทางตะวันตกว่า ได้มีเทวดาองค์หนึ่งไปพบ
คันอุ๋นเข้า ก็มีความพอใจจึงนำมา ที่แรกเมื่อนำมานั้น ปลูกมา
ในห้วงทะเลกนก คันอุ๋นโตเร็วเต็มห้วงทะเลกนก ต้องเปลี่ยน
ไปปลูกในห้วงทะเลกลา แล้วต้องเปลี่ยนไปปลูกในห้วงทะเล
เลื้อ ตามนิทานนี้ เข้าใจความหมายว่า ต้มเหล้า (อุ๋น) ที่แรก
รื่นเริงอย่างนุก มากเข้าอีกก็โง่ซืมเขาอย่างตา มากเข้าอีกก็ตุ๋ราย
อย่างเลื้อ

ส่วนอีกเรื่องหนึ่งแสดงกันมาว่า สุราผสมด้วยเลือด
ของสัตว์หลายชนิด คือ เลือดคน เลือดสุนัข เลือดเลื้อ เลือดงู
เลือดหมู และเมื่อต้มเข้าไปแล้ว ทำให้พุดมาก กระองสนุก
อย่างนุก ทำให้เอะอะอย่างสุนัข ทำให้ตุ๋รายอาละวาดอย่างเลื้อ
ทำให้เดินเปะปะไม่ตรงอย่างงูเลื้อย ทำให้หมดสตินอนจมอย่าง
หมู

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษของสุราโดยตรงดังกล่าวแล้ว เพราะการดื่มสุรากับทั้งเมรัยอันรวมเรียกว่าน้ำเมา เป็นฐานะคือที่ตั้งของความประมาท ฉะนั้นจึงทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๕ ว่า

สุราเมรัยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่ม น้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท น้ำเมาคือเป็นของคอง เช่น น้ำตาลต่างๆ ชื่อเมรัย เมรัยนั้นกลั่นอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้เข้มข้นขึ้น เช่นเหล้าต่างๆ ชื่อสุรา สุราเมรัยนี้เป็นของทำให้ผู้ดื่มแล้วเมาเสียสติอารมณ์ แปรปกติของคนที่เป็นคนดีให้ชั่วไปได้ จนถึงกิริยาอาการที่ไม่ดี ซึ่งในเวลาปกติทำไม่ได้ แต่ครั้นเมาแล้วก็ทำแทบจะทุกอย่าง น้ำเมาก็ได้ชื่อว่าเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ความเว้นจากการดื่มน้ำเมาเรียกว่า เวรมณี หรือวิริติ เป็นตัวคิดในข้อนี้ วิริติมี ๓ เหมือนกับข้ออื่นๆ คือ เว้นด้วยตั้งใจว่าจะเว้นมาก่อน ด้วยวิธีรับศีล หรือคิดตั้งใจด้วยตนเอง เรียกว่าสมาทานวิริติ (เว้นด้วยการสมาทาน) ไม่ได้

ตั้งใจว่าจะเว้นมาก่อน เมื่อไปพบน้ำเมาที่อาจจะดื่มได้ แต่งตได้
ไม่ดื่ม เรียกว่าสัมปัตตวิริติ (เว้นจากวัตถุจนถึงเข้า) ถ้าเว้นได้
เด็ดขาดจริงๆ จิตเป็นสมุทเฉจวิริติ (เว้นด้วยตัดขาด) วิริติข้อใด
ข้อหนึ่งมีขึ้นเมื่อใด ศีลก็มีขึ้นเมื่อนั้น วิริติขาดเมื่อใด ศีลก็ขาด
เมื่อนั้น ลักษณะสำหรับตัดสินว่าศีลขาดนั้น คือ

๑. เป็นน้ำเมาจากมีสุราเป็นต้น
๒. จิตใครงะดื่ม
๓. พยายามคือทำการดื่ม
๔. ดื่มน้ำเานั้นให้ไหลล่องล้าคอเข้าไป

อนึ่ง ห้ามน้ำเมาเพราะเป็นของทำให้เมาประมาท จึง
ห้ามตลอดถึงของทำให้เมาเช่นเดียวกันชนิดอื่น มีฉันทกัญชา
เป็นต้นด้วย

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๕ นี้โดยตรง เพื่อมิให้
มัวเมาประมาทเป็นหลัก คนเราที่เป็นคนธรรมดาสามัญ โดย
ปกติก็ประมาทกันอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติมากบ้างน้อยบ้าง

ต้องระมัดระวังกันอยู่เสมอ จนถึงมีภาษิตเป็นต้นว่า “สี่เท่ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง” “ความผิดพลาดเป็นเรื่องของมนุษย์” “คนที่ไม่เคยทำอะไรผิดคือคนที่ไม่เคยทำอะไร” ฉะนั้นเมื่อเพิ่มเติมน้ำเมาให้เมาประมาทยิ่งขึ้น ก็ยิ่งทำให้ผิดมากขึ้น เพราะคนที่เมาประมาทเป็นคนขาดสติ (ความระลึกได้) ขาดสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) อาจผิดคิดได้ทุกข้อ อาจทำชั่วทำผิดได้ทุกอย่าง และเมื่อประมาทเสียแล้วก็เป็นคนหลงอย่างเต็มที่ ไม่รู้จักเหตุผลควรไม่ควร ไม่รู้จักดีชั่วผิดถูก จะพุกขึ้นแจจอะไรกับคนกำลังเมาหาได้ไม่

คนเมาประมาทจึงเป็นผู้ที่ควรเมตตากรุณาหรือควรสงสาร เหมือนคนตกน้ำที่ทิ้งตัวเองลงไป ช่วยตัวเองก็ไม่ได้ ใครช่วยก็ไม่ได้ หรือเหมือนดื่มยาพิษฆ่าตนเอง ทั้งที่ไม่เห็นว่า เป็นยาพิษ จึงดื่มอย่างสนุกสนานรื่นเริง ใครบอกว่ายาพิษก็ไม่เชื่อ แต่เห็นเหมือนน้ำอมฤตของเทวดา เพราะดื่มแล้วทำให้อุกอาจให้รำเริง ไม่มีทุกข์ ไม่มีกลัว แต่หาจริงไม่ เพราะสิ่งที่

ทำให้ฤทธิ์สุราของคนเมาเสื่อมได้ตั้นนั้นคือความกลัว

คนเมาอาละวาด เมื่อประสบเหตุอะไรที่ทำให้เกิดรู้สึกลัวขึ้นได้แล้ว ความเมาที่เสื่อม เว้นแต่จะเมาจนสลบไสล ซึ่งก็หมดฤทธิ์ที่จะอาละวาดอะไรได้ คนเมาอาละวาดเมื่อไปทำร้ายใครเข้า มักรู้จักหลบหนี เพราะเกิดความรู้สึกลัวผิตขึ้นแล้ว ความเมาจึงแพ้ความกลัว มิใช่ชนะความกลัว ที่ว่าทำให้กลัวนั้น มิใช่ความกลัว เป็นความเมาต่างหาก เหมือนอย่างที่คุณตักน้ำว่าเห็นข้างเท่าหมู ก็เป็นเรื่องของความเมาที่แก่กล้าอันจะพาให้พินาศ เว้นไว้แต่ข้างจะเล็กลงมาเท่าหมูได้จริงๆ โดยมากความรู้สึกลัวทำลายฤทธิ์เมาให้เสื่อมมักมาซ้ำกันไป เพราะมักมาในเมื่อคนเมาไปทำผิตเสียแล้ว ต่างจากคนไม่เมา เพราะความรู้สึกลัวผิตเกิดได้ง่ายกว่ามากนัก คนไม่เมาจึงรักษาตัวได้ดีกว่ามาก

อีกอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่าศีลนั้น โดยตรงคือปกติกาย ปกติวาจา ปกตฺติใจ คือความที่กายวาจาใจเป็นปกติ ได้แก่

เรียบร้อยดีงาม เมื่อต็มน้ำเมาเข้าไป เมาประมาณขึ้นเมื่อใด ก็
เสียปกติกายวาจาใจเมื่อนั้น เพราะน้ำเมาทำให้กายของคนเมา
วาจาของคนเมา ใจของคนเมา เสียปกติ ถึงจะยังมีได้ไปประพฤติ
ผิดศีลข้ออื่นๆ แต่ศีลทางใจคือความมีใจเป็นปกติเรียบร้อย
ก็เสียไป คนเมาที่พูดว่า ใจยังดีไม่เมานั้น ถ้าเป็นความจริง
ก็ไม่ใช่คนเมา ถ้าเป็นคนเมา คำที่พูดเช่นนั้นก็พูดไปตามความ
เมาเท่านั้น

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๕ คือความมีสติรอบคอบ
ตรงกันข้ามกับความประมาท สติคือความระลึกรู้คิดขึ้นได้
ประกอบกับสัมปชัญญะ ความรู้ตัว สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่
ด้วยจึงเป็นสติที่ถูกต้อง เช่น เมื่อกำลังเดินอยู่ในถนน นึกถึง
บทเรียน จนลืมตัวว่ากำลังเดินอยู่ในถนน ถึงจะนึกถึงบทเรียน
ได้ ก็ไม่ใช่สติ เมื่อรู้ตัวอยู่ว่า กำลังเดินอยู่ในถนน และระลึก
ได้ว่า จะเดินอย่างไร จะหลีกเลี่ยงรถอย่างไร จึงเป็นสติ
คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ต้องทำ ต้องพูด อยู่ทุกๆ วัน เต็มหรือ

ผู้ใหญ่ที่มีสติ เมื่อทำอะไร พุทอะไรไปแล้ว ก็ระลึกได้ว่า ได้ทำ หรือพุทอะไร ผิดหรือถูก เรียบร้อยหรือไม่เรียบร้อย เป็นต้น จะทำอะไรพุทอะไรก็มีความระลึกรู้คิดก่อนว่าดีหรือไม่ดี อย่างที่ โบราณสอนให้นับสิบก่อน คือให้นึกให้รอบคอบก่อนนั่นเอง ในขณะที่กำลังทำกำลังพุทก็รู้ตัวอยู่เสมอ ไม่ลืมหลงในเรื่องที่ทำที่ พุท ไม่ลืมตัว ไม่เผลอตว์ บางคนมีปัญญาความรู้ดี แต่ขาดสติ ทำพุทอะไรผิดพลาดได้ อย่างที่กล่าวกันว่า ฉลาดแต่ไม่เฉลียว จึงสมควรหักให้มีสติรอบคอบ เพราะทุกๆ คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อาจทำสติได้ วิธีหัก เช่น

๑. หักนี้กย่อนหลัง เป็นการฝึกความกำหนดจดจำ
๒. หักนี้กให้ได้ก่อนที่จะทำอะไรพุทอะไร
๓. หักนี้กให้ได้ก่อนที่จะโกรธใคร มิใช่โกรธเสียก่อน จนหายโกรธแล้วจึงนี้กได้
๔. หักนี้กมีความรู้ตัวอยู่ในเรื่องที่กำลังทำกำลังพุท ตลอดถึงกำลังคิดอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้ลืมตัว เผลอตว์

ศธ. ๗-๑๗๖๒๐

๕. หัดให้มีความยับยั้งในการที่ไม่ควรทำ ไม่ควรพูด
ไม่ควรคิด ให้มีอุตสาหะในการที่ควร อันตรงกันข้าม
การหัดทำสติ เมื่อหัดอยู่เสมอ สติจักเกิดมีทวีขึ้นตาม
ลำดับ จนถึงเป็นสตรอบคอบ ถ้าไม่หัดทำ จะให้มีสติขึ้นเองนั้น
เป็นการยากที่จะมีสติพอใช้ เหมือนอย่างเมื่อประสงคิให้ร่างกาย
มีอนามยตี ก็ต้องทำกายบริหารให้ควรกัน

ปกติภาพ - ปกติสุข

ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ประเภทหนึ่ง คนมักจะอ่านไม่ปล่อยยให้ผ่านไป แต่ไม่มีใครอยากเป็นข่าว คือข่าวฆาตกรรม ข่าวโจรกรรม ข่าวเกี่ยวกับผิดศีลข้อที่ ๓ ข่าวหลอกหลวง ข่าวคนเมาเกาะเกาะอาละวาด เป็นต้น คนที่เป็นตัวการในข่าว ล้วนเป็นคนกวนบ้านกวนเมืองให้เดือดร้อน ใครประพฤติก่อกรรมอย่างนั้น ถึงไม่ปรากฏเป็นข่าว ก็ทำเชิญให้เดือดร้อน เช่นเดียวกัน ในบ้านทุกบ้าน มีใครก่อกรรมทำเชิญเช่นนั้นเข้าสักคน ก็พากันเดือดร้อนไปหมด จนอาจถึงบ้านแตกสาแหรกขาด และเมื่อทำให้เดือดร้อนถึงส่วนรวม ก็เป็นการบ่อนทำลายความสงบสุขของเมืองคือประเทศชาติ คนที่เป็นตัวการก่อความเดือดร้อนดังกล่าวมิใช่ใครที่ไหน คือแต่ละคนที่ประพฤติผิดศีล ๕ นั้นเอง

ใครอยากเป็นตัวข่าวในเรื่องเช่นนี้บ้าง ถ้าไม่อยาก ก็อย่าประพาศให้ผิดศีล ๕ และต้องคอยหลบหลีกคนที่ประพาศผิดศีล ๕ ให้ดีด้วย เพราะเมื่อตนเองไม่ทำแก่เขา เขาอาจจะคิดทำแก่ตนก็ได้ จึงต้องไม่ประมาท รมิตระวังตนเองให้ปลอดภัย เพราะภัยอันตรายอันเป็นเครื่องทำลายความปกติสุขทุกอย่าง เกิดจากคนไม่มีศีลทั้งนั้น ในด้านตรงกันข้าม ความปกติสุขทุกอย่างเกิดจากคนมีศีล เหมือนอย่างในบ้านทุกบ้านอยู่กัน เป็นปกติสุขเรียบร้อย (ไม่เกิดวิกฤตการณ์ ตรงกันข้ามกับปกติการณ์หรือปกติการณ์) ในเมื่อไม่มีใครบันดาลโทษทำร้ายใคร จนถึงไม่มีใครดื่มสุราอะละอะละวาท ฉะนั้น ศีลจึงจำเป็นเพื่อความปกติสุขเรียบร้อยแก่ทุกคน

ยังอาจมีผู้เข้าใจว่า ศีลเป็นข้อห้ามข้อบังคับทางพระศาสนาที่ต้องรับจากพระ เป็นข้อห้ามที่ผิดปกติวิสัยไม่อาจจะทำได้

อันที่จริง คีลคือปกติภาพ ความเป็นปกติของคน คือ โดยปกติคนเราก็ไม่ได้ฆ่าใคร ไม่ลักขของใคร จนถึงคឹมน้ำเมาก็ ยังไม่เป็น ต่อเมื่อเกิดโลกอยากได้ขึ้นมา บันดาลโทษะขึ้นมา มัวเมาหลงใหลขึ้นมา จนถึงยั้งใจไว้ไม่อยู่ จึงทำลงไป บางอย่าง ก็ต้องหัด เหมือนอย่างคឹมน้ำเมา เมื่อจิตใจยังเป็นปกติที่อยู่ ยังไม่โลกโกรธหลง หรือเมื่อโลกโกรธหลงสงบลงแล้ว ก็ไม่มีใคร ทำลงไปได้ ฉะนั้น คีลจึงเป็นตัวปกติภาพของคนโดยแท้

แต่คนโดยมากมักควบคุมตนเองไว้ไม่ได้ ยั้งใจไว้ไม่อยู่ จึงรักษาปกติภาพของตนไว้ไม่ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติ คีลเป็นขอบเขตของความประพฤติไว้ เพื่อช่วยให้คนรักษา ปกติภาพของตนไว้นั่นเอง ส่วนที่ต้องรับจากพระนั้น ก็เป็นเพียง วิธีชักนำอย่างหนึ่ง เพราะโดยตรงคีลนั้นต้องรับจากใจของตนเอง คือใจของตนเองต้องเกิดวิริทิตั้ง ๓ ข้อใดข้อหนึ่งขึ้น จึงจะเกิด เป็นคีล เพื่อทบทวนความทรงจำ จะนำวิริทิตั้ง ๓ มากล่าวไว้ อีกครั้งหนึ่งคือ

๑. **สัมปตตวิริติ** ความเว้นได้ในทันทีที่เผชิญหน้ากับ
วัตถุ

๒. **สมาทานวิริติ** ความเว้นได้ด้วยความตั้งใจถือศีลไว้

๓. **สมุจเฉจวิริติ** ความเว้นได้เด็ดขาดทีเดียว

เมื่อใจมีวิริติขึ้น ก็มีศีลขึ้นทันที คำว่าใจมีวิริติ มิได้
หมายความว่า ต้องคิดว่าเราจะเว้นๆ อยู่ทุกวินาที แต่
หมายความว่าคิดตั้งใจไว้ จะรับจากพระมาตั้งใจไว้ก็ได้ จะตั้งใจ
ด้วยตนเองก็ได้ ในเวลาไหนก็ได้ เมื่อคิดตั้งใจไว้แล้ว จะทำพุด
คิดอะไรที่ไม่ผิดข้อห้ามที่ให้ไว้แล้ว ก็แต่ทั้งนั้น และจะตื่นอยู่
หรือหลับไป ศีลก็มีอยู่ตลอดเวลา

ส่วนที่ว่าเป็นข้อห้ามที่ผิดปกตวิริตินั้น เป็นการว่าที่ผิด
เพราะศีลเป็นข้อห้ามเพื่อรักษาปกติภาพของคนตั้งกล่าวแล้ว
จึงถูกต้องกับปกติวิริติอย่างที่สุด ถ้าจะแย้งว่า คนสามัญทุกคน
ก็ต้องมีโลกโกรธหลงอยู่ด้วยกัน จึงไม่อาจปฏิบัติได้ ข้อแย้งนี้
ถ้าคิดสักหน่อยก็จะเห็นว่า แย้งไม่ถูก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ

ศีลก็เพื่อให้คนสามัญนี้แหละรักษา ถ้าไม่มีคนสามัญตั้งกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องทรงบัญญัติศีลข้อไหนๆ ขึ้นเลย และเมื่อใครอยากได้ขึ้นมา โกรธขึ้นมา ก็ทำร้ายเขา ลักของเขา เป็นต้น จะอยู่กันได้อย่างไร ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลขึ้นไว้ควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ในขอบเขตที่ดี มิให้เบียดเบียนกันให้เดือดร้อน เป็นการคุ้มครองปกติภาพของทุกๆ คน เพื่อให้อยู่ด้วยกันเป็นปกติสุข เมื่อคนรักษาศีลตลอดไปถึงสัตว์ไตรจ্ঞาน คือเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ตลอดถึงในสัตว์ไตรจ্ঞาน ก็ชื่อว่าได้แผ่ความปกติสุขให้กว้างออกไปถึงในสัตว์ไตรจ্ঞานทั่วไปด้วย เรียกว่าเป็นการให้อภัยทานแก่สัตว์ทั่วไป

มีปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่มีไข่น้อยว่า พระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ แต่ทำไมจึงไม่ทรงห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ เมื่อบริโภคเนื้อสัตว์ได้ ก็ต้องมีการฆ่าสัตว์ ไม่เป็นอันอำนวยความสะดวกให้ฆ่าสัตว์โดยอ้อมหรือ ในการเฉลยปัญหานี้ ควรแสดงข้อที่เป็นมูลฐานก่อนว่า การทำอะไรแก่สัตว์ที่ตายแล้ว จะบริโภคก็ตาม

จะนำไปเผาไปฝังก็ตาม ไม่เป็นปาณาติบาตคือฆ่าสัตว์ เพราะไม่
เป็นการทำร้ายแก่ร่างที่ปราศจากชีวิตแล้ว ไม่มีภาวะเป็นสัตว์มี
ชีวิตเหลืออยู่

เมื่อได้ความจริงชัดเจนดังนี้แล้ว จึงมาถึงปัญหาว่า
ถึงไม่เป็นปาณาติบาต แต่ก็ควรบริโภคหรือไม่ ปัญหานี้ตอบ
ตามพระวินัยว่า พระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้ภิกษุบริโภคอุทิสตมังสะ
แปลว่าเนื้อเจาะจง คือเนื้อที่เขาฆ่าเจาะจงเพื่อปรุงอาหารถวาย
พระภิกษุ เมื่อภิกษุได้เห็น ไตยีน หรือรังเกียจงสงสัยว่าเป็นเนื้อ
เช่นนั้น ห้ามมิให้ฉัน ทรงอนุญาตให้ฉันได้แต่ปวัตตมังสะ แปล
ว่า เนื้อที่เป็นไปทั่ว คือเนื้อที่เขาทำไว้สำหรับคนทั่วไปบริโภค
ถึงภิกษุจะฉันหรือไม่ฉัน เขาก็ทำบริโภคกัน แม้เช่นนั้น ก็ทรง
อนุญาตให้ฉันได้แต่เนื้อสุก ไม่ให้ฉันเนื้อดิบ เป็นอันห้ามตลอด
ถึงกะปิดิบ น้ำปลาดิบ (ผู้รู้พระวินัย เมื่อจะใช้กะปิหรือน้ำปลาดิบ
ประกอบอาหารเพื่อพระภิกษุ จึงทำให้สุกก่อน) และทรงห้ามมิให้
ฉันเนื้อ ๑๐ จำพวกที่ชาวโลกเขารังเกียจกัน คือ เนื้อมนุษย์

เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อสัตว์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือ
เหลือง เนื้อหมี เนื้อเสือดำ การที่ทรงห้ามอุทิศสังฆะ เป็นอัน
ตัดทางมิให้อ่านวปณาติบาต

ถ้ามีปัญหาคือไปว่า ถ้าห้ามวปณาติบาตไม่สำเร็จ จะ
บัญญัติศีลห้ามไว้ทำไม จะไม่เหมือนบัญญัติห้ามไว้เล่นๆ และ
ผู้อื่นก็รับกันเล่นๆ ไป หรือจะบัญญัติไว้อย่างในศาสนาอื่น
คือห้ามบ้าง อนุญาตบ้าง เช่น ห้ามฆ่าคน อนุญาตให้ฆ่าสัตว์
ครึ่งจันได ข้อนี้ตอบได้ง่ายว่า พระพุทธเจ้าทรงเปี่ยมด้วย
พระกรุณาในสัตว์โลกเสมอกัน จะทรงบัญญัติดั่งนั้นไม่ได้ นี่กดู
ถึงคนเราธรรมตาทุกคน เมื่อมีสัตว์เลี้ยงก็ฆ่าไม่ได้ เพราะอำนาจ
เมตตากรุณานั่นเอง ฉะนั้น เมื่อเมตตากรุณาแผ่ออกไปยังสัตว์
ใดๆ ก็ฆ่าสัตว์นั้นๆ ไม่ได้ เมื่อแผ่ออกไปในสัตว์ทั้งปวงทั่วโลก
ก็ฆ่าไม่ได้ทั่วโลก ไม่ต้องมีใครห้าม คนที่มีเมตตากรุณานั้น
ทำไม่ได้เอง เหมือนอย่างพ่อแม่ผู้เปี่ยมด้วยเมตตากรุณาใน
ลูกๆ ไม่อาจทำร้ายลูกได้ ไม่มีใครห้าม แต่ทำไม่ได้เอง ช้าค่อย

ป้องกันอันตรายมิให้เกิดแก่ลูกด้วยประการทั้งปวง

พระพุทธเจ้าทรงมีพระเมตตากรุณาในสัตว์โลกทั่วหน้าเสมอกัน เหมือนอย่างพ่อแม่ของโลก จึงไม่ทรงเบียดเบียนแม้ด้วยความคิดแก่สัตว์โลกไหนๆ เลย และประทานความคุ้มครองทั่วหน้าเสมอกันหมด ปราศจากอคติในทุกๆ ชั่วชีวิต จึงไม่มีข้ออ้างเพื่อประโยชน์ตน อย่างเรื่องหมาป่าอ้างเพื่อจะกินลูกแกะในนิทานอีสป อยู่ในพระพุทธศาสนาเลย

ส่วนที่ว่าจะเป็นการบัญญัติไว้เล่นๆ เพราะห้ามไม่สำเร็จนั้น ก็ไม่เป็นดังนั้น เพราะผู้ที่ถือศีลข้อนี้และข้ออื่นๆ ทั้ง ๕ ข้อ หรือยิ่งกว่า ช่วงระยะเวลาบ้าง เป็นนิตยบ้าง ก็มีอยู่มิใช่น้อย แม้ผู้ที่นับถือลัทธิศาสนาอื่นบางลัทธิศาสนา ถือไม่มาศีลทั้งปวงก็มี ฉะนั้น ถ้าไม่มีศีลข้อนี้หรือมีอย่างยกเว้นศีลในพระพุทธศาสนาที่จักขาดตกบกพร่อง แสดงว่าด้วยคุณธรรม และแม้มีข้อยกเว้นก็ยังไม่จำเป็น เพราะไม่ยิ่งไปกว่ากฎหมายของบ้านเมืองซึ่งบัญญัติในแบบยกเว้นอยู่แล้ว ส่วน

ผู้ที่ไม่ถือปฏิบัติก็ต้องมีตามกระแสโลก มิใช่เฉพาะศีลเท่านั้น แม้หลักธรรมอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน มิใช่เฉพาะพระพุทธศาสนา เท่านั้น ศาสนาอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน มีคนปฏิบัติบ้าง ไม่ปฏิบัติ บ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ จะหาว่ามีคนปฏิบัติได้น้อยแล้ว เลิกเสีย หากควรไม่ เหมือนอย่างการตั้งโรงเรียนชั้นสูงจนถึงมหาวิทยาลัย มีชั้นของการศึกษาตลอดถึงปริญญาต่างๆ จะหาว่ามีคนเข้า เรียนสำเร็จได้น้อยแล้วเลิกล้มเสีย ก็หากควรไม่เช่นเดียวกัน เพราะคนที่สามารถปฏิบัติ สามารถเรียนสำเร็จได้มีอยู่ ถึงจะ น้อยคน ก็เป็นประโยชน์แก่หมู่ชนเป็นอันมาก เพราะโลกยัง ต้องการคนดี ต้องการคนฉลาด ที่เรียกว่าคนชั้นมันสมองอยู่ ทุกเมื่อ

ส่วนที่มีบางคนกลัวว่า ถ้ารักษาศีลกันเสียหมด ประเทศชาติ จะไปไม่รอดนั้น ข้อนี้ไม่ต้องกลัว ควรจะกลัวว่า จะ ไปไม่รอดถ้าไม่รักษาศีลกันให้มากกว่านี้ คิดดูง่ายๆ ถ้าต่างทำร้าย ชีวิตร่างกายกัน อย่างดักขโมยฉ้อโกงกันไปหมด เพียงเท่านี้ก็ไป

ไม่รอดแล้ว ถึงในหมู่โจรที่ไม่มีศีลแก่คนอื่น ก็ต้องมีศีลในพวก
ของตน ถ้าไม่มีศีลในพวกของตน คือฆ่ากันเอง คดโกงกันเอง
ก็คุมกันอยู่ไม่ได้ เป็นโจรไปไม่รอดเหมือนกัน ฉะนั้น คนตั้งแต่
สองคนขึ้นไป จะอยู่ด้วยกันได้เป็นปกติสุข ก็เพราะมีศีลในกันและ
กัน เมื่ออยู่รวมกันเป็นบ้านเมืองก็เหมือนกัน ความเดือดร้อนไม่
เป็นปกติสุข เกิดจากคนไม่มีศีลหรือคนทุศีล (ศีลทราวม) ทั้งนี้
จึงต้องมีการปราบปรามป้องกันตามควรแก่เหตุ บ้านที่ต้องมี
รั้วรอบขอบชิด และเครื่องป้องกันอื่นๆ เมืองที่มีตำรวจทหาร
เป็นต้น

มีชาตกเป็นอันมากทางพระพุทธศาสนา เล่าถึงความ
ฉลาดในการรักษาตนให้ปลอดภัย เช่น เล่าถึงวานรโพธิสัตว์
ในชาตกหนึ่งว่า มีนางจระเข้ตัวหนึ่งแพ้ท้อง อยากรจะกินเนื้อ
หัวใจของวานรตัวหนึ่งที่อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำ จึงบอกแก่จระเข้ผู้
สามี จระเข้ผู้นั้นจึงคิดอุบายเชื้อเชิญวานรให้ขึ้นหลังของตน เพื่อ
จะนำไปยังเกาะในระหว่างแม่น้ำ ให้บริโภคมลมะม่วงบนเกาะ

นั้น วานรเชือกี่ขึ้นหลังจระเข้ ครั้นจระเข้ออกไปไกลตลิ่งแล้ว ก็เริ่มจมลง วานรถามว่าจมลงทำไม จระเข้ก็แจ้งว่าจะฆ่าวานรแหงะเนื้อหัวใจให้แก่ภริยาของตน วานรระงับความกลัว คิดอุบายช่วยตัวได้ทันที จึงถามว่า ท่านคิดว่าเนื้อหัวใจของเราอยู่ตรงอกหรือ เรากระโดดโลดเต้นอยู่เสมอ หัวใจเราต้องแตกเสียเป็นแน่ เราจึงต้องถอดเก็บไว้นอกตัว จระเข้ถามว่าเก็บไว้ที่ไหนเล่า วานรตอบว่าห้อยอยู่บนต้นมะเดื่อไม่เห็นหรือ จระเข้หน้าโง่มองขึ้นไปเห็นผลมะเดื่อ ก็เชื่อว่าเป็นหัวใจวานร จึงให้วานรสัญญาว่าจะปลิดหัวใจนั้นให้ แล้วนำวานรไปส่งที่ฝั่งข้างโค่นต้นมะเดื่อ วานรขึ้นฝั่งได้แล้วก็กระโดดขึ้นต้นมะเดื่อ ปลิดผลมะเดื่อโยนไปให้จระเข้

คนที่มีศีลและฉลาด ดังเช่นวานรโพธิสัตว์ในชาดกนี้ โฉนจะไปไม่รอด เมื่อเป็นหัวหน้าหมู่ ก็นำหมู่ให้รอดได้ ด้วย ส่วนคนไม่มีศีล เป็นผู้ทำลายทั้งศีลของตนทั้งศีลของผู้อื่น เพราะทำให้ผู้อื่นต้องลุกขึ้นป้องกันต่อสู้ เสียปกติภาพ

และปกติสุขไปด้วยกัน อย่างวานรต้องทำกลอุบายลงจระเข้ เพื่อป้องกันตนตามความจำเป็น เรื่องตามความจำเป็นนี้ ควรกล่าวย้ำอีกสักหน่อยว่า ตามความจำเป็นจริงๆ อย่าให้เป็นการตามใจ หรือตามความโลภโกรธหลงของตน ในฐานฝ่ายก่อเหตุ เพราะที่มักจะอ้างว่าจำเป็นอย่างพรั้มเพรื่อนั้นเป็นการตามใจมากกว่า คนที่ประพฤตินิสิตโดยมาก มักประพฤติโดยไม่จำเป็น เช่น ฆ่าสัตว์โดยไม่จำเป็น ถักทอทรัพย์โดยไม่จำเป็น เพราะไม่ทำก็ได้ ดังนั้นเป็นการปล่อยตนไปตามใจที่ต่ำทรามนั่นเอง

พระพุทธเจ้าได้ประทานหลักธรรมสำหรับคุ้มครองใจ มิให้ต่ำทรามดังกล่าว คือ หิริ ความละอายใจต่อความประพฤติชั่ว รังเกียจความชั่ว โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความประพฤติชั่ว โดยปกติเราก็รังเกียจเกลียดกลัวคนชั่วอื่นๆ อยู่แล้ว เช่น รังเกียจเกลียดกลัวคนโหดร้ายและโจรเป็นต้น แต่มักลืมรังเกียจเกลียดกลัวตนเองที่จะเป็นคนชั่วมานั้นบ้าง

ฉะนั้น ก็ให้ย้อนมานึกถึงคนให้ดี จะมีหิริโอตตปะชยขึ้นไม่ยากนัก และธรรมคุณนี้แหละจักเป็นตำราวจประจําใจที่ตึ้นัก

อนึ่ง เมื่อพระให้ศีลแล้ว ก็บอกอานิสงส์คือผลที่ดีของศีลว่า สีเลน สุคตํ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา สีเลน นิพฺพตํ ยนฺติ แปลว่า ไปสู่สุคติ (การไปทางไปที่ดี) ด้วยศีล ความดีพร้อมด้วยโภคทรัพย์มีด้วยศีล ถึงความดับทุกข์ด้วยศีล อานิสงส์ศีลนี้ คิดดูง่ายๆ ว่า ทุกๆ คนไปไหนๆ ไปโรงเรียน มาที่นี่ ไปบ้านเป็นต้น โดยสวัสดิ์เพราะไม่มีใครทำร้าย ทรัพย์สิ่งของ จะเก็บไว้หรือจะนำไปไหนก็ปลอดภัย เพราะไม่มีใครลักขโมย อยู่เย็นเป็นสุขเพราะไม่มีใครทำร้ายลักขโมยเป็นต้น นี่แหละเป็นอานิสงส์ของศีลที่เห็นได้ง่ายๆ และทุกๆ คนต้องการศีล คนไม่มีศีลแก่คนอื่น เช่น ทำร้ายเขา ลักของเขา ก็ยังปรารถนาให้คนอื่นมีศีลแก่ตน คือปรารถนาไม่ไห้ใครทำร้ายตน ลักของของตนเป็นต้น

ส่วนข้อวิตกว่า ถือศีลไม่ร่ำรายนั้น ไม่ร่ำรวยในทาง
ทุจริตจริง ถ้าคิดดูโดยรอบคอบจักเห็นว่า ศีลเป็นข้อเว้นจาก
การถือเอาในทางทุจริต จึงไม่ได้ในทางนั้นตรงตัวอยู่แล้ว แต่
ก็ไม่ทำให้ใครต้องเสีย ต้องยากจน เพราะทุจริตของตน ทั้ง
ส่วนตัวทั้งส่วนรวม และเมื่อตั้งใจประกอบอาชีพโดยชอบ ด้วย
ความไม่ประมาท ก็จักตั้งตนได้โดยลำดับ

อันโรคทรพี้นั้น เกิดจากอาชีพในทางชอบของคน
เช่น ข้าวที่บริโภคนั้น ก็เกิดจากการกสิกรรมของชาวนา จึงมีข้าว
ให้บริโภคนั้น ตลอดถึงให้ขโมย ถ้าไม่มีใครทำนา มีแต่คอยจะขโมย
ข้าวเท่านั้น ก็คงไม่มีข้าวจะขโมย ฉะนั้น ผู้ที่ถือเอาในทางทุจริต
ถึงจะร่ำรวยขึ้น ก็เหมือนปลวกอ้วน เพราะกัดเสากัดฝาเรือน
ปลวกกัดเรือนยิ่งมากยิ่งอ้วนขึ้นเท่าไร เรือนก็ใกล้พังเข้าไป
เท่านั้น จนอาจพังครืนลงไป ฉะนั้น โรคทรพี้นั้นจะสมบูรณ์พูนเพิ่ม
ก็เพราะพากันประกอบกระทำในทางที่ชอบที่สุจริต และไม่ทำตน
เป็นปลวกอ้วนตั้งกล่าว

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแนะนำให้รักษาศีล แต่ไม่ทรงบังคับใคร เพราะเกี่ยวแก่จิตใจ เมื่อใครมีใจศรัทธา ก็ต้องคิดเว้นให้เป็นวิริตติด้วยตนเอง จึงมีธรรมเนียมต้องขอศีลก่อน พระจึงให้ศีลแก่ผู้ขอ ตลอดถึงผู้ที่จะนับถือพระพุทธศาสนาที่ต้องแสดงประกาศตนเองตามจิตใจศรัทธาของตน นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงให้ปฏิบัติขัดขวางกับทางบ้านเมือง เช่น ผู้ที่มาบวชก็ต้องได้รับอนุญาตจากมารดาบิดา ถ้าเป็นข้าราชการก็ต้องได้รับอนุญาตให้ลาบวชได้ เพราะทุกๆ คนต่างต้องมีสังกัด อยู่กับบ้านข้าง กับเมืองข้าง แปลว่าคนหนึ่งๆ มีหน้าที่หลายอย่าง เมื่อรู้จักหน้าที่ของตนดีอยู่ และปฏิบัติให้เหมาะแก่หน้าที่ ก็จจะรักษาไว้ได้ทั้งบ้าน ทั้งเมือง ทั้งศาสนา ทั้งตนเอง ทั้งผู้อื่น สามารถรักษาปกติภาพซึ่งเป็นศีลตามวัตถุประสงค์ และรักษาปกติสุขซึ่งเป็นอานิสงส์ของศีลโดยสมบูรณ์ และศีลนี้แหละเป็นมนุษยธรรม เพราะทำให้ผู้ที่มิใช่ศีลได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์โดยธรรมชาติคิดว่าคนไม่มีหิริโอตตบัพพะ ไม่รู้จักผิดชอบ ประพฤติตนต่ำทราม

จะควรเรียกว่ามนุษย์ได้อย่างไร

การทำตนให้อยู่ในระเบียบ อาจอึดอัดลำบากในขั้นแรก เมื่อทำงานเป็นปกติแล้ว จักมีความสุข ทำตนให้อยู่ในศีลก็เหมือนกัน อาจอึดอัดที่แรก เมื่อเป็นปกติแล้วจักมีความสุข ความเป็นปกตินี้แหละเป็นตัวคิด ทำงานเป็นปกตินิสัยได้ก็ยิ่งดี เป็นศีลนิสัยไปทีเดียว พระพุทธเจ้าทรงสอนให้แผ่เมตตาความปรารถนาสุขให้กว้างออกไป คนมีใจเมตตาจักไม่อึดอัดเพราะคิดเลย เพราะใจย่อมวิริตังคเวณด้วยอำนาจเมตตาเป็นปกติภาพ เป็นปกติสุข

શ્રી. મે.જી.ભટ્ટ
